

26161

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİ BİR ARAÇ OLARAK ENFLASYONLA
MÜCADELEDE KAMU HARCAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSA GÖK

BURSA, 1993

**U.S. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TABLOLAR VE GRAFİKLER	
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
KAMU HARCAMALARI VE ENFLASYON HAKKINDA GENEL BİLGİLER	3
I. Kamu Ekonomisinin Nispi Değeri ve Kamu Harcamaları	4
A. Kamu Ekonomisinin Nispi Değerini Bilmenin Önemi	4
B. Kamu Harcamalarının Tanımı, Çeşitleri ve Çarpan Etkisi	6
1. Kamu Harcamalarının Tanımı	6
1.1.Dar Anlamda Kamu Harcamaları	7
1.2.Geniş Anlamda Kamu Harcamaları	7
2. Kamu Harcamalarının Çeşitleri	8
2.1.Reel Harcamalar	8
2.2.Tranfer Harcamaları	10
3. Kamu Harcamalarının Çarpan Etkisi	13
II. İktisadi İstikrarın Niteliği ve Enflasyon	15
A. İktisadi İstikrar ve Tam Çalışma	15
B. Enflasyonun Tanımı ve Çeşitleri	16
1. Enflasyonun Tanımı	16
2. Enflasyonun Çeşitleri	17
2.1.Talep Enflasyonu	17
2.2.Maliyet Enflasyonu	18
2.3.Fiyat Enflasyonu	20
İKİNCİ BÖLÜM	
ENFLASYONLA MÜCADELEDE KAMU HARCAMALARI POLİTİKASI	23
I. Enflasyonla Mücadelede Göz Önünde Bulundurulacak Hususlar	24
A. Enflasyon Boşluğu ve Hesaplanması	24
B.Toplam Arz ve Talebin İncelenmesi	26
C. Enflasyonla Mücadelede Sorunun Çözüm Yolları	27

II. Enflasyonla Mücadele ve Kamu Harcamaları	29
A. Kamu Harcamalarının Enflasyonla Mücadelede Karşılaştıkları Güçlükler	30
B. Enflasyon Giderici Kamu Harcamalarının Seçimi	31
C. Enflasyon Giderici Harcama Politikasının Uygulanması	33
1. Cari Harcamalar	33
2. Yatırım Harcamaları	37
3. Transfer Harcamaları	38
D. Enflasyonla Mücadelede Kamu Harcamalarının Finansmanı	44
1. Vergiler	44
2. Borçlanma	48
3. Emisyon	49
E. Enflasyonla Mücadelede Kamu Harcamalarının Verimliliği ve Önemi	52
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN GELİŞİMİ, NEDENLERİ VE ENFLASYONUN ÖNLENMESİ İÇİN ALINABİLECEK MALİ ÖNLEMLER	58
I. Türkiye'de Enflasyonun Gelişimi	59
II. Türkiyede Kamu Harcamaları ve Enflasyonist Etkileri	66
A. Savunma Harcamalarının Gelişimi ve Enflasyonist Etkileri	72
B. Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)	77
C. Destekleme Alım Fiyatları	83
D. Kamu Açıkları ve Kamu Harcamalarının Finansmanı	91
1. Kamu Açıkları	91
2. Kamu Harcamalarının Finansmanı	97
2.1. Türkiyede Kamu Harcamalarının Finansmanında Vergiler	99
2.2. Borçlanma ile Finansman ve Gelişimi	105
2.3. Emisyon	109
2.4. Fonlar	116

III

III. Türkiyede Enflasyonun Önlenebilmesi İçin Öneriler ve Alınabilecek Mali Önlemler	121
SONUÇ ve ÖZET	128
YARARLANILAN KAYNAKLAR	131

TABLolar

II. BÖLÜM

Tablo-1	
Fransada 1948 yılında Hesaplanan Enflasyon Boşluğu	27

III. BÖLÜM

Tablo-2	
Türkiyede Toptan Eşya Fiyatları Genel Endeksi	63
Tablo-3	
Tüketici Fiyatları Endeksi Yıllık Büyüme Oranları	64
Tablo-4	
Türkiyede ve Dünyada Fiyat Artışları Arasındaki Fark	64
Tablo-5	
Kamu Harcamaları Ekonomik Dağılımı	67
Tablo-6	
Başlıca Transfer Harcamaları (1983)	68
Tablo-7	
Genel Bütçede Transfer Payı ve Katma Büteli İdarelerde Yatırım Payı (1975-1983)	69
Tablo-8	
GSMH'ya Oranla Kamu Harcamalarının Gelişimi (1980-1990) (%)	69
Tablo-9	
Yeni Milli Gelir Serisine Oranla Kamu Harcamaları (%)	70
Tablo-10	
GSMH'ya Oranla Toplam Kamu Harcamalarının Ekonomik Ayırımına Göre Dağılımı(%)	71
Tablo-11	
Konsolide Bütçe Transfer Harcamaları İçinde KİT Transferleri ve Borç Ödemeleri (%)	72
Tablo-12	
İdari-Fonksiyonel Ayırım Göre Harcamaların Dağılımı(%) (1983-1988)	74
Tablo-13	
Savunma Sanayi Destekleme Fonu 1987 Yılı Gelir Tablosu	75
Tablo-14	
Askeri Harcamaların Gelişimi (GSMH'nın Yüdesi Olarak)	76

Tablo-15	
Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (1981=100)	79
Tablo-16	
Kitlerin Satış Hasılatı ve Maliyeti (1984-1989)	80
Tablo-17	
KİT'lerin Ek Finansman Kaynakları	81
Tablo-18	
KİT'lerin Finansman Kaynakları (1980-1986)	81
Tablo-19	
KİT Kâr ve Zararları ve Enflasyon	82
Tablo-20	
Genel Para Arzı ve Emisyon Arzı ile Merkez Bankası Destekleme Kredileri Arasındaki İlişki (Milyon Tl)	88
Tablo-20 ^a	
Destekleme Kredilerinin Merkez Bankası Kredileri İçindeki Yeri (Milyon Tl)	89
Tablo-21	
Tarımsal Ürünlere Destekleme Fiyatları ve Enflasyon İlişkisi	90
Tablo-22	
Destekleme ürünleri Taban Fiyat endeksi ve DİE Türkiye Gen. Fiyat Endeksi	101
Tablo-23	
Hedef Enflasyon Oranını Gerçekleştirmek İçin Gerekli Para Arzı ve Genel Bütçe Açığı Artış Oranları	103
Tablo-24	
Konsolide Bütçe Açıkları Cari Fiyatlarla (Milyar TL)	105
Tablo-25	
Dönemler İtibariyle Bütçe Açıkları, Bütçe Gelirleri	106
Tablo-26	
Vergi Gelirleri Reel Artışı	110
Tablo-27	
Fiyat Artışları Vergi Kapasitesi İlişkisi	112

Tablo-28	
Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Göreli Ağırlıkları (1984-1990) (%)	113
Tablo-29	
Yeni Milli Gelir Serisine Göre Mali Yükler (%)	114
Tablo-30	
Kurumlar Vergisinde İndirimler, Vergi Kayıpları ve Efektif Vergi Oranları (1985-1988) (Milyar Tl)	114
Tablo-31	
Kurumlar Vergisinde İndirimlerden Doğan Kayıpların Gelişimi (1981 Yılı Fiyatlarıyla)	115
Tablo-32	
İç Borçlanma ve Alınan M.B.Avanslar	116
Tablo-33	
Büyüme, Enflasyon, Kamu Açığı ve Finansmanı	117
Tablo-34	
Hazine Avansı, Toplam M.B.Kredileri	121
Tablo-35	
Hazinenin Merkez Bankasından Çektiği Net Miktar ve Emisyon İçindeki Yüzdesi	122
Tablo-36	
Emisyon Artışı M.B.Kredileri	123
Tablo-37	
Emisyonu Artıran ve Azaltan Etkenler (1979)	124
Tablo-38	
Toptan Eşya Fiyat Endeksi ve Parasal Taban Arasındaki Korelasyon	125
Tablo-39	
GSMH, Emisyon ve Fiyatlar	125
Tablo-40	
Fon Gelirlerinin Konsolide Bütçe Gelirlerine Oranı (%)	128
Tablo-41	
Kamu Kesimi Toplam Gelirlerinin Dağılımı (1981-1990) (%)	129

GRAFİKLER

II. BÖLÜM

Grafik-1	
Enflasyon ve Deflasyon Boşlukları	25

III. BÖLÜM

Grafik-2	
Fiyat Endeksi (1987=100)	65
Grafik-3	
Fiyat Artışları (1987=100)	65
Grafik-4	
Enflasyon, Kit-Kâr ve Zararları	82
Grafik-5	
Destekleme Fiyatları ve Kamu Sektörü Üretim Zımmi Fiyat Deflatörleri Oranları	88
Grafik-6	
Konsolide Bütçe (1981 Sabit Fiyatlarıyla)	106

GİRİŞ

Enflasyon gelişmiş, gelişmemiş bütün dünya ülkelerinin, içinde bulunduğumuz yüzyılda devamlı olarak uğraştıran ve önemi gittikçe artan bir sorundur. Enflasyonun herkesce bilinen ve en belirgin etkisi, fiyatların sürekli olarak yükselişi, paranın değerinin düşmesidir.

Geçmişte 1919-1923 yılları arasındaki Almanya'da, 1860-1864 iç savaşları sırasında ABD'nde görülen enflasyonlar en şiddetli enflasyon bunalımları olmuştur. Bu büyük bunalımlardan kurtulmak kolay olmamıştır. O yıllarda bugünkü anlamda bir maliye politikası yoktur ve ekonomiler bu kadar gelişmemişlerdir.

1929 buhranından sonra klasik devlet anlayışı yerini müdahaleci ve sosyal devlet anlayışına bırakmıştır. Bu durum kamu faaliyetlerinin genişlemesine, çeşitlenmesine ve kamu harcamalarının hızla artmasına neden olmuştur.

Kamu giderlerinin toplam olarak astronomik denilebilecek düzeylere gelmiş olması, maliye politikası aracı olarak etkinliğini arttırmıştır. Bu anlamda kamu harcamalarının genel ekonomi üzerindeki çok yönlü ve önemli etkileri, günümüzde kamu hizmetlerinin sürekli artış göstermesi ve giderlerin büyük miktarlara ulaşması ölçüsünde önem kazanmaktadır.

Bu çalışma enflasyonla savaşta bir mali araç olarak kamu harcamalarının nasıl, hangi yönde kullanılabileceğinin etkinliğinin ve ülkemizdeki enflasyon çıkmazı ile nasıl baş edilebileceğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. "Kamu Harcamaları ve Enflasyon Hakkında Genel Bilgiler" başlığını taşıyan birinci bölümde kamu harcamaları ve enflasyon hakkında yüzeysel bilgiler verilmiş; kamu harcamaları ve enflasyon arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmıştır.

"Enflasyonla Mücadelede Kamu Harcamaları" başlığını taşıyan ikinci bölümde, kamu harcamaları politikasının enflasyon karşısında nasıl başarılı olabileceği; uygulanması gereken harcama politikasının hangi özelliklere sahip olacağı, enflasyon dönemlerinde kamu harcamalarının nasıl kullanılacağı, finansman kaynakları ve verimliliği gibi konularda bilgi verilmeye çalışılmıştır.

"Türkiye'de Enflasyonun Gelişimi, Nedenleri ve Enflasyonun önlenmesi için Alınabilecek Mali Önlemler" başlığını taşıyan üçüncü bölümde ülkemizdeki enflasyon olayının gelişimi, enflasyonun bu düzeye gelmesini sağlayan hatalar ve alınması gereken önlemlerin neler olabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI VE ENFLASYON HAKKINDA GENEL BİLGİLER

I. KAMU EKONOMİSİNİN NİSPİ DEĞERİ VE KAMU HARCAMALARI

A. Kamu Ekonomisinin Nispi Değerini Bilmenin Önemi:

Günümüzde Ulusal ekonomiler kamu ve özel ekonomi olmak üzere iki kısma ayrılır. Özel ekonomilerde ekonomik faaliyetler girişimcilerin gelecek hakkındaki tahminlerine göre kâr ençoklamasını sağlayabilmek için, piyasa kuvvetleri aracılığı ile düzenlenmektedir. Devlet, piyasadaki aksaklıkları dolaylı bir şekilde gidermeye çalışmaktadır.

Devlet kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte kamu kesmi ve kamu faaliyetleri de gelişmeye başlamıştır. Devlet denilen siyasal organizasyonun ilk ve ana görevi temsil ettiği toplumun dış ve iç güvenliğini sağlamak ve adalet hizmetlerini sunmak olmuştur. Kamu hizmetlerinin çekirdeğini oluşturan bu görevler, devlet anlayışında yüzyıllar boyunca meydana gelen çok büyük değişikliklere rağmen tüm devletler için ilk ve temel olma niteliğini günümüzde de korumaktadır. Tarihi süreç içerisinde bu temel görevlerin yanısıra, özel kesimin yapması ve devam ettirmesi mümkün olmayan bazı kamusal eser ve kurumların devlet tarafından yapılması görüşü geçerlilik kazanmaya başlamıştır⁽¹⁾. Özellikle XIX yüzyılda; kamu sağlığının korunmasına, yoksullara yardım ve çalışma koşullarının denetimine yönelik uygulamalarda büyük gelişmeler olmuştur. Bu konulardaki hükümler anayasalarda yer almıştır⁽²⁾.

---

(1) Halil Nadaroğlu, Kamu Maliyesi Teorisi, 6.Baskı, İstanbul, 1985

(2) Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi, Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F Yayın No:34, Ankara, 1985, s.38.

Bu yıllarda devletin yapmak zorunda olduğu yada yapması gereken fonksiyonlar arasında ayırım yapmak çabası sürekli olarak gösterilmiştir. Diğer taraftan kamu harcamalarının en az düzeye indirilmesi doğrultusunda çalışmalarda yapılmıştır⁽³⁾.

Yüzyıllar boyunca meydana gelen kamu hizmetlerindeki niteliksel ve niceliksel gelişmeler ve bunların ekonomi üzerindeki etkileri, kamu ekonomisinin nispi değerini bilmenin önemini de arttırmıştır. Kamu ekonomisi daha çok toplumsal ihtiyaçları tatminle ilgili faaliyetleri üzerine aldığından, bu ekonomideki faaliyetlerin sürükleyici gücü sosyal fayda sağlamaktır.

Bir ekonomide kamu ekonomisinin nispi değerini bilmek şu bakımlardan önemlidir⁽⁴⁾:

a) Ekonomi kaynakların optimum kullanımını sağlamak: Kamu ekonomisinin doğuş nedenlerinden en önemlisi; özel sektörün bazı ekonomik ve sosyal faaliyetleri gerçekleştirmekte yetersiz kalmasıdır. Bazı alanlarda devlet kuruluşları özel kuruluşlardan daha üstün bir yapıya sahiptir. Özel sektörün kâr amacı gütmesi bazen toplum refahı ile bağdaşmamaktadır. Bu gibi nedenlerle devlet optimum kullanımı sağlamalıdır. Optimum kullanımın sağlanması da kamu ekonomisinin nispi değerinin bilinmesi ile başarılabilir.

b) Ekonomik istikrarsızlıklarla mücadele açısından: Günümüz ekonomilerinin en önemli sorunu enflasyon ve deflasyon

---

(3) Abdurahman Akdoğan; a.g.e., s.38.

(4) İsmail Türk; Maliye Politikası, 7.Bası, S Yayınları:15, Sevinç Yayınevi, Ankara, 1988, S.33-34.

gibi ekonomide meydana gelen istikrarsızlıklardır. Ekonomideki dengelerin kurulması ve istikrarı kamu ekonomisinin nispi değerini bilmenin önemini ortaya koyar

c) Planlama tekniği bakımından: Ekonomik planlamanın amacı kaynakların kullanımını belirli alanlara yöneltmektir. Kamu ekonomisinde kaynakların sahibi ve yöneticisi devlettir. Devlet ekonomik amaçlarını gerçekleştirirken, öncelikle sektör planlaması içinde kendi ekonomisini programlayacaktır.

d) Kalkınmanın finansmanı açısından: Günümüzde devletin ticari ve sınai kuruluşlardan sağladığı gelirler devamlı artmaktadır. Kalkınmayı en az maliyetle gerçekleştirebilmek üzere kamu kuruluşlarının yarattıkları fonlar, üzerinde durulması gereken önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü, kamu kuruluşlarının yarattıkları fonlar artıkça; vergilere, emisyonla ve borçlanmaya daha az başvurulabilecektir.

B. Kamu Harcamalarının Tanımı, Çeşitleri ve Çarpan Etkisi

1. Kamu Harcamalarının Tanımı: Kamu harcamalarının tanımı konusunda, çok tartışılmış, değişik görüşler ortaya atılmıştır. Devlet kavramı ve fonksiyonları konusundaki dinamik oluşum, kamu harcamalarını tam bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır⁽⁵⁾. Genel kabul görmüş bir tanımlamaya göre; devlet mal varlığından, kamu yararına ve kamusal ihtiyaç için, belli yöntemlere göre harcanan paraya kamu harcaması denir⁽⁶⁾. Bu tanımlama kamu harcamalarını dar ve geniş kapsam-

(5) Halil Nadaroğlu, a.g.e., s.133.

(6) Bedri Gürsoy; Kamusul Maliye, I Cilt, S Yayınları, Sevinç Matbaası
Ankara, 1980, s.60.

lı olmak üzere iki grupta incelememizi gerektirir.

1.1. Dar Anlamda Kamu Harcamaları: Bu tanımlama klasik maliye anlayışını yansıtan görüşleri de ifade etmekte ve tanımlama harcamayı yapan birimin hukuki kişiliğine bağlandığından "hukuki tanım" olarak nitelendirilmektedir⁽⁷⁾.

Kamu hizmetlerinin bedeli olarak devlet veya diğer kamu tüzel kişilerinin yaptıkları giderlere dar anlamda kamu gideri denilmektedir. Bazı maliyecilere göre Konsolide bütçe Genel Bütçe ve Katma bütçelerin bir arada düşünülmesi ve toplamları dar anlamda kamu harcamaları olarak isimlendirilmektedir. Dar anlamda harcamalar; devlet bütçesindeki harcamaları göstermesi, bütçe tahminlerinde esas alınmaları, gelirlerin bu harcamalara göre ayarlanması ve bütçeye konması, bütçelerin fazla ya da açık ile mi kapandığının bilinmesi gibi nedenlerde önemlidir⁽⁸⁾.

1.2. Geniş Anlamlı Kamu Harcamaları: Vatan dediğimiz sınırları belli bir alanda yaşayan, aynı yönetime bağımlı olan, içeride ve dışarıda egemenliğini sağlamış bulunan, siyasi bakımdan örgütlenmiş millete devlet diyerek, geniş bir şekilde tanımlarsak; devletin mal varlığından yapılan harcamaları da geniş anlamlı kamu harcaması olarak tanımlayabiliriz.

Ekonomik tanımlama olarak da nitelendirilen bu tanımlamaya göre, başta devlet olmak üzere kamu tüzel kişilerinin ve devredilen yetkilere sahip kuruluşların emretme yetkilerinin uygulanması dolayısıyla yaptıkları harcamalardır⁽⁹⁾.

---

(7) Nihat Edizdoğan; Kamu Maliyesi I(Kamu Ekonomisi, Kamu Harcamaları ve Bütçe), Ali Bilgiç Matbaacılık, Bursa, 1989 s.39.

(8) Bedri Gürsoy; a.g.e., s.60.

(9) Nihat Edizdoğan; a.g.e., s.40.

O halde geniş anlamda kamu giderleri yalnız devlet ve diğer kamu kuruluşlarının bütçe ödemeleri değil, iktisadi devlet teşekküllerininin harcamaları sosyal sigorta ödemeleri, vergi muaflik ve istisnaları, yerel yönetimlerin harcamalarını içeren bir terimdir. Dolayısıyla, maliye politikası ile ilgili uygulamalarda bu giderlerinde göz önüne alınması başarı şansını artıracaktır.

2. Kamu Harcamalarının Çeşitleri:

Kamu giderlerinin toplam olarak astronomik denilebilecek düzeylere gelmiş olması, maliye politikasının aracı olarak etkinliğini artırmaktadır. Bu anlamda kamu giderlerinin genel ekonomi üzerindeki çok yönlü ve önemli etkileri, kamu hizmetlerinin sürekli artış göstermesi ve giderlerin büyük miktarlara ulaşması ölçüsünde önem kazanmaktadır. Özellikle bu etkilerin ekonomik dengeyi sağlayıcı yada bozucu yönde olabilmesi, kamu giderlerinin önemini her geçen gün daha çok artırmaktadır⁽¹⁰⁾. Bu nedenlerle kamu harcamalarının çeşitlerinin açıklanması istikrar politikası açısından önemli olacaktır.

Kamu giderleriyle ilgili olarak İngiliz Ekonomisti Pigou'nun önerdiği şu klasik ayırımı, günümüzde de önem verilmektedir:

2.1. Reel harcamalar:

Devletin üretim faktörleri talebi dolayısıyla yapmak zorunda kaldığı harcamalara reel harcamalar denir⁽¹¹⁾. Devlet bu tür harcamalar aracılığı ile dolaylı veya dolaysız bir şekilde üretim faktörlerinin ya mülkiyetine yada kullanım hakkına sahip olur⁽¹²⁾.

(10) Macit İnce; Maliye Politikası (Ders Notları), Ülgüç Matbaası, Ankara, 1980, s.110.

(11) Abdurahman Akdoğan; a.g.e., s.67.

(12) Halil Nadaroğlu; a.g.e., s.171.

Reel harcamaların ekonomik özelliği milli gelire dahil olması, yeni gelir akımlarının doğmasına yolaçmasıdır. Devlet bu harcamalar aracılığıyla üretimde bulunduğu için üretilen mal ve hizmetler GSMH içerisinde yer alacaktır.

Türk bütçe uygulamalarında reel harcamalar cari ve yatırım harcamaları olmak üzere iki ayrı cetvelde gösterilmeye başlanmıştır. Cari harcamalar genel yönetimin gerektirdiği; her yıl tekrarlayan, faydaları kullanıldığı yıl içinde tüketilen, tüketime yönelik, milli gelirin kullanılmasını açığa vuran harcamalardır⁽¹³⁾.

Yatırım harcamaları, üretimi artıran, üretkenliği olumlu yönde etkileyen, kaynakların daha etkin kullanımını sağlayan, üretim faktörlerinin verimliliğini çoğaltan, faydası birden fazla yıllarda da devam eden harcamalardır. Bu harcamaların niteliklerini şöyle sıralayabiliriz⁽¹⁴⁾.

- Yatırım harcamaları sermaye stokunu çoğaltır.
- Tüketimden vaz geçilerek yapılan harcamalr olduklarından bir fedekarlık gerektirirler.
- Genel olarak dayanıklı mallardandırlar.
- Sağladıkları faydalar uzun yıllara tekabül eder.
- Üretkenliği ve verimliliği artırırılar.
- Yatırım harcamaları devletin sermaye stokuna olan katkısını gösterir.

Devletin ekonomide oynadığı rol arttıkça, yatırım harcamalarının devlet bütçesindeki payı da artmaktadır. İstihdam düzeyinin yükseltilmesi; ekonomik kalkınma ve büyüme

---

(13) Bedri Gürsoy; a.g.e., s.122.

(14) Bedri Gürsoy; a.g.e., s.122.

çabaları, gelir dağılımı ve ekonomik dengenin sağlanması konularında devlet, diğer araçlar yanında kamu giderleri yoluyla da etkili olmak zorunda kalmıştır. Söz konusu etkilerin sağlanması ve sürdürülmesi bakımından cari harcamaların etkisi büyük olmakla beraber, özellikle yatırım bir taraftan kaynakların etkin ve verimli kullanılmaları, diğer taraftan dengeli kalkınma, istihdam düzeyinin yükseltilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır⁽¹⁵⁾.

Özel sektör yatırımlarının ekonomik gelişmede yetersiz kalması halinde, bunların kamu yatırımları ile tamamlanması ve bu bakımdan ekonomi ve maliye politikası çerçevesinde kamu sektörünün kalkınma planlarına göre yapacağı yatırımların üretim alanları ve miktarları bakımından saptanması gerekir⁽¹⁶⁾.

Dünya ülkelerinin en önemli ekonomik sorunlarından olan fiyat hareketleri, enflasyon ve deflasyon eğilimleri karşısında, kamu yatırımları yolu ile milli üretim arz ve talebini denkleştirmek, yine bu ayrımdan devlete düşen bir görevdir.

2.2.Transfer Harcamaları: Transfer harcamaları veya aktarma ödemeler satın alma gücünün kişilere veya sosyal tabakalara karşılıksız olarak geçirilmesidir. Devlet bu harcamaların karşılığında ne bir mal, ne bir hizmet veya üretim faktörü satın almaz. Devletin mal varlığından çıkan paralar başka kişi veya kurumların mal varlığına geçerler.

---

(15) Abdurrahman Akdoğan; a.g.e., s.70.

(16) Akif Erginay; Kamu Maliyesi, 9.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983, s.158.

-Devletin düşük gelirliilere, muhtaç olanlara, asker ailelerine, vatani hizmet tertibinden ödenen paraları malul ve yetimlere bağlanan maaşlar, vb.

-Merkezi idarelerin yerel yönetimlere yaptığı yardımlar: Hemen hemen bütün dünya ülkelerinde yerel yönetimler devlet bütçesinden mali yardımlar alırlar. Bu tür harcamalar genel bütçede tek bir toplam olarak görülür.

-Devlet iç borçlanma faizleri gibi.

Sosyal amaçlı harcamalar tüm dünya ülkelerinde hızla artma eğilimindedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde bu harcamalar, toplam kamu giderlerinin % 50'sine ulaşmakta, bazı ülkelerde aşmaktadır. Bu durum bir yandan halka parasız sunulan hizmetleri, para transferlerini çoğaltmakta, diğer yandan bu harcamaların finansmanının sağlanmasında vergilerden, emisyonlardan ve borçlanmadan yararlanılması sonucunda vergi yükü, borç yükü artmakta, ekonomide bazı dengesizlikler olabilmektedir⁽¹⁷⁾

Transfer harcamalarını kendi aralarında çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür:

-Dolaysız Transferler - Dolaylı Transferler: Bu tür harcamaların amacı, bazı bireylerin veya sosyal tabakaların satın alma güçlerini doğrudan veya dolaylı bir şekilde arttırmaktır⁽¹⁸⁾. Dolaysız transferler bireylerin veya sosyal grupların gelirlerini doğrudan doğruya arttıran giderlerdir⁽¹⁹⁾. Devlet borçlarının faizleri, savaş gazi ve malüllerine ödenen maaşlar, sosyal yardımlar ve sosyal sigorta yardımları yer alır⁽²⁰⁾.

---

(17) Akif Erginay; a.g.e., s.158.

(18) Halil Nadaroğlu; a.g.e., s.175.

(19) Akif Erginay; a.g.e., s.154.

(20) İsmail Türk; a.g.e., s.39.

Dolaylı transferler ise tüketicinin alacağı mal ve eşya fiyatlarını veya göreceği hizmetlerin bedelini azaltmak veya üreticinin karını arttırmak amacıyla yapılan ekonomik yardımlardır. Bazı gıda maddelerinin fiyatını düşürmek için ödenen primler, yardımlar gibi. Devletin, gıda maddelerinin maliyetlerinin bir kısmını üzerine alması, tüketicinin bu yük derecesinden faydalanmasını sağlayacaktır. Ancak bir malın fiyatını düşürmek için verilen sübvansiyonlar, bazı hallerde konjoktüre göre tüketici yerine, üreticinin çıkarını arttırmış olabilir⁽²¹⁾. Dolaylı transferlere örnek olarak iktisadi gayeli mali yardımları verebiliriz.

-Verimli Transferler-Verimsiz Transferler: Bu ayırmda iktisadi gayeli mali yardımlar verimli, sosyal gayeli mali yardımlar verimsizdir⁽²²⁾. İktisadi gayeli mali yardımlar üretim ve hasıla üzerinde etkili olduklarından verimli, sosyal amaçlı transferler ise üretim üzerinde etkili olmadıklarından verimsiz sayılırlar.

---

(21) Akif Erginay; a.g.e., s.154.

(22) Hubert Brocchier-Pierre Tabotoni; Mali İktisat (Çev.Adnan Erdaş), İ.Ü.İ.F.Maliye Enstitüsü Yayını, No:48, İstanbul, 1971, S.10-12.

3. Kamu Harcamalarının Çarpan Etkisi: İstikrar Sağlayıcı Maliye politikasının amacı, kamu gelirlerinin ve kamu harcamalarının toplam miktarını ve bileşimini ayarlayarak toplam talepte ve dolayısıyla fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen kısa dönem (konjonktürel) dalgalanmaları gidermektir. Bu amaca yönelmiş iktisat ve maliye politikası önlemlerini incelemeden önce çarpan analizinin incelenmesi yerinde olacaktır.

Çarpan, otonom yatırımdaki bir artışın milli gelirden yaratacağı artışı ifade eden adedi bir katsayı olarak tanımlanır⁽²²⁾. Çarpanın geniş anlamda kullanımı; J.M.Keynes'in 1936'da yayınlamış olduğu Genel Teorisi ile mümkün olmuş ve gelir oluşumunun analizinde geniş ölçüde kullanılmaya başlanmıştır.

Çarpan kavramının özünü, her otonom yatırımın bir harcama ve gelir akımına yol açması olayı oluşturur. Örneğin bir baraj yapımını finanse edilebilmek için bütçe açığının arttığını kabul edelim: Müteahhide ödenmiş olan miktarlar ücret, faiz ve kâr şekline dönüştürülecektir. Bu durumda bir gelir dizisi oluşacaktır. Bu gelirlerin büyük çoğunluğu tüketim harcamalarına ayrılacaktır. Artan tüketim harcaması, bu malların üreticisi yönünden nakdi talep teşkil eder ve bu da onların gelirlerini besler. Bu gelirlerde, tüketim ve tasarruf arasında bölüştürülerek sonsuz olarak tekrarlanır⁽²³⁾.

---

(22) R.F.Kahn; The Relation of Home Investment to Unemployment, Economic Journal, 1931, s.173.

(23) Hubert Brocchier-Pierre Tabatoni; a.g.e., s.412.

Belirli bir başlangıç harcamasının doğurduğu bu geliri hesaplamak mümkündür. Bunun miktarı, birbirini izleyen gelir dalgalanmalarının toplamına eşittir.

$Y = a + cY + I + G$ olursa ve yatırım miktarının değişmeyip kamu harcamalarının değiştiğini varsayarsak, kamu harcamaları çarpanı;

$$Y = a + cY + I + G$$

$$Y = \frac{1}{1-c} (a + I + G)$$

$$Y = \Delta Y = \frac{1}{1-c} G$$

$$\frac{\Delta Y}{\Delta G} = k_g = \frac{1}{1-c} \text{ olur}$$

Milli gelir artışının kamu harcamaları artışına oranını ifade eden kamu harcamaları çarpanı $(1/1-c)$ yatırım çarpanı $(1/1-c)$ 'ye eşit olacaktır. Ancak, milli gelir üzerindeki etkisi bakımından kamu harcamalarını, mal ve hizmet alımı için harcamalar ve transfer harcamaları olarak ikiye ayırmamız gerekir.

$$k + r = \frac{c}{1-c} = \text{Transfer Harcamaları Çarpanı}$$

Transfer harcamaları çarpan katsayısı $(c/1-c)$, yatırım harcamaları ile kamu mal ve hizmet alımı harcamaları çarpan katsayısından $(1/1-c)$ küçüktür. Çünkü; transfer harcamaları karşılığında bir mal veya hizmet alımı yoktur, sadece kişilere veya firmalara gelir aktarması yapılır.

II. İKTİSADİ İSTİKRARIN NİTELİĞİ VE ENFLASYON

A. İktisadi İstikrar ve Tam Çalışma

İncelediğimiz konu enflasyonla mücadelede harcama politikası olduğuna göre, önce iktisadi istikrarın ne anlama geldiğinin ortaya konması gerekecektir. Ekonomide istikrarsızlık halleri enflasyon ve deflasyon olmak üzere kendini iki şekilde gösterir. Burada bizim inceleyeceğimiz konu istikrarsızlık şekillerinden olan enflasyonun mahiyeti, çeşitleri ve enflasyonla nasıl mücadele edileceği hususudur.

Klasik iktisatçılar istikrardan yalnız fiyat istikrarını anlıyorlardı. Eğer ekonomide fiyat istikrarı, fiyatlar genel düzeyinde kararlılık sağlanırsa, iktisadi istikrarın gerçekleşmiş olduğu kabul ediliyordu. Halbuki zamanımızda iktisadi istikrarla, hem fiyat istikrarının gerçekleşmesi, hem de ekonominin tam çalışma düzeyinde devamlı olarak dengede bulunması kabul edilmektedir. Konumuz gereği fiyat istikrarını incelemeye devam edelim.

Her üretim faktörü milli gelirden belirli bir pay alır. Üretim faktörü fiyatları ile milli geliri aşağıdaki şekilde gösterebiliriz:

$$\text{Milli Gelir} = \text{Ücret} + \text{Faiz} + \text{Rant} + \text{Kâr}$$

Bu üretim faktörlerinden her biri ellerine geçen geliri tüketim harcamalarında kullanır, tüketim harcamalarından kalan kısmını da tasarruf eder. Zaten milli gelir üretim bakımından yatırım malları ile tüketim malları toplamına eşittir. Bu nedenle üretim bakımından milli gelire toplam arz, üretim faktör fiyatları ile milli gelirin tüketim ve yatırım harcamalarında kullanılan kısmından meydana gelen talebe de toplam talep denir⁽²⁴⁾

---

(24) İsmail Türk; a.g.e., s.74.

Milli gelirin toplam arz toplam talep şeklinde denklem halinde birbirine eşitliği, meydana gelen dengenin tam istihdam dengesi olduğunu göstermez. Bu denge tam istihdam dengesi olabileceği gibi noksan istihdam dengesi de olabilir. Böyle bir dengede fiyat istikrarı tam çalışma seviyesinde gerçekleştirilememiştir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi ekonomi tam istihdam seviyesinde olsa bile, özel bir durumu ifade eder. Aslında, tasarruflar her zaman, oluştukları devrede yatırım ve tüketim malları harcamalarında kullanılabilirler. Bu durumda, ekonomide tüketim ve yatırım malları arzı, tüketim ve yatırım malları talebinden fazladır. Bu durumda fiyat istikrarının bozulması mal ve hizmet piyasasının denge halinde bulunmaması, daha doğrusu bazen arz cephesinden bazen talep cephesinden meydana gelen etkilerle dengenin bozulması demek olacaktır. Bu dengesizlik de özellikle fiyatların yükselmesi yönünde-yani enflasyonist nitelikte- olacak ve fiyat istikrarını sağlama amacına yöneltilen para ve maliye politikası da esas itibarıyla "anti enflasyonist" politikalar olacaktır⁽²⁵⁾.

B. Enflasyonun Tanımı ve çeşitleri:

1. Enflasyonun Tanımı: Halkın "Paranın değerinin sürekli düşmesi"⁽²⁶⁾ olarak tanımladığı ve Latince de şişkinlik anlamına gelen enflasyon kelime olarak Fransızcadır. Para ve para yerine geçen her türlü senedin mal hacmine göre şişkinliğini dile getirir⁽²⁷⁾.

(25) Besim Üstünel; Makro Ekonomi, Mısırlı matbaacılık A.Ş. Ankara, 1990, s.141.

(26) Dennis Geoffrey E.J; Monetary Economica, Logman Gralp Lmt., London, 1981, S.232.

(27) Orhan Hançeroğlu; Ekonomi Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972 s.72.

Genelde ekonomistler enflasyonu fiyatlarda genel ve sürekli bir artış olarak tanımlarlar. Buradaki fiyat artışı belli malların fiyatlarındaki artış değil, bütün malların fiyatlarındaki ağırlıklı ortalama artışı ifade eder.

Enflasyon genel bir artış olduğu için, bunu genel fiyat endeksleri ile ölçmek alışılmış bir yöntemdir⁽²⁸⁾. Tüketici fiyat endekslerinin nasıl hesaplandığını şu formül ile gösterebiliriz.

$$TFE = \frac{\text{Sepettekilerin Bu Yıllık Değeri}}{\text{Sepettekilerin Taban Yıllık Değeri}} \times 100$$

Hemen hemen bütün yaklaşımlarda enflasyon, ya bir talep fazlası veya arz kıtlığı biçiminde görülür. Enflasyonu bir talep fazlası olarak gören ve birbirlerine karşı taraflardaymış bulunan başlıca iki enflasyon Modeli; Klasik Miktar Teorisi ile Keynesgil Enflasyonist Açık modelidir. Her iki yaklaşımda da enflasyon bir harcama fazlası olarak değerlendirilmekle beraber, yüzyıllık geleneği ile paranın Miktar Kuramı, fiyatlar genel düzeyini belirleyen ana etken olarak para miktarını göstermektedir.

Keynesgil enflasyon modeli ise, tam istihdam düzeyine ulaşıldıktan sonraki harcama artışlarına ağırlık vermektedir. Bu modeller doğrultusunda başlıca enflasyon çeşitlerini açıklayalım.

2. Enflasyon Çeşitleri

2.1. Talep Enflasyonu: Genel olarak mal ve hizmetlere yönelik bir talep fazlasının fiyatlara yaptığı baskıdan dolayı, fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine veya toplam talebin

---

(28) Bremond Janine-Geladan Alain; İktisadi ve Toplumsal Kavramlar Sözlüğü Remzi Kitabevi, 1984, s.113.

toplam arzı aşmasından dolayı fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine talep enflasyonu denir.

Talep enflasyonu başlığı altında toplanan yaklaşımlarda enflasyonun başlıca nedeni olarak talep fazlası ele alınmakla beraber, talep fazlasını doğuran nedenlerle bir fikir birliği yoktur. Miktar Teorisi yaklaşımında fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine yol açan, toplam talebi arttıran bir faktör olarak, para miktarındaki bir artış ele alınmaktadır. Bu yaklaşımda para miktarındaki artış direkt olarak enflasyonist baskılara neden olmaktadır. Artan toplam talebin, fiyatlara yaptığı baskı fiyatlar genel düzeyini yükseltmektedir⁽²⁹⁾.

Keynesçi talep enflasyonu yaklaşımlarında ise, enflasyonun nedeni, para arzındaki artıştan ziyade, harcama eğiliminde ortaya çıkan artışlara bağlanmaktadır. Bu yaklaşımda para arzı artmasa bile ekonomide fiyatlar genel düzeyinin yükselebileceği kanısı yaygındır.

Monetaristler ise toplam talebi ya da harcamaların tek belirleyicisi olarak para miktarını gösterme eğilimindedirler. Harcama eğilimleri sadece para artışlarına bağlıdır. Diğer bir söyleyişle talep enflasyonu yaklaşımında toplam harcamaların daha ziyade uzun dönemde en önemli belirleyici faktörü para stokundaki değişme hızı olarak görünmektedir. Ekonomide tam istihdam otomatik olarak gerçekleşeceğinden, toplam harcamalar fiyatlar genel düzeyini yükseltecektir.

2.2.Maliyet Enflasyonu: Üretim girdileri içine giren kalemlerle birinde, birkaçında veya hepsindeki fiyat yüksel-

---

(29) Osman Z.Orhan; Başlıca Enflasyon Teorileri ve Türkiye'de Enflasyon, Okan Yayıncılık, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 1984, s.55.

melerinin genel fiyat düzeyini yükseltmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Hammadde fiyatlarının yükselmesi, işgücü talebinin işgücü arzından daha fazla artması, ücretlerdeki artışların prodüktivitedeki artışlardan fazla olması gibi nedenlerle fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi maliyet enflasyonunun kaynağını oluşturur.

Maliyet artışlarından kaynaklanan enflasyonda bir yandan genel fiyat düzeyi yükselirken, öte yandan arz, azalma eğilimi gösterir. Nitekim, maliyet enflasyonu çoğu kez tam istihdam çıkıntısı altında bir üretim düzeyinde meydana gelir.

Klasik iktisatçılara göre, maliyetlerdeki yükselme para arzındaki genişleme ile desteklenmediği sürece, enflasyona götürmez. Bu nedenle maliyet enflasyonu ile talep enflasyonunda olduğu gibi, para arzındaki genişlemeden vazgeçilerek mücadele edilir.

Oysa Keynesgil Kurama göre, maliyet enflasyonu tam istihdam çıkıntısı altında bir üretim düzeyinde meydana geldiğinden, kısıtlayıcı maliye ve para politikası gerçek talebin daha da azalmasına yol açarak, üretim düzeyinin daha da durulmasına yol açabilir. Öyleyse maliyet enflasyonu ile mücadelede vergileri düşürmek, sübvansiyona gidilerek maliyetin bir bölümünü üstlenerek önlemler alınabilir.

Gelişmekte olan ülkelerde; ilki ücretlerinin prodüktivite artışlarının üzerinde artması, monopolcü ve oligopolcü firmaların fiyatlarını yükselterek, kârlarını arttırmalarını istemeleri yanında, diğer girdilerin fiyatlarındaki yükselmeler de enflasyonist bir gelişmeye neden olabilir. Örneğin; ülkemizde kredi maliyetlerinde % 80'lere varan yükselmelerin

yatırımları kısıtlayıcı etkisi yanında, maliyetleri arttırarak ürün fiyatlarını yükseltici yönde etkilediği, genel fiyat düzeyindeki yükselmelerin ticaret yaptığımız ülkelerin çok üzerinde seyretmeleri nedeniyle Türk Lirasının yabancı paralar karşısında devamlı olarak değer kaybetmesinin ithalatı pahalılandırıldığı; ithalatın palahalanmasının ithal mallarını girdi olarak kullanan sanayinin ürün fiyatlarını yükseltmelerine yol açtığını söyleyebiliriz.

Maliyetlerdeki bu türlü yükselmelerin para arzındaki genişleme ile desteklenmedikçe enflasyona neden olmayacağı ileri sürülebilir.

Ne varki; para arzının ekonomik faaliyetlerde bir daralmaya yol açmamak için artan likidite ihtiyacını karşılayacak ölçüde arttırılması zorunluluğu, T.C.Merkez Bankasının Hazine ve Mahsul Mübaayası ile ilgili kredi sorumluluklarının para arzındaki hızlı genişlemeyi yavaşlatmaya imkan vermemesi, maliyetlerdeki yükselmelerin fiyatlara yansıtılması için gereken desteği sağlamaktadır⁽³⁰⁾.

2.3.Fiyat Enflasyonu: Ekonomik hayatta fiyatlar her zaman serbest rekabet piyasası kurallarına göre teşekkül etmez. Bazı malların fiyatları bu malları üreten sektörlerin özellikleri, devletin izlediği gelir dağılımı ve sosyal politika gibi politikalar bakımından siyasi bir nitelik taşır. Örneğin;

Ülkemizde buğdağ, pancar, tütün, çay, pamuk gibi ürünlerin fiyatları yalnız piyasadaki arz ve talep koşullarına

---

(30) Avni Zarakoğlu; Para ve Kredi Bilgisi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü (T.İş Bankası A.Ş. Vakfı), Afşaroğlu Matbaası, Ankara, 1989 s.264-265.

göre değil, aynı zamanda yukarıda belirtilen politik hedeflere göre tesbit edilmektedir . Bu şekilde adı geçen malların üreticilerine bu malların piyasa değerinin üstünde gelir temin edilmektedir. Hemen hemen ABD ve Avrupanın birçok ülkesinde'de durum aynıdır (31).

İmalatçılarda faaliyette buldukları iş kollarında ürettikleri malları çoğu zaman, kendi aralarında da anlaşarak, tüketicilerin örgütlenmemiş olmasından da yararlanarak, aksak rekabet kuralları altında diledikleri fiyatlarla satarak büyük haksız kazançlar sağlamaktadırlar. Nitekim bu alanda güdümlü fiyatlardan "Administrative prices" bile sözedilmektedir. Perekende eşya fiyatları genellikle arz ve talep koşullarından daha çok memleketteki dağıtım, yani distribüsyon sektörünün mükemmellik derecesine bağlı olarak meydana gelmektedir. Bu açıklamalarda gösteriyor ki; ekonomik hayatta bazı sosyal tabakalar ve baskı grupları ürettikleri malları gerçek piyasa değerleri üzerinden gelir elde ederek efektif talep seviyesini yükseltmekte, toplam arz toplam talebi karşılamadığı zaman, enflasyonist baskıların doğmasına neden olmaktadır (32).

Enflasyonu kaynaklarına göre incelememizin amacı; enflasyonla mücadeleye karar verdiğimiz zaman hangi politika araçlarının uygulanabileceğini ortaya koymaktadır. Örneğin;

---

(31) İsmail Türk; a.g.e., s.92.

(32) İsmail Türk; a.g.e., s.82.

ekonomideki enflasyonun kaynağı fiyat enflasyonu ise fiyat politikasına; maliyet enflasyonu ise; ücret ve fiyat politikasına, talep enflasyonu ise para, kredi, bütçe, talep kontrolü veya yönetimi politikalarına önem vermek gerekir.

İKİNCİ BÖLÜM

ENFLASYONLA MÜCADELEDE KAMU HARCAMALARI POLİTİKASI

I. ENFLASYONLA MÜCADELEDE GÖZÖNÜNDE BULUNDURULACAK HUSUSLAR

A. Enflasyon Boşluğu ve Hesaplanması: Enflasyonla mücadelede teşhisi ilk gereken konu enflasyon boşluğunun büyüklüğüdür. Enflasyon boşluğunu bilmeden alınacak mali ve ekonomik önlemler bir deflasyona da yol açabilir. Bu nedenle enflasyonist bir politikayı yürürlüğe koymadan önce enflasyon boşluğunun hesaplanması gerekir. Bu boşluğun hesaplanmasında toplam arz ve toplam talep kalemleri fiyat endeksleri ile değerlendirilir. Kullanılan fiyat endeksleri;

$$\frac{\sum P_1}{\sum P_0} \% \times 100 \quad \text{formülüdür}$$

Fransada 1948 yılında bu formüle göre enflasyon boşluğu şu şekilde hesaplanmıştır (33).

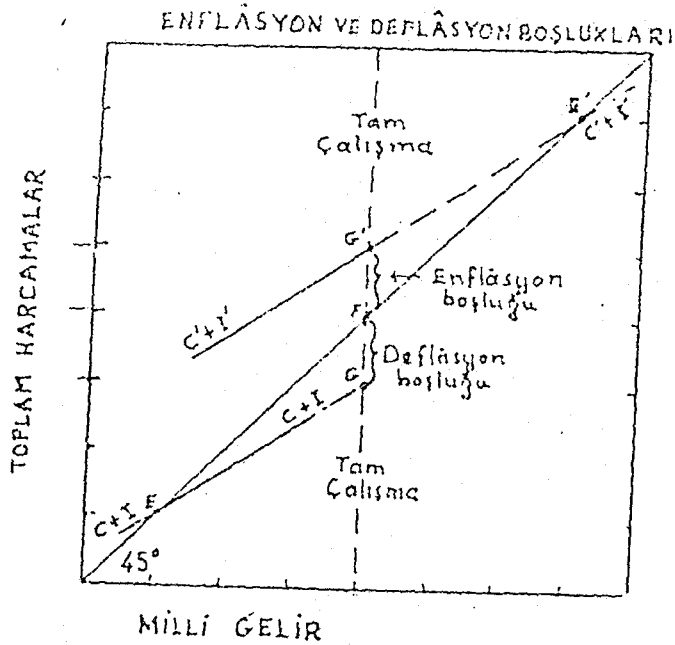
Tablo 1

Toplam arz	Milyar frank	Toplam talep	Milyar frank
Tarım ürünleri	1765	Kamu hizmetleri	552
Sanai ürünler	2212	Kamu ve özel yatırımlar	968
Devlet hizmetleri	387	Özel tüketim giderleri	3379
Diğer hizmetler	271		
G. S. M. II.	4635	Toplam talep	5259
İthalat	437		
İhracat	(-) 178	Toplam talep fazlası	365
Dış ihracat	259		
Toplam kaynak	4894		

Enflasyonun milli ekonomide toplam talebin toplam arzdan fazla olmasından ileri geldiğini daha önce açıklamıştır. Makro ekonomide toplam talep ile toplam arz arasındaki farkın ardına enflasyon boşluğu "inflationary gap" dediğimiz bir boşluğun meydana gelmesine neden olur. Bu boşluğu grafiklerle göstermek mümkündür. X eksenine milli gelir, Y eksenine milli harcamayı veya milli gelirin harcama cinsinden ifadesini yerleştirdiğimiz zaman 90 derecelik dik açının açısı bizi milli gelirin hasıla cinsinden değerini gösterecektir. Enflasyon diliyle ifade ettiğimiz zaman, milli gelirin harcama cinsinden ifadesi toplam talep, milli gelirin hasıla cinsinden ifadesi, toplam talebin toplam arzı kestigi noktalar efektif talep düzeyidir. Efektif talep tam çalışma seviyesinde dengeye gelebileceği gibi, tam çalışma seviyesinin altında veya üstünde dengeye gelebilir. Efektif talep, toplam arz eğrisi üzerinde, tam çalışmanın sağında ve üstünde bir noktada meydana geliyorsa ekonomide enflasyon boşluğu oluşacaktır⁽³⁴⁾.

Grafik 1

(34) İsmail Türk, a.g.e., s.97-98.

Yukarıdaki şekildedeki anlaşılabilirliği gibi enflasyonla mücadelede esas sorun, Ya toplam arzı toplam talep seviyesine yükselterek toplam arz toplam talep dengesini sağlamak veya toplam talebi kısarak toplam arz düzeyine indirmektir.

B. Toplam Arz ve Toplam Talebin İncelenmesi:

Enflasyonla mücadeleye başlamadan önce enflasyon boşluğunun hesaplanması gerekli, fakat yeterli değildir. Enflasyon boşluğunun hesaplanması bize ancak, toplam arzdaki yetersizliği veya toplam talep fazlasının mutlak değerini verir. Halbuki toplam arz ve toplam talep kalemleri daha ayrıntılı bir şekilde incelenirse, arzdaki tıkanıklıkların ve talepteki fazlalıkların nedeni dahada belirginleşir⁽³⁵⁾.

Klasik teoriye göre fiyatlar, ya para hacminin artmasına, ya paranın dolaşım hızının yükselmesine veya ikisinin birlikte meydana gelmesiyle yükselir. Böylece başlayan talep mekanizmasının şöyle işlediği kabul edilir⁽³⁶⁾.

-Para hacmindeki artıştan veya var olan para stoklarının dolaşım hızının büyümesinden doğan nakdi talep artışı işletmelerin üretimlerini, mal ve hizmet arzlarını artırmaya yöneltir.

-Bu nedenle üretim üniteleri daha çok hammadde, ara-malı alır, daha çok işçi istihdam ederler.

-Büyüyen işhacminin gerektirdiği para serbest piyasa ve finansman modeline bağlı olarak talep artışını etkiler.

Devletçe yapılan cari ve yatırım harcamaları ve devletin bu harcamalara açık bütçe ile finanse etmiş olması, enflasyonun tüketim hacmini genişleterek talep seviyesini yük-

(35) İsmail Türk; a.g.e., s.89.

(36) Ahmet Kılıçbay; Her Yönüyle Enflasyon, Boğaziçi Yayınları, Kuşak Ofset, İstanbul, 1991, s.52.

seltmesi gibi nedenlerle enflasyonist baskılar artar. İşçi gelirlerindeki artışlarda maliyet enflasyonunun temelini oluştururlar .

Enflasyonun kaynağı, savaş ve seferberlik halinin hüküm sürmesi veya ekonominin refah devresinde bulunması, dolayısıyla ticaret hadlerinin lehe dönmüş, ihracat artışı ihracatçıların harcama güçlerini yükseltmiş olmalarına da bağlı olabilir.

Toplam arzdaki yetersizlikler ise şu nedenlerden ileri gelmiş olabilir⁽³⁷⁾.

-Üretim kapasitesinin fiziki sınırlarına ulaşıldığı ve ülkedeki stoklar toplam talebi karşılamaya yeterli gelmediği için, toplam talep toplam arzı aşmış olabilir.

-Bazı arizi nedenler, örneğin tarımsal yapıları bir memlekette hava koşullarının iyi gitmemesinden dolayı az ürün elde edilmiş, savaş ve deprem gibi felaketler sonrasında ülkenin üretim kapasitesi düşmüş ve bu olaylar sonunda arz daralmış olabilir.

-Kişiler para hayaline kapılmış olabilir.

-Enflasyon ülkenin altın ve döviz stokunu erittiğinden, ekonomide toplam arzın arttırılması için gerekli hammadde, yarımamül ve yedek parça gibi mallar ithal edilemez hale gelmiş olabilir.

C. Enflasyonla Mücadelede Sorunun Çözüm Yolları

Enflasyon boşluğu hesaplanıp, toplam arz ile toplam talep arasındaki dengesizlik ortaya konduktan sonra, toplam

---

(37) İsmail Türk; a.g.e., s.90.

arz ile toplam talep arasındaki dengesizlik ortaya konduktan sonra, toplam arz ile toplam talep arasındaki denge ya toplam arz toplam talep düzeyine çıkarılarak ya da, toplam talep toplam arz düzeyine indirilerek sağlanabilir.

Toplam talep toplam arz düzeyine indirilmek isteniyorsa, bütçenin giderleri kısıllacak, gelirleri arttırılacak ve bir bütçe fazlası meydana getirilecektir. Toplam arz toplam talep düzeyine çıkartılmak isteniyorsa arz yönlü iktisat uygulamaları ile kamu harcamaları ve vergiler selektif olarak kullanılacaktır. Her iki çözüm yolunda da maliye politikasının özelliği selektif olmasıdır.

Enflasyonla mücadelede çeşitli politikalar uygulanabilir; maliye, para ve kredi, fiziki kontroller, zorunlu tasarruf ve dış yardım politikaları gibi. Bu politikalar toplam talebi arz yönlü iktisat politikalarında da kullanılabilir. Bu politikalardan para ve kredi politikası daha çok yatırımları kısmaya veya yatırımları arttırmaya elverişli bir politika olduğu halde, maliye politikası tüketim harcamalarını kısmaya veya arttırmaya elverişli bir politikadır. Bununla beraber, para ve kredi politikası da selektif olarak uygulandığı zaman tüketim harcamalarının arttırılmasında veya kısılmasında yardımcı olabilir. Bu nedenle anti-enflasyonist bir istikrar politikası yürütülürken bu politikanın toplam arzın arttırılmasında veya toplam talebin kısılmasında oynayabileceği roller gözönünde tutulmak ve bütün politikalar bu amaçlara ulaşmak üzere, aynı yönde ve birbirini tamamlayacak şekilde uygulanmalıdır. Zira ancak o zaman maliye politikası çerçevesinde tüketim harcamalarını kısmak üzere alınan önlemler ve çabalar, kredi politikası alanında aksi yönde uygulanan tedbirlerle giderilmiş olur.

Maliyecilerin enflasyona karşı birleştikleri ortak nokta, vergilerin yükseltilmesi ve kamu giderlerinde kısıntılar yapılmasıdır.⁽³⁸⁾ Buna kamu borçlarının idaresini de ekleyebiliriz. Bu şekilde toplam talebin azaltılması, üretimin arttırılması ve sonuç olarak bütçenin fazla vermesi sağlanabilir. Bilindiği gibi açık bütçelerin enflasyonu kamçılayıcı eğilimlerine karşılık, bütçe fazlalarının enflasyonu yavaşlatıcı bir etkisi vardır⁽³⁹⁾.

II. ENFLASYONLA MÜCADELE VE KAMU HARCAMALARI

Enflasyonla savaşta kamu harcamalarının kullanılmasındaki amaç, ekonomik dengenin sağlanmasında bir araç olarak kullanılmasıdır.

Klasik maliye anlayışına göre, kamu harcamalarının ekonomideki istikrarsızları önlemede kullanmak gereksiz sayılıyordu. Çünkü; klasik maliye anlayışında kamu harcamalarının küçük hacimde ve mümkün olduğu kadar tarafsız nitelikte olması benimsenmiştir. Ancak günümüzde sosyal devlet anlayışı ve müdahaleci devlet anlayışının gelişmesi, kamu harcamalarının genişlemesine ve fonksiyonlarının artmasına neden olmuştur.

Kamu harcamalarının toplam olarak astronomik denilebilecek düzeylere gelmiş olması, maliye politikasının araç olarak etkinliğini arttırmıştır. Özellikle bu etkilerin ekonomik dengeyi sağlıklı ya da bozucu yönde olabilmesi, sorunun önemini her geçen gün arttırmaktadır. Kamu harcamalarındaki bu artış, bir yandan milli geliri yükseltici yönde, bir yandan da genel ekonomi üzerinde genişletici yada daraltıcı yönde önemli rol oynayabilmektedir.

(38) İsmail Türk; a.g.e., s.91-92.

(39) Macit İnce; a.g.e., s.92.

Ekonomik istikrarın sağlanmasında kamu harcamalarına yüklenen fonksiyonları şöyle sıralayabiliriz.

-Enflasyon zamanında toplam talebi toplam arzla dengelemek.

-Ekonomi tam çalışma düzeyinde dengede ise, bu dengeyi korumak.

A. Kamu Harcamalarının Enflasyonla Mücadelede

Karşılaştıkları Güçlükler: Bu güçlükleri aşağıdaki noktalar etrafında toplamak mümkündür.

a) Devlet cari ve yatırım harcamalarından bir kısmını azaltmak zorunda kalacaktır. Halbuki bu harcamalar, XIX. yüzyıldan beri askeri, siyasi, ekonomik ve sosyal nedenlerden ötürü artma eğilimi göstermektedir. Bu nedenle ekonomide dengeyi sağlamak amacıyla geçici bir süre içinde olsa, kamu harcamalarının arttıran faktörleri kontrol altına almak her zaman kolay olmamaktadır.

b) Kamu harcamalarında kısıntı yapmak isterken, ekonomik hayata konan teşhise çok önem verilmelidir. Ancak o zaman kamu harcamalarının kısılması ekonomik istikrarın sağlanmasında yardımcı olur. Bu arada üzerinde durulması gereken diğer bir nokta ise, iş çevresi, halk ve devlet adamlarının enflasyon hakkındaki kanaatlarıdır. Eğer adı geçen çevrelerde kamu harcamaları kısılacak olursa ekonomide deflasyon baş göstereceği görüşü varsa ve ekonominin içinde bulunduğu durum enflasyon değil, refah devresi olarak görülüyorsa kamu harcamalarını kısarken çok dikkatli olmak gerekecektir.

c) İstikrar politikasında kamu harcamaları yönünden karşılaşılan asıl güçlük, kamu harcamalarının artış trendi

ile kamu harcamalarını kısımaya bağdaştırmadan ortaya çıkan çatışmadan ileri gelmez. Asıl güçlük kamu harcamalarından önemli bir kısmının konjnktre göre ayarlanabilir olmayışındadır. Gerçekten devlet borçları sosyal politika ve sosyal güvenlikle ilgili giderler, idari giderler, milli savunma giderleri kolay kolay ekonomik konjnktre göre ayarlanamazlar.

d) Nüfus artışı da, kamu harcamalarının kısılmasını güçleştirir. Hızla artan nüfus devletin yeni görevler yüklenmesini gerektirir.

e) Bazı nüfuslu kişilerin özel çıkarları da kamu giderlerinde kısıntıyı güçleştirebilir. Bazı kamu harcamaları kolayca kısılabilceği halde, bu harcamalardan dolaylı yada dolaysız şekilde çıkara olanların tepkisine yol açabilir; ve bu nedenle söz konusu harcamalarda kısıntı için girişimde bile bulunulamaz.

f) Ayrıca enflasyonun kendisi de kamu harcamalarının kısılmasını zorlaştırmaktadır.

g) Kamu harcamaları ile ekonomiyi düzenlerken asıl güçlük politik alandan gelir. Milletvekilleri genellikle vergilerin arttırılmasına karşı kamu harcamalarının arttırılmasından yanadır. Halbuki anti-enflasyonis bir politika için kamu harcamalarında kısıntı yapılmasını onaylamaları gerekir.

B. Enflasyon Giderici Kamu Harcamalarının Seçimi:

Kamu harcamalarını kısmakta amaç sadece, azalan kamu harcamaları yoluyla toplam harcama hacmini azaltmak değil, aynı zamanda kamu harcamalarındaki azalma yoluyla özel harca-

malarda da bir azalma meydana getirmektir. Harcama politikasının, harcama düzeyini bizzat ve fiilen hükümete bırakması gibi bir üstünlüğü vardır. Başka bir deyişle hükümet harcama politikası sayesinde, harcama düzeyini istediği gibi ayarlamak suretiyle, harcamanın yerini ve çeşidini varolan koşullara uygun gelecek şekilde tayin ve tesbit edebilir.

Ekonomide istikrarsızlığı önleyecek harcama politikası bir yönüyle yatırım politikası olarak düşünülebileceğine göre hükümetler ellerinde, her an uygulamaya hazır politikalar bulundurmalıdır. Bu projeler, gerektiğinde kullanılabilir kolay cinsten olmalıdır. Yani hükümetlerin harcama politikasında uygulayacakları projeler, tedariki kolay malzeme ve teçhizatı gerektiren ve orta derecede elemanlarca sonuçlandırılabilir kısa süreli projeler olmalıdır. Bu harcama politikasının başarı şansını büyük ölçüde arttıracaktır⁽⁴⁰⁾.

Eğer ekonomide şiddetli bir enflasyonist gelişme varsa ve bunun kısa sürede giderilmesi isteniyorsa daha etkin olan önlemler, kaynak kullanan kamu harcamalarında kısıntı yapmak, marjinal tüketim eğilimi daha yüksek olan düşük gelirlerin ödediği vergileri arttırmak ve onlara yapılan transfer ödemelerini azaltmaktır⁽⁴¹⁾. Ancak bunlar uygulandığında gelir bölümünde işsizlikler artar. Gerçekten enflasyonist dönemde alınan önlemlerin etkinliği ile gelir bölümü üzerindeki etkileri arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Önlem enflasyonist baskıyı önlemekte ne kadar etkin olursa; gelir bölümündeki etkileri de o kadar olumsuz olur. Enflasyon giderici ön-

---

(40) Fevzi Devrim, Maliye Politikası, Mas ambalaj ofset, İzmir, 1983 s.170.

(41) Sevim Görgün, Maliye Politikası, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Çağlayan Basımevi, İstanbul, 1973, s.88.

lemlerin seçiminde kamu kesiminin büyüklüğüne dair görüşlerde rol oynar. Eğer kamu hizmetlerine tahsis edilen kaynakların toplam kaynaklara oranı yüksek bulunup bu kaynakların oranı düşürülmek isteniyorsa, kaynak kullanan kamu harcamalarında indirim yapılır. Üretilen kamu hizmetlerinin miktarının azaltılması uygun görülüyorsa, kamu transfer ödemelerinde kısıntı yapılarak veya vergiler arttırılarak özel harcamalar azaltılabilir⁽⁴²⁾.

C. Enflasyon Giderici Harcama Politikasının Uygulanması

1. Cari Harcamalar: Cari harcamaların yeterlilik düzeyini kamu kesimindeki varolan kapasite tayin eder. Eğer cari harcamaların miktarı ve bileşimi ile mevcut kapasite arasında optimum bir ilişki varsa, cari harcamalarda kesinti yapılması sabit tesislerden tam olarak faydalanılmaması sonucunu verir. Birçok ülkede cari harcamaların, gerekli seviyesinin altında tutulduğu gözönüne alınırsa, indirim çoğu zaman rasyonel olmayacağını kabul etmek gerekir.

Enflasyonist bir dönemde cari harcamalar eski düzeylerini korusalar dahi bunların reel miktarı azalacaktır. Çünkü; bu gibi dönemlerde devletin kullandığı malzemenin de fiyatı artar. Bunun içinde üretim kapasitesi ile cari harcamalar arasında optimum orantı eskiden mevcut olsa dahi, bunun korunabilmesi için enflasyon zamanlarında cari harcamaların artması gerekir. Üzerinde durulması gereken diğer bir konu, cari harcamalarda personel giderlerinin önemli miktarlara ulaşmasıdır. Düşük ve orta gelirli kişiler olan memurların maaşlarından yapılacak indirim kamuoyunda meydana getireceği tepkidir. Personel giderleri sabit tutulsa dahi kamu personelinin reel gelirlerinde fiyat yükselişlerinden dolayı bir düşme meydana gelir. Maaş ve ücretlerin parasal değerinin düşürülmesi özellik-

---

(42) Sevim Görgün; a.g.e., s.88.

le bu koşullar altında geniş tepkilere yol açabilir⁽⁴³⁾. Ancak personel reformunun yapılması, az memurlu daha etkin hizmet görebilme imkanlarının arttırılması, memurların verimli oldukları alanlarda çalıştırılması, personel rejiminin bir düzene sokulması personel giderlerinin verimliliğini arttıracaktır.

Modern kamu harcamalarının çoğu ekonomik refaha bir katkıda bulunmayan amaçlar için ayrılmaktadır. Savunma harcamaları bunun en güzel örneklerindedir. Bu giderler bir ekonomik israf gibi görünmektedir. İnsanlar silahları, süngüleri, patlayıcı maddeleri yiyemeyeceklerdir ve savaş gemilerinin arttırılması konut sorununun ekonomik bir çözümü olmayacaktır⁽⁴⁴⁾.

Savunma harcamaları ötedenberi üretken olmayan bir tüketim türü olarak nitelendirilmektedir. Gerçekten askeri amaçlara yönelmiş kaynakların üretken alanlarda kullanılmasını engellemektedir. Özel tüketim ve yatırımların azalmasına neden olmakta, milli geliri olumsuz yönde etkilemektedir.

Savunma harcamalarının ekonomik etkileri uygulamada ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü, bu harcamalar bir çok bütçede en ağır bölümü temsil etmekte ve faydaları ekonomik terimle değil, politik ve stratejik nedenlerle ölçüldüğünden çoğu zaman vazgeçilmez bir nitelik arzederler. Bu harcamalar özel ihtiyaçların tatmininde kullanılabilecek kaynakların ve faktörlerin yer değiştirmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda savunma harcamalarıyla özel tüketim ya da üretim arasında bir çelişki ortakay çıkmaktadır⁽⁴⁵⁾.

---

(43) Sevim Görgün, a.g.e., s.89.

(44) Halil Nadaroğlu, a.g.e., s.183.

(45) Hubert Brochier-Pierre Tabaton, a.g.e., s.376.

Askeri makamlar tekstil ve deri, bina inşaatı, elektronik ve akaryakıt kollarında önemli bir talebe sahiptirler. Mekanik ve elektrik gibi bazı maddelerde monopson durumdadırlar.

Askeri tüketimdeki bu odaklanma ve bazı mallar üzerindeki yoğun talepleri faktör ve mamul fiyatları üzerinde geniş baskılar yapabilmektedirler. Bazı imalat ve üretimleri için gerekli uzmanlara ve ilkel maddelere el koymak suretiyle askeri üretim, özel kesimdeki benzer malların maliyetini yükseltebilir ve üretimlerini durdurabilir niteliktedir.

Savunma harcamaları en büyük etkilerinden birini ödemeler dengesi üzerinde göstermektedir. Konjonktür içinde bu harcamalar ithalatı arttırmakta ve ihracatı frenleyebilmektedir.

Ülkemizde dahil birçok ülkede, bir çok insan gücü zorunlu askerlik hizmetine tabi tutulmaktadır. Ordunun yiyeceği, giyeceği gibi bir çok unsurlar devlet bütçesinden karşılanmakta ve bu tür harcamalar savunma harcamaları içinde büyük yer işgal etmektedir. Bu nedenlerle günümüz devletleri büyük çoğunluğu insan gücünden oluşan ordu yerine, vurucu gücü yüksek tamamen teknolojik ve etkin bir savunma sistemi kurma yolundadır.

Ordudaki insan gücü potansiyelini daha üretken bir şekilde kullanma imkanımız vardır. Zorunlu askerlik hizmetine alınan insan gücü ekonomik faaliyetlerde çalıştırılabilir. Askerlik eğitimi ile bağdaşan üretim türleri, genellikle az sermaye çok insangücü gerektirenler erlere yaptırılabilir. Geli-

şen ülkeler demiryolu döşeme, maden çıkarma, ağaçlandırma taş-
kından koruma, basit yapı işleri, yol-köprü yapımı gibi işler-
de erleri askerlik eğitimi amacını aksatmadan çalıştırabilir-
ler (46).

Savunma harcamalarının fiyatlar üzerindeki etkisi ekono-
minin konjonktürel durumuna göre değişme gösterecektir. Ekono-
mi tam istihdamda ise, savunma harcamaları ilave bir talebe
neden olacağından toplam talebi arttıracaktır. Toplam kaynakla-
rın tam olarak kullanıldığı varsayımı altında toplam talepteki
artış, fiyatların artmasına, dolayısıyla fiyatlar genel sevi-
yesinin yükselmesine neden olacaktır.

Bünyevi ve konjonktürel faktörlere bağlı olarak savun-
ma harcamalarının üretkenliği de konumuz açısından önemli
bir yere sahiptir. Ulusal savunmaya ayrılan miktarların pro-
düktif karakterini belirleyen birinci unsur, bunların neden
olduğu harcamaların tipidir. Eğer savunma bütçesinin ağırlık
noktasını; araştırmaya ve ilerlemeye yol açan malzeme alışla-
rından çok, personel harcamaları ve geleneksel ordu bakımına
ayrılmışsa hemen tümüyle üretken olmayan nitelikte tam bir tü-
ketim karşısında bulunmaktadır.

Ulusal savunma harcamaları, bilimsel araştırmayan yani
malzeme yaratılmasına ve ekonomik alt yapının gelişmesine tah-
sis edilmiş miktarları önemli oranda içeriyorsa, bu harcamalar
daha üretken olacaktır (47). Diğer yandan savunma harcamala-
rının üretkenliği doğal olarak ulusal üretime başvurma de-
recesine de bağlıdır. Bir silahlanma ve donatım programı, sı-
nai kapasite yokluğundan, döviz kaynaklarını zorlayıp, savaş

(46) Konferanslar I, Ankara İ.T.İ.A Yayınları, San Matbaası Ankara, 1970,
s.278.

(47) Hubert Brochier-Pierre Tabatoni, a.g.e., s.379.

arac ve gereçlerinin geniş ölçüde ithalini gerektiriyorsa, sosyal hasılda bir kayıba yol açacak ve ekonomide bazı dengele- rin bozulmasına neden olacaktır.

Savunma harcamalarının ekonomik sonuçlarını etkileyen ikinci unsur konjonktürle ilgilidir. İnsan ve sınai kapasite olarak, kullanılmamış bir üretim kapasitesine sahip ülkelerle, ekonomisi kaynakların tam kullanımına yakın bir düzeyde çalışan ülkelerde ayırım yapmak zorunluluğu vardır. Tam kapasite ile çalışmayan ülkelerde sakıncasız hatta yararlı bile olabilecektir. Savunma harcamaları bu ülkelerde, silah ve diğer üretim kollarının canlanmasına ve üretimin artmasına neden olacaktır. İkinci tip ülkelerde ise üretim esnekliği sıfır ya da sıfıra yakın olduğundan, savunma harcamalarındaki artış, kaçınılmaz bir şekilde özel üretim ve tüketim kesminden askeri üretim ve tüketim kesmine doğru kaynak tranfer etme yoluyla çözümlenebilir. Böyle bir transfer genel kural olarak, enflasyoncu baskıların önce ortaya çıkmasına, sonrada gelişmesine neden olacak ve enflasyonist bir zemin hazırlayacaktır. Kullanılan finansman türü ne olursa olsun, hedeflenen savunma yükünün büyümesine feda edilecek, bir kısım sosyal gruplarda tercih gereği kaçınılmaz olacaktır.

2. Yatırım Harcamaları: Kamu yatırım harcamalarında kısıntı yapmak imkanlarına gelince, başlanmış projelerin yarıda bırakılması ekonomik açıdan rasyonel değildir. Bu hem kaynak israfına yol açar hem de üretim kapasitesinin genişlemesini önler. Planlanan yeni yatırım projelerini erteleyerek kamu harcamalarını azaltmak mümkündür. Ancak; bu tip bir ayarlamaların kısa sürede gerçekleşmesine çoğu zaman imkan olmaz. Baş-

lanmış projelerin tamamlanmasını beklemek gerekir. Bu durum enflasyon giderici önlem alınmasında gecikmeye neden olur. Bu gibi anti-enflasyonist bir önlem sermaye birikimini yavaşlatacağından, gelişme hızını olumsuz yönde etkiler⁽⁴⁸⁾.

Büyük yatırımlar kısa dönemde tamamlanamayacaklarından, daha uzun dönemlere yayılabilirler. Projeleri hazır yatırımlarda uygulama geciktirilebilir. Özellikle üzerinde durulacak yatırım projeleri en kısa sürede üretime dönüşecek yatırımlar olmalıdır. Böylece toplam arz toplam talep arasındaki enflasyonist açık üretim artışıyla karşılanabilir. Yine, daha önce alınmış olan her türlü teçhizatlar, araç ve gereçlere yeterince ödenek ayrılarak bunların çürümeleri ve yerlerine yenisinin alınması önlenebilir.

Projeler içerisinde üretken olmayan; bazı büyük devlet binası inşaatları, kalkınmayı geciktirmeyecek nitelikteki bazı bayındırlık projeleri ertelenebilir niteliktedir. Nitekim bir devlet dairesinin, polis karakolunun, cezaevi binası inşaatının milli gelirin artışını doğrudan etkileyen bir yanı yoktur. Bu nedenle üretici yanı olmayan bu projelerin ertelenmesi, ekonomiye pek zarar vermeksizin enflasyonu önleyici olabilir⁽⁴⁹⁾.

3. Transfer Harcamaları (Mali Yardımlar): Enflasyonist bir dönemde de yararlanılabilen transfer harcamaları hem üretimi arttıracak, hem de fiyatları düşürecek şekilde uygulanabilen bir özelliğe sahiptir.

Enflasyonist dönemlerde , mali yardımlar yeniden gözden geçirilmeli enflasyonu besleyici olanlar kaldırılmalıdır. Sos-

---

(48) Sevim Görgün; a.g.e., s.89.

(49) Macit İnce; a.g.e., s.113-114.

yal amaçlı mali yardımlardan mümkün olduğu kadar kaçınmak gerekir. Firmalara transfer edilen fonlar, üretim kapasitesini genişletmek için etkin bir şekilde kullanılıyorsa bunlarda yapılacak bir kısıntı üretimi düşürür. Uzun dönemde, daha yüksek bir gelir seviyesinde toplam arz-talep eşitliğinin kurulması amaç olduğuna göre, transfer ödemeleri eğer gerçekten yatırım ve üretimi teşvik ediyorsa, bunların arttırılması gerekir. Ancak bu tip transferler yüksek gelir gruplarının gelirlerinin artmasını sağlar.

Bunun için enflasyonist bir dönemde gelir bölüşümünde artan eşitsizliği daha da arttırıcı yönde bir etki yapar, kısa dönemde ise yatırım malları talebini arttırdığından enflasyonist eğilimi hızlandırabilir. Etkin bir gelir ve servet vergisi sistemi ile yapılacak aksi yönde değişiklikler bu olumsuz etkileri giderebilir. Örneğin büyük servetlerden ve yüksek gelirli kişilerden alınan vergilerin oranları arttırılarak, firmalara yapılan transfer ödemelerinin, gelir bölüşümü üzerindeki olumsuz ve toplam harcamaları arttıran etkisini önlemek mümkündür⁽⁵⁰⁾.

Bu açıklamalardan sonra mali yardımların (sübvansiyonların) arz arttırıcı ve fiyat düşürücü şekilde nasıl uygulanabileceğini incelemeye çalışalım.

Devlet harcamalarındaki artış genellikle enflasyonu şiddetlendirme yönünde olduğu halde, sübvansiyonlar rasyonel kullanıldığı takdirde enflasyonist baskıyı kontrol altına almakta bir araç olabilir⁽⁵¹⁾.

---

(50) Sevim Görgün; a.g.e., s.90.

(51) John F.due; Maliye: Bir İktisadi Analiz (Çev.S.Görgün-İ.Önder), 3. Baskı, İ.Ü.İ.F Yayınları, No: 12411206-27, İstanbul, 1967, s.600.

Sübvansiyonlar, hükümetlerin elinde geniş ölçüde kullanma imkanı olan ve çeşitli konulara tahsis edilebilecek nitelikte bir araçtır. Klasik kullanım yerleri, fiyat politikası ve anti-enflasyonist eylemlere ilişkindir. Günümüzde sübvansiyonlar ekonomik dengeyi sağlama, üretimi arttırma, sanayinin yeniden yerleştirilmesi vb. konularda geniş ölçüde kullanılmaktadır. Sübvansiyonlar hem özel teşebbüslere hem de kamu kurum ve kuruluşlarına verilebildiklerinden ekonomik etkileri çok geniştir.

Sübvansiyonlar üretimi kıt olan, piyasada üretilmesi güç ya da mümkün olmayan malların arzını arttırarak talep baskılarını ve dolayısıyla enflasyonist baskıyı giderebilir. Eğer gerçekten tam istihdan sağlanmışsa, sübvansiyonların, diğer hallerde işletilmesi karlı olmayan fakir kaynakların üretimini mümkün kılması haricinde toplam üretim arttırılmaz. Fakat, Sübvansiyonlar, özellikle kıt stratejik malların üretimini arttırarak genel enflasyonist basıncı azaltabilir. Bazı tip mali yardımlar, maliyet yükseltilişlerini telafi etmek ve firmaların fiyatlarını yükseltmemelerini, böylece geçim indeksini (cost of living) arttırmamaları ve genel ücret artışı meydana getirmemeleri için zorunlu tüketim malları üretimine yapılan yardımları içerir⁽⁵²⁾.

Başarılı bir sübvansiyon politikasında sübvansiyon verilen birimin seçimi de çok önemlidir. Eğer sübvansiyon artan maliyetli üretimde birbirime verilirse, üretim düzeyindeki yükselişen neden olduğu birim maliyet artışı, verilen sübvansiyonun sosyal kazancındaki genişleme en çok olacak ve maliyet düşecektir⁽⁵³⁾.

---

(52) Hubert Brochier-Pierre Tabatoni; a.g.e., s.385,

(53) H.Brochier-P.Hau-Ch.A.Michalet; Maliye Ekonomisi (Çev.A.Erdaş),

A.İ.T.İ.A. Maliye Fakültesi, Maliye ve Vergi Hukuku Enstitüsü Yayınları
No:16012-10, Ankara, 1981, s.385.

Devlet tarafından güdülen amaç, yatırım kararlarını etkilemek olduğundan sübvansiyon yolu ile özendirme plan yada sanayi politikaları yönelimlerinin belirli doğrultuda olması gerekir. Birçok nedenlerle yatırım ve otofinansman kaynakları arasında olumlu bir bağlantı vardır. Güçlü bir otofinansman oranı yüksek faiz hadleri ile çalışan, dar bir sermaye piyasasının zorlanmalarından girişimi kurtarır. Özkaynak kullanılarak yapılan yatırımın maliyeti her zaman düşüktür. Girişimci davranışının bu psikolojik değişmeyi, devletin bedelsiz fonlar sunması sözkonusu olunca, daha artmakta ve daha rasyonel olmaktadır⁽⁵⁴⁾.

Çeşitli sübvansiyon türlerinin ekonomik etkilerine de kısaca değinelim:

-İhracat Sübvansiyonları: İhracat miktarına bağlı olarak üreticilere verilen sübvansiyonlar, ihracat dengesini olduğu kadar, ekonomik faaliyetleri iyileştirmeyi de hedef alırlar. Bu sübvansiyonlar, iç piyasada kullanılabilecek fonları dış ticarete yöneltebilmektedir. Sübvansiyon kazancı yerli üreticilerle yabancı tüketiciler arasında bölüşülmektedir. Bu açıdan sübvansiyon milletin net bir harcaması olarak ortaya çıkmakta ve olumlu etkileri üretim artışı veya ödemeler dengesi iyileşmesi şeklinde kendini gösterecektir.

-Özel teşebbüslere verilen sübvansiyonlar: Tarım kesmine ve sanayi kesmine verilen sübvansiyonların çoğu bu gruba girer. Tarımda kullanılan akaryakıtın vergi dışı bırakılması, tarımda girdi olarak kullanılan araç gereç ve malzemelere verilen bu sübvansiyonlar tarımın modernizasyonunu sağlama amacı gütmektedir.

((54) H.Brochier-P.Llaıs-Ch.A.Michalet, a.g.e., s.401-402.

-Kamu Teşebbüslerine Verilen Sübvansiyonlar: Kamu teşebbüslerinin sorunları çok, kendileri karmaşıktır. Ülkemizde KİT'lere verilen sübvansiyonlar bu gruba girerler ve kamu teşebbüslerinin açığının kapatılması amacını güderler.

Negatif bir dolaylı vergiye benzeyen sübvansiyon, uygulandığı malın fiyatını düşürerek, enflasyon dönemlerinde maliyet yükselişlerini kısmen yada tamamen telafi etmek suretiyle fiyat artışlarının sınırlandırılmasında yardımcı olabilmektedirler. Ancak sübvansiyon uygulanması, arz ve talep arasında bir dengesizlik tehlikesi ile karşılaşan bütün mallara değil; pazar üzerinde varolan ilişkilerden ötürü başka fiyat yükselişlerini bazı stratejik mallara uygulamalıdır.

Anti-Enflasyonist bir politikada sübvansiyon politikasının başarısı, sübvansiyon uygulanacak malın seçimine bağlıdır. Bu mallar meydana getirdikleri zincirleme etkilere göre seçilebilirler. Enflasyonist bir süreç içerisinde malların fiyatları zam tehlikesine eşit olarak maruz kalmazlar. Bu bakımdan malları aktif malar ve pasif mallar olmak üzere iki katagoriye ayırabiliriz. Fiyatlarındaki artışla öbür malların fiyatlarında da belirli bir artış meydana getiren mallar aktif, fiyatlarına yapılacak zam diğer malların fiyatlarını etkilemiyorsa pasif mal denir⁽⁵⁵⁾.

Bu durumda aktif mallara, enflasyoncu gerilimlerin dağılmasını mümkün olduğu kadar azaltacak şekilde, sübvansiyon verilecektir. Örneğin, et arzı çok büyük bir kıtlık arz eder. Bunun sonucu olarak fiyatı çok büyük yükselişler kaydedebilir. Et fiyatının yükselmesi diğer malların fiyatlarına da sıçrayabilir. Bu durumda ete sübvansiyon verilmesi uygun olacaktır.

---

(55) Hubert Brochier-Pierre Tabatoni, a.g.e., s.385.

Ancak bu politikaya bazı itirazlar yöneltilebilir. En tehlikeli malların fiyatlarını azaltmak bu mallara karşı olan talebi ve enflasyonist baskıyı artırabilir. Bu itiraz arz ve talep arasında başlangıçta var olan dengesizliğin fiyat yükselişleriyle kalkacağını ileri süren görüşe dayanır. Oysa durum her zaman böyle değildir. Devam eden enflasyonist sonuç, dengesizlikle ilişkisi olması gerekmeden, kendi kendini besler. Aynı zamanda sübvansiyon mekanizması aktif mallar üzerindeki satın alma gücünün pasif mallara geçmesinde imkan verir. Çünkü; pasif malların özelliği fiyat istikrarına yetecek bir arz esnekliğine sahip olmalarında veya fiyatlarındaki yükselişin sakıncası ise bulunmayışındadır.

Sübvansiyon politikasının iyi kullanılması, ödemenin yapılacağı üretim veya dağıtım aşamasına, isabetli seçimine bağlıdır. Sübvansiyonların tüketimden alınan vergilerin arttırılması yoluyla finansmanı, prensip itibariyle pek rasyonel değildir. Çünkü; bir elle verilmiş olanın öbür elle alınmış olması anlamına gelir. Fakat sübvansiyon verilen malları vergilendirmemek ve sadece pasif malların vergilerine zam yapmak mümkün olduğu halde, tüketiciden vergi alınması, aktif ve pasif mallar arasındaki ayrıcalığın arttırılmasına ve sübvansiyon etkinliğine temel teşkil eden bir transferin tüm olarak pasif mallar üzerine yüklenmesine yol açar⁽⁵⁶⁾.

Sübvansiyon ödemelerinin halkın elinde artan satınalma gücü doğurduğundan dolayı, enflasyonist oldukları da bilinmelidir. Fakat, bunlar üretimi kıt malların üretiminde belirli

---

(56) Hubert Brochier-Pierre Tabatoni, a.g.e, s.544.

yükselişlere neden olursa, artan arz, aşırı talebi yenecek kadar fazla olacaktır. Endüstrideki bütün firmalara giden global mali yardım, faydadan çok zarar meydana getirir. Ancak uygulamada, mali yardımı gerçekten daha fazla üretim artışı getiren birimlere tahsis etmek sanıldığı kadar kolay değildir. Herhangi bir direkt mali yardım programı daima aldatılıcılığında beraberinde getirir. Enflasyonun kontrolü açısından, en etkili mali yardım tipi ithalata uygulanan mali yardımlardır. Böyle bir mali yardım, iç satın alma gücüne bir ilave yapmadan, malların yurt içi arzını artırır⁽⁵⁷⁾.

D. Enflasyonla Mücadelede Kamu Harcamalarının Finansmanı:

Enflasyonla mücadelede kamu harcamaları politikasının en kritik konusu kamu harcamalarının hangi yollardan finanse edildiği konusudur. Kamu harcamalarındaki artışın enflasyonist etkilerini azaltmak için kamu harcamalarının finansmanının önemi oldukça büyüktür. Bilindiği gibi kamu harcamalarının ve kamu harcamalarının finansmanında vergiler, borçlanma ve emisyon ilk sırada gelir. Enflasyon dönemlerinde ve enflasyonist eğilimlerin giderilmesinde bu finansman kaynaklarından hangisine veya hangilerine, ne oranda baş vurulacağı anti-enflasyonist bir harcama politikası açısından çok önemli olacaktır.

1. Vergiler:

Kamu harcamalarının finansmanında en sağlam kaynak vergilerdir. Enflasyon devrelerinde vergileri arttırmak, mükelleflerin elindeki fazla likiditeyi emerek bütçe fazlası meydana getirmek, talep artışlarını baskı altına alarak enflasyonist baskıları gidermek vergilerin en önemli fonksiyonlarından-
dır.

---

(57) John F.Due; a.g.e., s.602.

Vergi mükelleflerinin vergilere karşı gösterdikleri tepki iki şekilde ortaya çıkar. Vergi mükelleflerinin ödedikleri vergiler, mükellefin, kullanılabilir gelirini azaltacağından, eski gelir düzeylerini korumak düşüncesiyle boş zamanlarını daha çok değerlendirecekler, daha çok çalışmak zorunda kalacaklardır. Sonuçta mükelleflerin gelirleri artacağından, verginin bu etkisine gelir etkisi denir. Vergi bu şekilde düzenlenince hem üretim artacak, hem de artan vergi geliri ile bütçe fazlası oluşturulabilecektir⁽⁵⁸⁾.

Vergi artışı karşısında mükellefler, çok çalışıp vergi ödemektense dinlenmeyi tercih edebilirler. Mükelleflerin vergi yükü artışı karşısındaki bu davranışlarına verginin ikame etkisi denir. Özellikle enflasyon devrelerinde vergi memurları maliye bakanlığı uzmanları verginin dozunu gelir etkisi sağlayacak şekilde ayarlamalıdır.

Enflasyona karşı hemen her verginin az yada çok miktarda olumlu etkisi bulunmakta olup; vergileri arttırmak, mükelleflerin satın alma gücünü kısıacak, bütçe fazlası oluşturacak ve arz arttırılabilecektir. Bu finansman kaynağının enflasyon giderici en büyük özelliği toplam talep ile toplam arz arasındaki açığı daraltma yada kapatma özelliğinde olmasıdır⁽⁵⁹⁾.

Her vergi çeşidinin enflasyona karşı etkisini kuramsal olarak belirlemek, bir ölçüdede olsa mümkün olmakla birlikte, vergi uygulamalarının anti-enflasyonist politika açısından etkinliği; uygulanan vergi çeşidine, uygulandığı ülke, sahip olunan koşullara ve amaçlara bağlı olarak gerçekleşir⁽⁶⁰⁾.

---

(58) İsmail Türk; a.g.e., s.111.

(59) Abdurahman Akdoğan; a.g.e., s.368.

(60) Fevzi Devrim; a.g.e., s.162.

Enflasyon karşısında bütün vergi çeşitlerinin etkinliği aynı ölçüde değildir. Gelir üzerinden alınan vergiler ile servet veya servet transveri üzerinden alınan vergilerin veya harcamaya yönelik vergilerin etkileri değişik olacaktır. Gerek tarifelerin artan oranlı, azalan oranlı olması, gerekse ayırma ilkesinin uygulanabilmesine olanak vermesi, indirim uygulamaları, firma maliyetleri üzerinde asgari yük yaratması gelir vergisiyle kamu harcamalarının finansmanını; enflasyonla mücadele açısından daha etkin bir hale getirmektedir⁽⁶¹⁾.

Kişisel gelir üzerindeki bir vergi, diğer halde kullanılabilir olan satın alma gücünü kişilerden almakla enflasyonist basıncı azaltır. Harcamaların çoğunun gelir vergisi ile finanse edilmesinin faydaları, böyle bir değişiklik yapılmasının kolaylığı ve bu yöntemin, kabul edilmiş adalet standartlarına uygun olmasıdır. İdari finansman açısından, gelir vergisi artışları, özellikle stopaj sisteminin uygulanmasının bir sonucu olarak, daha az memurla çabuk ve kolay bir şekilde uygulanabilir olmasıdır.

Kamu harcamalarının geniş ölçüde gelir vergisi ve artan oranlı vergi tarifesiyle finansmanı, geniş miktarda harcanacak olan satın alma gücünü emerek net gelirin (Take-Home pay) azalmasıyla firma maliyetleri üzerinde en az etkiye sahiptir. Daha önemlisi, vergi sadece enflasyonist basıncı artıracak şekilde kullanılan gelirden ziyade bütün gelirlere uygulanabilir⁽⁶²⁾. Kısaca gelir vergisi yükselişleri enflasyonu kontrol altına almada, en basit ve adil bir araç olarak ortaya çıkar

---

(61) Abdurahman Akdoğan; a.g.e., s.369.

(62) John F Due; a.g.e., s.602.

ve bunlar enflasyonist baskılara karşı savaşta ilk silah olarak ele alınır.

Kamu harcamalarının finansmanında dolaylı veya dolaysız vergilerden yararlanılabileceğini söylemiştik. Ancak, dolaylı veya dolaysız vergilerin enflasyonist baskılara karşı etkileri farklıdır. Enflasyonla mücadelede mümkün olduğu kadar dolaylı vergilere ağırlık verilmelidir. Çünkü; dolaysız vergilerde vergi ikame, dolaylı vergilerde gelir etkisini gösterir. Kaldığı enflasyonu önlemek için toplam üretiminde artırılması gerekir. Bu nedenlerle dolaysız vergilere başvurmak suretiyle yatırımları azaltmak toplam arzın artmasına engel olmamak gerekir.

Kamu harcamalarının dolaylı vergilerle finansmanı, maliyetleri ve dolayısıyla fiyatları yükseltici yönde etkileyeceğinden ücret artışı isteklerinede yol açacaktır. Böylece dolaylı vergilerle enflasyon, önlemek yerine, farkında olmaksızın kamçılanmış olacaktır. Dolaysız vergileri savunanların görüşüne göre yatırım harcamalarının kısılması enflasyon dönemlerinde zorunludur. Bu ise dolaysız vergilerce daha kolay gerçekleştirilebilir. Yatırım harcamaları bilindiği gibi kısa sürede enflasyonist uzun sürede anti-enflasyonist kabul edilir. Yatırım harcamalarından özellikle üretime dönük olmayanlar ertelenebilirlerse enflasyonu önleyici etkiler yaratılmış olur. Dolaysız vergilerin etkisini bu doğrultuya yöneltmek çok yararlı olur. Dolaysız vergilerin enflasyona karşı kullanılmasındaki bir üstünlüğüde, istisna-muaflikların bu vergilerde azaltılmasının kolaylıkla sağlanabilmesidir. Aynı durum özendirici önlemler içinde geçerlidir⁽⁶²⁾.

---

(62) Mcit İnce; a.g.e., s.96-97.

Tartışmalar ne olursa olsun gerek dolaylı vergilerin, gerekse dolaysız vergilerin enflasyonla savaş yönünden enflasyonu önleyici etkileri olduğunu söyleyebiliriz.

2. Borçlanma: Enflasyonla mücadele, yalnız toplam arz toplam talep dengesini kurmak değildir; aynı zamanda ekonomide reel akımlar parasal akımlar dengesini kurarak fazla likiditenin emilmesi gerekir. Enflasyon devrelerinde kamu gelirlerinin gerçekten daha çok, görünüşte artma eğiliminde olması, vergi gelirleri konjoktüre göre ayarlanmış olsa bile bütçeyi devamlı olarak enflasyonun kaynağı olmaya doğru itecektir. Bu nedenle kamu harcamalarının enflasyonist eğilimleri en aza indirecek şekilde borçlanma politikasına el atması gerekir. Bu finansman şeklinde borçlanmanın kaynağı ihraç edilecek borç senetlerinin tipi, borç senetlerine ödenecek faiz ve borçların idaresi enflasyonsuz finansman bakımından oldukça önemlidir⁽⁶³⁾.

Devlet borçlanmayı iç piyasadan veya dış piyasadan; mali kurumlardan ve kişilerden yapabilmektedir. Enflasyonsuz finansman açısından yapılan borçlanma ise iç piyasadan ve kişilere karşı borçlanma şeklinde kendini gösterir. Enflasyonist etkilerin giderilmesi ve önlenmesi bakımından en başarılı borçlanma şekli ise kişilerin varolan tasarruflarını devlet tahvillerine ayırmalarından çok; tüketim harcamalarını devlet tahvillerine ayırarak, toplam tüketim harcamalarını azaltacak şekilde borçlanmadır⁽⁶⁴⁾.

Anti-enflasyonist bir politika bakımından devletin mali kurumlara borçlanması kaydı para yaratılması yoluyla ekonomik genişlemeye yol açacağından uygun olmayacaktır.

---

(63) İsmail Türk, a.g.e., s.117.

(64) Fevzi Devrim, a.g.e., s.171.

Kişilere yapılan borçlanmada, şahısların devlet tahvilini uzun süre ellerinde tutmaları sağlanmalıdır. Bu açıklamalarımıza göre kamu harcamalarının finansmanında kullanılan borçlanmanın başarı şansı⁽⁶⁵⁾:

a) Mali kurumlara minimum satış, kişilere ise maksimum satış şeklinde olmalıdır.

b) Tüketimin kısılması ve tahvillerin satın alınması için kişilere azami teşvik sağlanmalıdır.

c) Satın alınan tahvillerin elde tutulması mümkün olduğu kadar sağlanmaya çalışılmalıdır.

d) Şahısların tüketim harcamalarını kısarak devlet tahvili satın almaları sağlanmalıdır.

Anti-enflasyonist bir borçlanma için borç senetlerinin vadesi oldukça önemlidir. Devletin para piyasasında kısa vadeli borç senetleri, hazine bonoları mukabilinde borçlanması gayet kolaydır. Para piyasasının kurumları olan bankalar, sigorta şirketleri ve büyük kurumların ellerinde daima kısa vadeli plasmanı vardır. Ancak kısa vadeli borç senetleri, tahvillere nazaran çok daha likittir; ekonominin likiditesini daraltmadıkları gibi arttıırırlar. Bu ise enflasyonsuz finansman yöntemine aykırı olacaktır. Üstelik bonoların vadelerininde kısa olması devleti ödeme zorluğu içine sokabilir, faiz oranlarındaki değişmeler devlet harcamalarını arttırabilir ve diğer devlet borçlarının da idaresini güçleştirir. Bu durumda devletin kısa vadeli borçlanmadan kaçınması gereklidir.

3. Emisyon: Bilindiği gibi miktar kuramına göre, ekono-

---

(65) John F.Due; a.g.e., s.622.

mide, mal ve hizmet miktarı sabitken, toplam para arzı artarsa fiyatlar genel düzeyi toplam para arzındaki genişleme ile orantılı olarak artar. İşte bu nedenle klasik ekonomistler hazinenin Merkez Bankası yoluyla gelir yaratmasına karşıydılar. Ekonomide toplam para arzındaki genişleme fiyatlar genel düzeyini miktar kuramını göre artış oranında arttırdığından enflasyonist olacaktır.

Devletin emisyon başvurusunun nedeni kamu gelirlerinin yetersiz oluşu, veya kamu gelirlerinin tahsil edilme zamanının ödeme zamanı ile denk gelmemesidir. Halbuki, emisyon enflasyonu harekete geçirerek kamu giderlerinin artmasına sebep olur. Devlet bu giderlerini karşılayamaz hale gelince yeniden emisyon gider. Bu durum ekonomide enflasyonist kuvvetlerin kendi kendilerini beslemeye başlamasına sebep olur⁽⁶⁶⁾.

Ekonomi tam çalışma düzeyinde parasal akımlar-reel akımlar dengesini koruyuncaya kadar, emisyon mali bakımdan sağlıklı ve güvenilir bir kamu geliridir. Ancak ekonomi tam çalışma seviyesinde ise emisyonun ekonominin istikrarını bozmayacak şekilde arttırılması, belirli ölçütlerin bilinmesini ve bu ölçülere göre arttırılmasını gerektirir⁽⁶⁷⁾.

a) Milli gelirdeki artışlar: Artur Lewis tarafından Gena üzerinde yapılan bir incelemede milli gelirdeki 2 ünitelik bir artışa karşılık, emisyon hacminde bir ünitelik artış meydana getirilmesinin mali bakımdan sakıncalı olmadığı sonucuna varmıştır. Kanaatimizce buradaki temel ölçüt, paranın gelir tedavül hızının hesaplanması ve milli gelirdeki artış

---

(66) İsmail Türk; a.g.e., s.196.

(67) İsmail Türk; a.g.e., s.200.

hızının bilinmesidir. Paranın tedavül hızı hesaplanınca, milli gelirdeki artış hızında bilinince emisyonun ne kadar arttırılabileceği kolayca tahmin edilebilir. Ülkemizde gayri safi kalkınma hızının iki katını aşmayan yıllık emisyon miktarının mali istikrarı bozmayacağı anlaşılmaktadır.

b) Monetizasyon: Azgelişmiş ülkelerde dahil olmak üzere günümüz ekonomileri "ekonomini monetizasyonu" dediğimiz para ekonomisinin içine girmektedirler. Eğer ekonominin monetizasyonu hesaplanabilir ise bu olaya dayanarak ekonomide ne miktarda emisyona gidilmesi gerektiğini tahmin edebiliriz. Böylece hem ekonominin parasallaşması hızlandırılır hemde ekonomide iş bölümü ve uzlaşma geliştirilerek üretim arttırılır. Eğer paraya olan talep üretim hacmindeki artıştan daha hızlı arttıyorsa monetizasyon olayı var demektir. Ekonomilerin para ekonomilerine geçişleri fiyat istikrari içinde gerçekleştiği zaman hazinenin gelir yaratma fonksiyonunda gerçekleşmiş olacaktır.

c) Stok Hareketleri: Ekonomiler kalkındıkça stoklarda gayri safi milli hasılaya oranla artar. Bu durum işletmelerin döner sermaye ihtiyaçlarını artırır. Ekonomide toplam para arzını emisyon yoluyla ayarlarken stok seviyesindeki iniş ve çıkışlarında göz önünde tutmak ve stokların arttığı zamanlarda emisyon miktarını arttırmak gerekir.

d) Dış Borçların Ödenmesi: Günümüzde az gelişmiş ekonomilerin büyük bir kısmı ağır bir dış borç yükü altındadır. Buna karşılık ödemeler dengesi devamlı olarak açık vermektedir. İşte bu gibi ekonomilerde dış borçların yıllık faizleri ve ana paraları ödenirken dış borç servisi kadar milli paranın toplam para arzından çekilmesini önlemek gerekir.

e) Yurt Dışındaki İşçilerden sağlanan dövizlere göre emisyon ayarlanmalıdır.

Yukardaki açıklamalarımızdan anlaşılıyor ki; emisyon hazinenin her zaman gelir yaratmak için başvurabileceği bir kaynak değildir. Çünkü günümüz ekonomilerinde yersiz emisyon yapılması enflasyonun en büyük kaynaklarından biridir. Eğer ekonomi tam çalışma seviyesinin altında dengede bulunuyorsa emisyon yoluyla toplam para arzını artırmak fiyat istikrarını ve tam çalışmayı gerçekleştirmede önemli rol oynayabilir.

E.Enflasyonla Mücadelede Kamu Harcamalarının

Verimliliği ve Önemi: Verimlilik her alanda ele alınması gereken konudur. Günümüzde toplumların refah seviyeleri produktivitelemleri ile ölçülmektedir.

Verimlilik; hiç bir alanda maliyede olduğu kadar maliye içersinde de kamu harcamalarında olduğu kadar önemli olamaz. Devlet kıt malları kullanarak kamu hizmetlerini yürüttüğü için, yaptığı her harcama milli gelirin bir bölümünü alır götürür. Bu demektir ki kamu harcamaları toplum içindeki kaynak kullanım eylemini etkilemektedir. O halde devlet harcamalarında produktivite sağlanırsa, kaynaklar daha rasyonel biçimde kullanılacak daha az harcamayla daha etkin ve çok hizmet sunulacaktır⁽⁶⁸⁾.

Prodüktivite, en geniş anlamıyla üretime katılan üretim araçları ile üretime elde edilen hasıla arasındaki oran olarak tanımlayabiliriz. Bu anlamda verimliliği arttırmanın verilmiş, belirli sabit üretim araçları ile en yüksek hasılayı

---

(68) Bedri Gürsoy; a.g.e., s.188.

sağlamak veya belirli, sabit, istenen üretim miktarını, en az üretim araçlarını kullanarak gerçekleştirmek mümkün olacaktır⁽⁶⁹⁾. Elde edilen sonuçları zaman içinde incelemek ve kaynakların daha etkin kullanımını sağlamak verimliliğin en önemli işlevlerindedir. Verimliliği aşağıdaki şekilde gösterebiliriz.

$$\text{Genel Anlamda Verimlilik (Prodüktivite)} = \frac{\text{Üretim}}{\text{Kullanılan Tüm Faktörler}}$$

Herhangi bir alandaki özel prodüktiviteyi de şöyle buluruz

$$\frac{\text{Verimliliği Hesaplanan Faktörler}}{\text{Üretim}}$$

Devlet tarafından yapılan faaliyetlerin çoğu birimlere bölünmesi olanaksız kamu hizmetlerinden meydana gelmektedir. Üstelik "kamu yararı" kavramı çoğu zaman verimliliği ikinci plana iter. Kamu hizmetlerinin çoğunluğunda maliyetler yerine siyasi faaliyetler esas alınır. Siyasi faaliyetler düzenlenirken, faydalananın ödeme gücü yerine, onun ihtiyaçları, hangi hizmetlerin parasız ya da ucuz verilmesi gerekeceği esas olarak alınır. Acaba bu çeşit hizmetler için harcanan paralar da prodüktivite nasıl tayin edilir, nasıl uygulanabilir? Bu soruların cevabını araştırmaya başlamadan önce şu tanımlamayı yapalım⁽⁷⁰⁾; toplum ihtiyacı, kamu yararı gözönünde bulundurulmuş tesis edilen, siyasi tercihlere göre çok kere halka bedava sunulan kamu hizmetlerinde harcanan her birim paranın, diyelim "1" Liranın, satın aldığı sosyal faydanın, yada ekonomik faydanın, azamiye çıkartılmasına verimlilik

(69) Latif Çakıcı; Türk Ekonomisi Nereye Gidiyor, Ankara, 1986, s.87.

(70) Bedri Gürsoy; a.g.e., s.92.

(Prodüktivite) diyoruz. Kısaca, devlet varlığından kamu hizmetleri için harcadığımız herbirim paranın sağladığı sosyal faydanın azamileştirilmesine verimlilik diyoruz.

Devlet faaliyeti ile kamu harcamaları arasında zorunlu bir paralellik mevcut değildir. Gerçi kamu harcamalarının ve bu harcamalardaki devamlı artışın belli başlı nedenlerinden birisi devletin belirli hizmetlerin yerine getirilmesi ve bu hizmetlerin gittikçe yayılmasıdır. Ancak harcamalardaki artışında başka nedenleri olduğu gibi, devlet faaliyetlerindeki her gelişme kamu harcamalarında mutlaka bir artış doğurmaktadır. Devlet birçok hallerde yeni harcamalar yapmak ihtiyacını duymadan, veya çok küçük harcamalarla faaliyetlerini önemli derecede genişletebilir. Yine, faaliyet sahasında herhangi bir genişleme olmadığı halde harcamaları arttırabilir⁽⁷¹⁾.

Birinci duruma bir örnek olarak devletin geniş çapta bir kambiyo kontrolü sistemi kurmasını ele alalım. Devlet böyle bir sistem kurmakla şüphesiz faaliyetlerini genişletmiş, ekonomiyi kontrol konusunda çok etkin bir araç elde etmiş olur. Halbuki bu önemli işi, yeni hiç bir harcama yapmadan, örneğin kambiyo kontrolünde kullanacağı personeli ve diğer araç ve gereçleri diğer daire ve kuruluşlardan alarak yapabilir⁽⁷²⁾. Kamu harcamalarında verimliliğe etki eden genel nitelikteki şartları şu şekilde açıklayabiliriz⁽⁷³⁾.

a) Ülkenin dağlık ve engebeli oluşu ulaştırma, haberleşme, vb. kamu hizmetlerinin maliyetini yükseltir. Bu alan-

---

(71) Memduh Yaşa; İktisat ve Maliye Politikası, İ.Ü.İ.F., İstanbul, 1982
s.173

(72) Memduh Yaşa; a.g.e., s.173.

(73) Bedri Gürsoy; a.g.e., s.193.

larda birbirim giderle sağlanacak sosyal faydayı azaltır.

b) Dar bölgeye yerleşmiş çok yoğun nüfusta, sözü edilen kamu hizmetinin maliyetini yükseltir. Büyük metropoller çöngel ormanlara benzer. Suç işletme olasılıkları artar. Güvenlik eğitim, sağlık ve benzeri hizmetler, başta her çeşidinden kamu hizmetlerini böyle yoğun nüfuslu yerleşme bölgelerine ulaştırmak birim maliyeti yükseltir.

c) Kamu hizmetlerinin ifası sırasında maliyet hesabı çoğu kez tutulmaz. Maliyet hesabı, bir yönetim giderleri bilançosu olarak karşımıza çıkar.

Bir işletmede, her çeşit giderin, gereklilik, yeterlilik, doğruluk, fayda ve maliyet açılarından günü gününe kaydedilip yönetimde gereksiz, maliyeti yüksek, israfa yol açan giderlerin her an denetime ve düzeltilmesine maliyet hesabı veya yönetim açısından hesap tutumu yöntemi denir. Devlete ait gider yapma yöntemlerinde ise sadece şekillere, kanunlara, karar alma ve uygulamadaki alışılmış yöntemlere uygunluk açısından giderler kayıtlara geçer ve denetlenir. Maliyeti en aza indirmek kamu harcamalarındaki her birim gider ile en çok sosyal fayda sağlama amacına yönelmiş muhasebe yoluyla pek yer verilmez.

d) Her işi maliyet-fayda açısından değerlendirmek gerektiği halde, bu konuda eğitilmiş ve uzman kişilerin az ve yetersiz olması etkin bir denetim ve değerlendirmeyi önler.

e) Parkinson Kanunları-Tanınmış İngiliz Siyaset bilimcisi ve tarih profesörü C.Northcele Parkinson (Siyasi Düşüncenin Gelişimi) adlı eserinde şunları söylüyor:

1) Kamu harcamalarının çeşidinede, her çeşit için harcanacak miktarda siyasi organlar karar verir. 2) Siyasi organların siyasi eğilimler ve etkilerle karar vermeleri doğaları gereğidir. 3) Siyasi organlar harcamalarını genişletme kararlarını daha kolaylıkla alırlar. 4) Devlet idaresinin yapısı, oradaki karar alma süreci öyledirki, genişletilen harcamalara, miktarı çoğaltılan giderlere kolaylıkla uyum sağlanır. Kısa zamanda bu genişlemede yetersiz hale gelir veya öyle bir durum ortaya konur. 5) Hemen ardından arttırılan ödenekler için yeni istekler ileri sürülür. 6) Genişlemede aynı idari işlemin birden ziyade basamaklara ve kademelere bölünmesi önemli bir rol oynar. Eskiden bir memur tarafından görülen iş, bu kez memur, şef yardımcısı, şef, müdür gibi uzayan hiyerarşik kademelere doğru yayılır. 7) Basamaklar, merhaleler arttıkça bu kere bu yeni merhaleleride denetleme gereği ortaya çıkar özellikle devlete verilen her görev kendi içinde kırtasiyeciliği arttıran bir öz taşır. Kırtasiyeciliğin artmasıda kamu harcamalarındaki verimliliği düşürür.

f) Kamu harcamalarında prodüktiviteyi arttırmak için şu hususlarada dikkat etmek gerekecektir.

-Kamu ajanlarını iyi seçmek, ehliyeti en yüksek olanı almak;

-Memurları kendine verilen görev için ayrıca yetiştirmek,

-Herkesi en başarılı oldukları işlerde kullanmak

-Zaman zaman idarenin çalışma tarzını, kullanılan yöntemleri alınan sonuçları değerlendirmeye tabi tutup aksıyan yönleri düzeltmek;

-Paradan, emekten, malzemedden, zamandan tasarruf sağlayacak yöntemleri özendirmek bu alanda başarı sağlayan memurları ödüllendirmek.

-Kamu hizmetlerinde çalışan personele geçimlerini sağlayacak sorumluluk ve yetkilerine uygun bir ücret vermek.

-İdarenin kendi içinden veya dışından gelen etkin denetimlerle bu sayılanların aralıksız uygulanmasını sağlayabilmek.

Kısacası devlet kamu harcamalarının etkinliğini ve verimliliğini arttırmak için personel rejimini ıslah etmeli, memurları en verimli oldukları işlerde çalıştırmalı, idari teşkilatında verimliliği artırıcı değişiklikler yapmalı, daha az elemanla daha çok iş yapma imkanlarını araştırmalıdır. İdareyi politik baskıların dışında tutarak, memurları daha iyi denetleyerek, yerel yönetimler üzerindeki idari vesayeti daha rasyonel temeller üzerine oturtmalıdır. Devletin aldığı bu önlemler uzun dönemde kamu harcamalarının artmasını önleyecek ve anti-enflasyonist bir politika açısından önemli olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN GELİŞİMİ, NEDENLERİ VE
ENFLASYONUN ÖNLENMESİ İÇİN ALINABİLECEK
MALİ ÖNLEMLER

I. TÜRKİYEDE ENFLASYONUN GELİŞİMİ

Enflasyon yada ekonomik istikrarın fiyatlar genel seviyesindeki sürekli ve hızlı artışlar nedeni ile bozulması olayı, dünyada olduğu gibi Türkiye'ninde yeni karşılaştığı bir durum değildir. Osmanlı Devleti zamamında da başta uzun süreli savaşlar ve askeri harcamalar olmak üzere çeşitli nedenlerle devlet giderlerinin artması ve bu gider artışlarını karşılayacak sağlam finansman kaynaklarının bulunamaması ve yine ekonominin asıl üretim faaliyeti olan tarım sektörü ürünlerinin dış ülkelerde oluşan yüksek fiyatlar sebebiyle kaçak yollardan dışarıya çıkarılması ve ülkede mal darlığı yaratması, ayrıca el zanaatlarına dayanan küçük ölçekli üretimin yıkılarak yerine ithal ve lüks tüketime yönelinmesi fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine neden olmuş ve toplumun büyük sıkıntılara düşmesine yol açmıştır⁽⁷⁴⁾.

Osmanlı İmparatorluğunun çöküş nedenleri arasında bile gösterilen enflasyonun yaratmış olduğu hoşnutsuzluk ve sıkıntılar, yeni Türkiye Cumhuriyeti devletinin ilk yıllarında enflasyona karşı daha titiz davranılmasınada neden olmuştur. Yeni kurulan devlet titiz bir istikrar programı takip etmiş, paranın değerinin korunması için geniş önlemler almıştır. Bunun sonucu olarak 1938 yılına gelinceye kadar fiyatlar genel düzeyinde fazla bir artış olmamıştır. Fiyat endeksi 1927'de 100 alındığında 1931'de 86,2 seviyesine kadar düşmüştür. Diğer bir ifade ile 1927'de 100 TL.ye alınan bir mal 1931'de 86,2 liraya alınabilir hale gelmiştir.

---

(74) Cemal Uysal Türkiye Enflasyon Çıkmazı, Çağ Matbaası, Ankara, 1980.

1930'lu yıllarda Türkiyede kendine özgü bir devletçilik anlayışının belirmesi, özel sektörün temel malların üretiminde kalması sonucu olarak KİT'ler kurulmaya başlamıştır. KİT'lerin organizasyon sorunu ortaya çıkınca, doğal olarak finansman sorunu da kendini göstermiştir. Kamu malları ile özel malların üretimini de yapabilmek için; T.C.Merkez Bankası, Etibank, Ankara Halk Sandığı, İller Bankası, T.Halk Bankası, Sümerbank, İstanbul Halk Sandığı vb. organizasyonlara gidilmeye başlanmış ve KİT'ler büyük oranda ekonomik hayattaki yerlerini almışlardır. Bu kuruluşların bazıları özel mallar üretirken, diğer kuruluşlar ekonomideki finansman sorununu çözmeye çalışmışlardır⁽⁷⁵⁾.

1930 ile 1938 yılları arasındaki devrede fiyatlar belirgin bir artış göstermediği halde 1938-1945, İkinci Dünya Savaşı'nın etkisi ile yılda ortalama % 25 oranında artış göstermiştir. Daha sonraki devre olan 1946-1949 devresindeki yıllık fiyat artışları ise ortalama olarak % 3,4 olmuştur⁽⁷⁶⁾.

1954-1959 dönemi yeni ekonomi ve Maliye felsefesinin etkilerini göstermeye başladığı bir dönemdir. 1950'de başlayan özel sektöre ağırlık veren ve özellikle talep yaratan, tüketimi, ekonomik ve psiko sosyal tesirleri kamçılayan bu dönemde talep enflasyonu patlama yapmıştır⁽⁷⁷⁾.

Bu dönemde özel kesim tarafından olduğu kadar, kamu kesimi aracılığı ile geniş yatırım hammelerine girilmiş, mal üreten sektörlerle birlikte kısa devrede ve doğrudan doğruya mal ve hizmet arzı yaratmayan, büyük harcamalar gerektiren yol,

---

(75) Cemal Uysal, a.g.e., s.22

(76) Cemal Uysal, a.g.e., s.23

(77) Ahmet Kılıçbay, a.g.e., s.7.

baraj, ve diğer bayındırlık ve altyapı gibi alanlara yapılan geniş yatırımlar, genişleyici bir para ve kredi politikasının izlenmesine neden olmuştur. Yurtiçi ve Yurtdışı tasarrufların, bu hızlı kalkınma çabalarını sağlayacak nitelikte ve yeterlilikte olmaması, giderek enflasyonist finansman kaynaklarının devreye girmesi sonucunu doğurmuştur.

1971-1979 yılları enflasyonu kabul edilebilir sınırın üzerinde seyretmeye başladığı yıllardır. 1971-1979 yıllarını içine alan devrede yıllık fiyat artış ortalaması %27 civarındadır. 1971 yılına gelinceye kadar kabul edilebilir ölçüler içinde tutulan enflasyonun, bu yıldan itibaren giderek hızlandığını, 1977 sonlarından itibaren hiper enflasyon halini aldığını ve tehlikeli bir noktaya geldiğini görmekteyiz.

1980-1991 döneminde enflasyon bekleyişlere ve tahminlere rağmen umulan düzeye inmemiş, özellikle 1984 sonrasında devamlı olarak yükselmiştir. Bu yıldan sonra enflasyon %50'nin altına düşmemiştir.

Türkiye'de son yıllarda yaşanan yüksek oranlı enflasyonlarda, hem toplam harcama artışları ve hem de maliyet artışları etkili olmuş ve çoğu kere talep genişlemeleri ile maliyet yükelişleri birbirini desteklemek suretiyle fiyat hareketlerini enflasyonist bir süreç haline dönmüştür. Enflasyonist fiyat artışları talep ve maliyet artışları ile başlatılmış; parasal genişlemelerle beslenen toplam talep artışları da enflasyonun bir süreç haline dönüşmesine neden olmuştur. (78)

Türkiye'de enflasyonunun gelişimini şekil ve grafiklerle de açıklayabiliriz.

Tablo (2)'de görüldüğü gibi; 1938'de fiyat endeksi 100 kabul edildiğinde, 1940'ta fiyat endeksi 127'ye, 1950'de 452'ye, 1960'ta 1.191'e, 1970'te 1962'ye, 1980'de 34.325'e, 1986'da ise 207.230 gibi çok yüksek bir rakama ulaşmıştır.

Tablo (3)'de ise bazı dünya ülkeleri ve Türkiye'deki Tüketici Fiyat Endeksi yıllık büyüme oranları gösterilmiştir. Tablo'da da görülebileceği gibi bu ülkeler hiper enflasyonun yaşandığı ülkelerdir. İsrail ve G.Kore enflasyonu belirli oranda düşürmeyi başarmışlardır. Ancak, Türkiye'nin diğer ülkelerin peşinden gittiği ve enflasyonu düşürmede başarılı olamadığı açık bir şekilde gözlenmektedir.

Tablo(4)'te ise ülkeler içerisinde 1961-1979 döneminde en yüksek enflasyon oranına sahip ülke olarak Türkiye gözükmektedir.

1988-1991 yılları arasındaki enflasyonist gelişmeyi (2) ve (3) no'lu grafiklerden görebiliriz.

---

(78) Denge, Ağustos, 1992.

TABLO 2
TÜRKİYE'DE TOPTAN EŞYA FİYATLARI GENEL ENDEKSİ

Yıllar	1938 = 100	1948 = 100
1938	100	21
1939	101	22
1940	127	27
1941	175	38
1942	340	73
1943	590	127
1944	459	98
1945	444	45
1946	427	92
1947	433	93
1948	466	100
1949	503	108
1950	452	97
1951	482	103
1952	486	104
1953	497	107
1954	549	118
1955	591	127
1956	691	148
1957	818	175
1958	942	202
1959	1.130	242
1960	1.191	255
1961	1.223	262
1962	1.289	276
1963	1.350	289
1964	1.361	292
1965	1.472	316
1966	1.542	331
1967	1.659	355
1968	1.715	368
1969	1.836	394
1970	1.962	421
1971	2.274	488
1972	2.684	576
1973	3.229	693
1974	4.199	901
1975	4.618	991
1976	5.340	1.146
1977	6.622	1.421
1978	10.149	2.178
1979	16.561	3.554
1980	34.325	6.366
1981	46.940	10.073
1982	58.795	12.617
1983	76.811	16.483
1984	116.775	25.059
1985	163.766	35.072
1986	207.230	44.470

Tablo: 3

TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ YILLIK BÜYÜME ORANI

Yıl	İsrail	Arjantin	Brezilya	Meksika	Şili	Bolivya	G. Kore	Türkiye
1970-80	38.8	134.8	33.8	17.3	160.4	18.3	15.0	26.9
1970-75	23.9	58.8	20.1	12.4	217.2	23.7	14.3	15.2
1975-76	31.5	447.8	41.7	15.7	212.1	4.6	15.3	17.3
1976-77	34.6	176.6	43.3	29.0	92.2	8.0	10.2	27.1
1977-78	50.6	175.3	38.8	17.5	40.2	10.3	14.5	45.3
1978-79	78.3	159.6	52.8	18.1	33.3	19.8	18.3	58.7
1979-80	131.0	100.8	82.8	26.4	35.1	47.3	28.7	110.2
1980-81	115.8	104.5	105.6	27.9	19.7	32.1	21.3	36.6
1981-82	120.4	164.8	98.0	59.0	9.9	123.6	7.3	34.9
1982-83	145.5	344.2	142.1	101.8	27.3	269.0	3.4	32.9
1983-84	374.0	626.7	197.0	65.5	19.8	1281.6	2.3	48.4
1984-85	304.6	672.2	226.8	57.7	30.7	11975.0	2.5	45.0
1985-86	43.1	90.1	145.2	86.3	19.5	276.4	2.3	34.6
1986-87	19.8	131.3	229.7	131.8	19.9	14.6	3.0	38.9

(35) Handbook of International Trade And Development Statistics 1984

Supplement, Handbook of International Trade And Development Statistics

1987 Supplement, Handbook of International Trade And Development Statistics

1988

Tablo 4

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA
FİYAT ARTIŞLARI ARASINDAKİ FARK

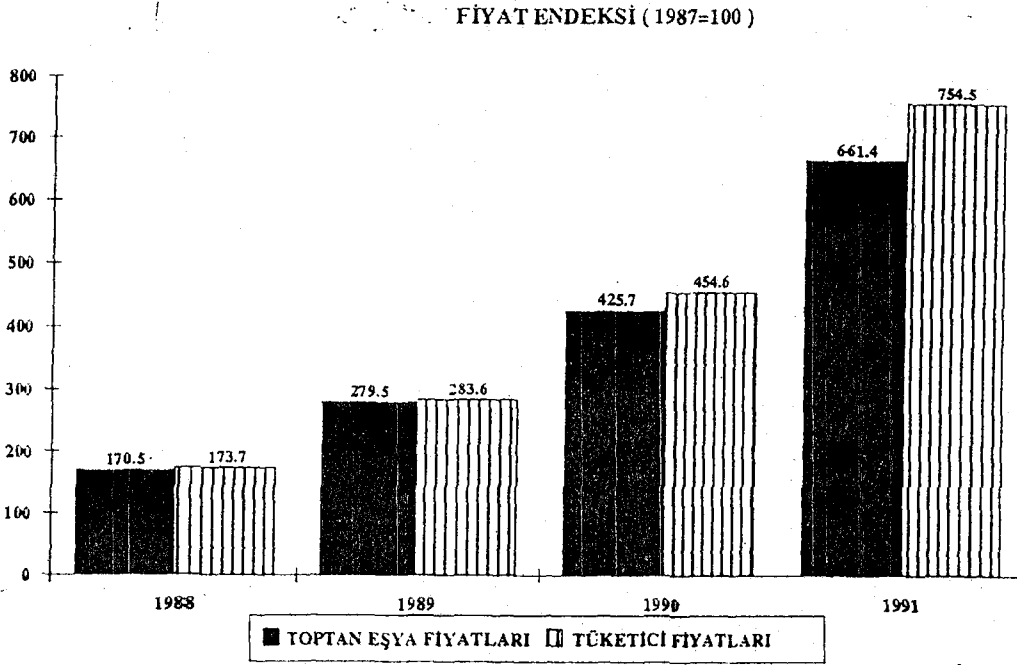
	Ortalama			
	1961/70	1971/78	1978	1979*
A.B.D.	2,8	6,7	7,7	12,2
Japonya	5,8	8,4	3,8	4,2
Federal Almanya	2,7	5,2	2,6	5,7
Fransa	4,0	9,0	9,3	11,3
İngiltere	4,1	13,2	8,3	17,7
Kanada	2,7	7,7	9,0	9,3
İtalya	3,9	12,7	11,6	16,9
Yunanistan	2,1	12,4	12,5	22,0
Hollanda	4,0	7,8	4,1	4,4
Portekiz	3,9	18,2	22,6	23,1
İspanya	6,0	15,3	19,7	16,6
İsviçre	3,3	5,3	1,1	5,0
Türkiye	5,9	23,3	52,6	73,2

Kaynak : OECD

* Ekim ayına kadar 12 aylık ortalama.

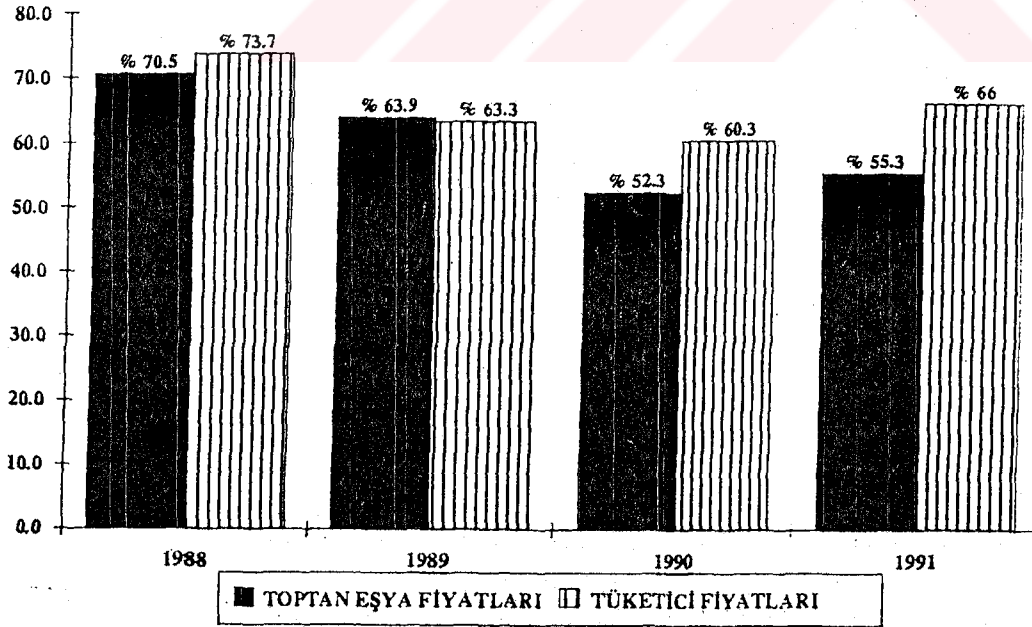
Grafik:2

Kaynak: T.O.B.B. 1991 Yılı Ekonomik Raporu, 10 Mayıs 1992

Grafik:3

FIYAT ARTIŞLARI (1987=100)

Kaynak: T.O.B.B. 1991 Ekonomik Raporu 30 Mayıs 1992

II. TÜRKİYE'DE KAMU HARCAMALARI VE ENFLASYONİST ETKİLERİ

Hemen her ülkede kamu harcamaları hızlı bir şekilde artma eğilimindedir. Türkiye'de de gözlenen ve gittikçe hızlanan bir artış söz konusudur. Kamu harcamaları içinde cari harcamaların artış hızı yatırım harcamalarının artış hızından daha kuvvetli bir eğilime sahiptir. Ekonomi geliştikçe, iki harcama türü arasındaki hız farkı cari harcamalar lehine değişmektedir. Zira ekonominin kamu yatırımlarına olan ihtiyacı kalkınma ile birlikte oransal olarak azalmakta veya cari harcamalar daha ağır basmaktadır. Ancak, hükümetler cari harcama artışlarını olduğundan düşük, yatırım harcama artışlarını olduğundan yüksek gösterme eğilimindedirler. (79)

Kamu harcamalarının yapılmasındaki nedenler ve kamu harcamalarının arttırılması genel olarak dengesiz bir eğilime engel olmak içindir. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerde ise, kamu harcamalarının arttırılmasında ekonomik kalkınmayı hızlandıracak yatırımların geliştirilmesi ve gelir dağılımı dengelemesi amaçları güdülmektedir. Ancak; Türkiye'de kamu harcamalarına bir göz attığımızda cari harcamaların, ekonomik kalkınmayı hızlandıracak yatırımlardan daha büyük oranlarda oranlarda olduğunu görürüz. (80)

Kamu kesiminin cari, yatırım ve transfer harcamalarında ortaya çıkan artışlar, toplam talebi arttırmak suretiyle enflasyonist bir sürecin kaynağı olabilmektedir. Kamu cari ve transfer harcamalarındaki artışlar, yatırım harcamalarına göre daha enflasyonist bir karakter arzeder. Özellikle yatırım harcamaları kısa dönemde enflasyonist olsalar dahi uzun dö-

(79) Menduh Yaşa; a.g.e., s.225.

(80) Onur Kumbaracıbaşı; "Türkiyede Enflasyonun Nedenleri", A.İ.T.İ.A. Dergisi, Cilt 4, Sayı 1., 1972, s.5.

nemde üretime geçmeleri nedeniyle toplam arzı arttırabilir⁽⁸¹⁾

Cari harcamaların artışı genellikle kamu hizmetlerinin daha iyi görüldüğünün ve toplum hayatındaki çeşitli değişimlere uygun olarak yeni kamu hizmetlerinin yapıldığının ifadesidir. Cari harcamaların en büyük kısmı özellikle eğitim ve sağlık harcamaları uzun dönemde ekonominin genel verimliliğini etkiler nitelikte harcamalardır.⁽⁸²⁾

Türkiye'de kamu harcamalarındaki artış, hemen her zaman enflasyonun temel kaynaklarından biri olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Çünkü; artan kamu harcamalarını karşılayacak özel tasarruflar, vergiler ve dış tasarruflar yeterince arttıramamıştır. Hükümetlerde açık finansman yolunu seçerek enflasyonu kronikleştirmişlerdir.

1970-1982 döneminde toplam kamu harcamalarının ekonomik dağılımı aşağıdaki şekilde olmuştur. (Tablo-5)

Tablo 5

KAMU HARCAMALARININ EKONOMİK DAĞILIMI

	Cari	Yatırım	Transfer
1970	46,5	26,0	27,5
1971	50,2	23,4	26,4
1972	52,0	20,6	27,4
1973	50,8	18,2	31,0
1974	45,6	24,8	29,2
1975	45,6	26,6	27,8
1976	44,1	28,0	22,5
1977	40,8	29,7	29,5
1978	40,9	25,3	33,5
1979	46,7	23,6	29,6
1980	40	26	34
1981	43	24	33
1982	43	24	31

Kaynak: Ömer Faruk Batirel; Maliye Pol.ve gelişmekte Olan Ülkeler, Kan yayıncılık İst.1984.

(81)Osman Z.Orhan; a.g.e.e, s.225.

(82) Menduh Yaşa; a.g.e., s.226.

Tablo 6'ya göre cari harcamaların toplam kamu harcamaları içindeki ortalama payı % 45,3, yatırımların payı %24,6, transferlerinki ise %29,5'tir. Türkiye'de transfer harcamaları kapsamını başta katma bütçeli idarelere hazine yardımı, KİT sübvansiyonları ve devlet borçları ödemeleri oluşturmaktadır

Tablo 6
BAŞLICA TRANSFER HARCAMALARI (1983)

	Toplam Transferler içindeki payı	Toplam Kamu Har. içindeki payı	GSMH için- deki payı
—KİT'lere aktarılan fon	32.7	11.2	2.6
—Katma Bütçeli Idarelere Hazine Yar.	44.4	15.2	3.6
—Devlet Borçları Ödemeleri	17.9	5.9	1.4

Tablo (6)'da hazine yardımı, KİT sübvansiyonları ve devlet borçlarının, transfer, kamu harcamaları ve GSMH içindeki payı görülmektedir. Bu ağırlıklardan da anlaşılacağı gibi Türkiye'de transfer harcamaları bileşiminin gelişme hızı ile ilgili olduğu düşünülemez. Bu harcamalar büyük oranda kaynak-harcama dengesizliğinin giderilmesinde ve devlet borçlarının ve borç faizlerinin ödenmesinde kullanılmaktadır.

Cari harcamalar içinde en büyük payı ise personel giderleri almaktadır. Bu payın 1978'de 0.56.5 iken, 1979'da 0.66.5, 1980'de 0.74.6, 1983'de ise 0.61 olduğu belirtilebilir. Bu gelişimde enflasyonist sürecin önemli rol oynadığı söylenebilir. Bu payda 1980 sonrası belirgin bir kısılma da olmuştur. Türkiye'de Genel Bütçe harcamaları içinde transferler, Katma Bütçe ödeneklerinde ise yatırımlar en büyük payı almaktadır.

Tablo 7

	Genel Bütçede Transfer Payı	Katma Bütçeli İdarelerde Yatırım Payı
1975	0.44	0.71
1976	0.40	0.75
1977	0.47	0.79
1978	0.50	0.77
1979	0.47	0.62
1980	0.48	0.61
1981	0.49	0.65
1982	0.48	0.66
1988	0.47	0.65

Kaynak: Ömer Faruk Batırel, a.g.e., s.91

"Kamu harcamaları yükü" kavramı kamu borçlanmasını da hesaba katmakta ve kamu kesiminin büyüyen boyutlarını daha iyi göstermektedir. Tablo (8)'in sonuçları, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren toplam kamu harcamaları /GSMH oranının büyümesinin çok daha çarpıcı bir görünüm aldığını kanıtlamaktadır. (83)

Tablo 8

GSMH'YA ORANLA KAMU HARCAMALARININ GELİŞİMİ
(1980-1990) (%)

	1980	1981	1982 ^a	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990 ^b
1. Kon. Bütçe Har.	24.3	23.1	22.0	22.6	20.6	19.4	21.1	21.8	21.3	22.8	24.1
2. Toplam Kamu Har. (tanım A)	33.1	29.2	29.0	29.1	29.0	29.3	34.3	36.9	34.8	35.5	37.6
(tanım B)	—	30.5	—	—	31.2	32.5	36.0	39.0	38.1	39.0	41.4

Kaynak: Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın, a.g.e., s.28

(83) Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın; Türkiye'de Maliye ve Fon Politikaları Alternatif yönelişler, Adım Yayıncılık, Ankara, 1991, s.27.

NOTLAR: a) 12 aylığa dönüştürülmüş veriler
b) Gerçekleşme tahminleri.

AÇIKLAMA:

Toplam Kamu Harcamaları: Konsolide bütçe, fonlar, yerel yönetimler, KİT'ler, döner sermayeler ve sosyal güvenlik kuruluşlarının cari, yatırım ve transfer harcamaları ile stok değişim fonu büyüklüğünü içermektedir. Bunların GSMH'ya oranlanmasıyla bulunan yüzde değere "Toplam Kamu Harcamaları Yüklü" denilebilir. Toplam kamu harcamaları yükü ile (toplam) kamu gelirleri yükü arasındaki negatif fark toplam kamu borçlanma gereğini vermektedir. Bu amaçla tablo. 1 ve 4'ün kamu kesimi genel dengesi hesaplarında dikkate alınarak dar tanıma göre oluşturulmuş serileri karşılaştırılabilir. Keza Ekz. DPT (1990-b: 85).

Tablonun ikinci satırındaki dar anlamdaki kamu harcamaları yükünün 1986-1990 dönemi yıllık ortalaması olarak % 35.2'ye ulaşması sadece 1981-1983 döneminin % 27,2'lik ortalamasının değil 1977-1978'de % 28,5 oranıyla doruğa çıkmış bulunan toplam kamu kesimi büyüklüğünün de köklü olarak aşıldığını göstermektedir.

Tablo 9

YENİ MİLLİ GELİR SERİSİNE ORANLA KAMU HARCAMALARI (%)

	RESMİ VERİLER		HES. VERİLER	
	1989	1990	1989	1990
1. Toplam Kamu Harc./GSMH (eski)	35.5	37.6	39.0	41.4
2. Toplam Kamu Harc./GSMH (yeni)	26.5	28.1	29.2	31.0

KAYNAK: Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın, a.g.e., s.29
AÇIKLAMA: Resmi veriler 12 fon bazında, hesaplanan veriler tüm fonlar bazındadır.

Kaynak: Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın, a.g.e., s.29

Açıklama: Resmi veriler 12 fon bazında, hesaplanan veriler tüm fonlar bazındadır.

Kamu kesiminin boyutlarının çok kısa sürede bu denli genişlemesinin ne denli sağlıklı olduğu ve ne ölçüde kararlı kamu gelirleri artışıyla desteklendiği ilgiye değer.

Reel harcamalardaki gelişimin çok az oranda olması ve 1980'lerin ikinci yarısında dahi 1981 düzeyinin aşılmaması çok öğreticidir. Toplam kamu harcamalarındaki şişkinliğin transfer ödemelerinin 1986 sonrasındaki tumoral gelişmesinden kaynaklandığını bu sonuçlar kesin bir biçimde açıklamaktadır.

Tablo 10
GSMH'YA ORANLA TOPLAM KAMU HARCAMALARININ EKONOMİK AYIRIMA
GÖRE DAĞILIMI (%)

	1981	1982 ^a		1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990 ^b	1991 ^c
		10 ay	12 ay									
Reel harcamalar	25.6	21.7	24.2	21.3	18.5	19.4	22.6	22.4	19.7	21.2	24.6	23.3
Cari	10.7	10.5	10.8	10.1	8.5	8.4	9.0	9.1	8.8	11.3	13.9	13.3
Yatırım	14.9	11.2	13.4	11.2	10.0	11.0	13.6	13.3	10.9	9.9	10.7	10.0
Transfer harcamaları	2.0	2.3	2.8	5.9	6.3	6.9	10.4	12.7	12.5	11.6	10.9	11.5
Cari	3.0	2.7		4.5	5.5	6.1	9.2	11.2	10.9	10.4	9.8	10.1
Sermaye	-1.0	-0.4		1.4	0.8	0.8	1.2	1.5	1.6	1.2	1.1	1.4
Stok Değişim Fonu	2.7	1.2	1.2	2.3	3.0	2.2	1.4	1.9	2.9	2.6	2.1	1.6
Toplam Kamu Harc. Yüğü	30.2	25.2	28.2	29.5	27.8	28.5	34.4	37.0	35.1	35.4	37.6	36.4

Kaynak : Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın, a.g.e., s.30

Notlar: a) 1982 Mali Yılı 10 aylıktır b) Gerçekleşme tahmini,
c) Program tahmini.

1986-1990 döneminde ortalama % 33,7'yi bulan dar anlamda kamu harcamalarının ortalama % 11,6'sını yani üçte birinden biraz fazlasını transfer harcamaları oluşturmaya başlamıştır. Transfer harcamalarının ana gövdesini ise cari trans-

ferler oluşturmakta, bununda en önemli ögesi, 1980 ortalarından itibaren iç ve dış borç ödemeleri oluşturmaktadır. Kamu kesiminin köksüz bir şekilde ve sonuçta vergi yükümlülerine karşılığı olmayan maliyetler yüklenecek bir politikayla şişirilmiştir. (84) Bu durum enflasyonist baskıların artmasına neden olmuştur.

Tablo 11
KONSOLİDE BÜTÇE TRANSFER HARCAMALARI İÇİNDE KİT TRANSFERLERİ
VE BORÇ ÖDEMELERİ(%)

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
KİT	32.0	18.4	6.9	2.8	7.2	8.8	8.0
Borç faizleri (1)	16.9	23.3	30.9	38.1	38.6	47.8	50.4
Diğer Borç (2)	22.9	33.0	38.3	37.3	32.8	23.9	22.9
Toplam Borç (1 + 2)	39.8	56.3	69.2	75.4	71.4	71.7	73.3

KAYNAK: Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Bütçe Gerekçeleri.

Türkiye'de kamu harcamalarının gelişimini, bileşimini, global kamu harcamalarının artmasını harcamalarının finansmanın etkileyerek kronik enflasyonun beslenmesine ve sürmesine neden olan savunma Harcamaları, KİT'ler ve Destekleme alanları ile alım fiyatları aşağıda daha geniş bir şekilde açıklanacaktır.

A. Savunma Harcamalarının Gelişimi ve Enflasyonist Etkileri

Savunma harcamaları ve bu harcamaların ekonomi üzerindeki etkileri güncelliğini sürekli koruyan bir konudur. Son derece hassas yönleri bulunan bu konuda bilim adamları ta-

(84) Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın, a.g.e., s.31.

rafından çeşitli araştırmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Ancak; araştırma sonuçları arasında her ülke v zaman içingeçerliliğini koruyabilecek tatmin edici belirli paralelliklerin ortaya çıkmamış olması, savunma harcamaları ile ilgili tartışmaların önemini arttırmaktadır. (84)

Savunma harcamaları konusunda ilk sırada önemlilik arzeden bir ülkenin savunma ihtiyacının belirlenmesi ve bu ihtiyacı giderecek harcamaların enflasyonist olmayan sağlıklı finansman kaynaklarından yapılmasıdır. Fakat bir ülkenin savunma ihtiyacını somut olarak belirlemek oldukça güçtür. Savunma ihtiyacı çok değişik faktörler tarafından dinamik bir şekilde etkilenmektedir. Söz konusu ihtiyacın sahip olduğu bu özellikler ülkelerin savunmaya ayırdıkları veya ayıracakları kaynakların düzeyinin, bu kaynakların verimli altarnetif kullanım alanları düşünülerek kamuoyunda dikkatli bir şekilde izlenmesine neden olmaktadır (85)

Bu çerçeve içinde ülkemizde savunma harcamalarının toplumumuzun gereği gösterdiği hassasiyet ve önemi de dikkate alınarak, savunma harcamalarının gelişimine bir göz atalım.

Ülkemiz'de savunma harcamaları önemli bir yere sahip bulunmaktadır ve savunma harcamaları genel bütçeden karşılanmaktadır. Ayrıca 1985 yılında 3283 Sayılı kanunla kurulan Savunma Sanayi Geliştirme ve Destekleme Fonundan da Savunma Sektörü ile ilgili harcama yapılabilmektedir.

---

(84) Banka ve Ekonomik Yorumlar "Dünyada ve Türkiye'de Savunma Harcamalarındaki Gelişmeler ve Ekonomik Etkileri".

(85) Banka ve ekonomik Yorumlar, a.g.m.,

Tablo 12
İDARİ-FONKSİYONEL AYRIMA GÖRE HARCAMALARIN DAĞILIMI (%)
(1983-1988)

Hizmetler	1983	1984	1985	1986	1987	1988 (*)	1989 (*)
Genel Hizmet.	34.1	30.7	27.9	25.7	28.5	26.5	23.5
SAVUNMA	15.4	15.3	15.4	14.9	12.7	12.9	13.9
Adalet - Emni.	3.6	3.8	3.9	3.7	4.0	3.6	4.1
Tarım - Orman - K.	6.2	5.8	5.1	5.8	5.6	4.5	4.5
Su İşleri	6.0	5.8	8.0	9.0	7.6	6.3	4.9
Karayolları	4.9	5.4	5.3	4.9	3.9	2.7	3.9
Bayındırlık	2.6	3.1	3.3	2.8	2.1	0.6	0.5
Ulaştırma	1.6	1.5	1.6	1.4	1.1	1.1	0.7
Madencilik	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4	0.3	0.4
Eğitim	13.1	12.6	12.5	11.6	12.3	11.5	17.3
Sağlık	2.7	2.7	2.8	2.6	2.9	2.7	3.9
Kültür - Turizm	0.7	0.6	0.5	0.5	0.5	0.6	0.8
Sosyal Hizmet.	0.5	0.6	0.7	0.7	0.7	0.6	0.7
Borç Faizleri	8.1	11.6	12.5	16.0	17.7	26.1	23.1
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Bütçe başlangıç ödeneklerine göredir.

Kaynak: 1989 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yayını, s. 44.

Tablo 12 'te ülkemizde genel bütçeden yapılan savunma harcamaları 1983-1988 döneminde, diğer harcama türleriyle karşılaştırmalı bir şekilde yüzde ağırlıklar itibariyle gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi, ülkemizde savunma harcamaları 1986 yılına kadar genel hizmetlerle ilgili harcamalardan sonra ikinci sırada gelmektedir. Bu yıldan itibaren borç faizleri ikinci sırayı almaktadır. Savunma harcamalarında özellikle 1985 yılından başlayarak görülen düşüş dikkati çekmektedir. Burada, bütçe harcamaları toplamı içinde borç faizleri için yapılan ödemelerin oransal payının hızlı bir biçimde artmasının etkili olduğu söylenebilir.

Savunma harcamalarının GSMH'daki payı da 1983 yılında %3,4, 1984'de %3,1, 1985'de % 2,9, 1986'da %3,1, 1987'de %2,7 iken 1988'de % 3 dolayında gerçekleşmiştir. Bu rakamlara bakarak ülkemizde savunma harcamalarının bazı yıllar gelişmiş ülkelerdeki ortalama seviyesine yaklaştığı söylenebilir. Ancak; gelişmiş ülkeler savunma sektörü üretimine ağırlık verip, ihracata yönelerek, bu harcamaların ekonomideki olumlu genişletici etkilerini arttırabilirken ülkemizin böyle bir imkandan yararlanmasının mümkün olmaması enflasyonist etkilere neden olmaktadır.

Aşağıdaki tablolarda SSDF ve gelişmiş ülkelerdeki savunma harcamalarının durumunu gösteren tablolar verilmiştir.

Tablo 13

SAVUNMA SANAYİ DESTEKLEME FONU 1987 YILI GELİR TABLOSU

Kaynak	Gelir (TL)
— Genel Bütçeden	—
— Alkollü İçki ve Tütün Mamüllerinden	51.380.896.435
— T.S.K. Güçlendirme Vakıflarından	—
— Milli Piyango Safi Hâsılatından	20.530.000.000
— Müşterek Bahislerden	6.350.845.957
— Kanunla Kurulan Fonlardan	—
— Akaryakıt Tüketiminden	65.752.321.160
— Gelir ve Kurumlar Vergisi Mükelleflerinden	90.244.621.771
— Milli Savunma Bakanlığı Bütçesinden Devir	—
— Talih Oyunları İşletmelerinden	6.810.631.742
— Fon Malvarlığı Gelirleri	
• Faiz Gelirlerinden	108.947.839.635
• Diğer Gelirlerden	6.709.761.003
— Bedelli Askerlikten	3.904.528.650
— Bağış ve Yardımlardan	2.200.301
Toplam	360.633.647.154

* Kaynak : Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi.

Tablo 14
ASKERİ HARCAMALARIN GELİŞİMİ
(GSYH'nın Yüzdesi Olarak)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Fransa	4.2	4.1	4.2	4.1	4.1	4.0
İngiltere	4.8	5.0	5.3	5.3	5.2	5.1
İtalya	2.5	2.6	2.7	2.7	2.7	2.7
A.B.D.	5.8	6.4	6.6	6.5	6.9	6.8
Japonya	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0

Kaynak: Bruno Meltzheim; «Budget de la Défense, Industrie de l'Armement et loi de Programmation Militaire (1987-1991)», Problèmes Économiques, No. 2.082, 6 Temmuz 1988, s. 28.

Buraya kadar olan açıklamalarımızdan da anlaşılacağı üzere bütçemizden ve SSDF'dan savunma harcamalarına büyük paralar harcanmaktadır. Savunma sanayimizin savunma ürünleri ihraç edebilme olanağının sınırlı olması etkin önlemler almamızı ve selektif bir savunma politikası uygulamamızı gerekli kılmaktadır. Konjonktür elverdiği ölçüde bu harcamaların nisbi olarak azaltılması, etkin ve verimli bir savunma sisteminin kurulması enflasyonist bir ortamın giderilmesinde ya da hafifletilmesinde kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

B.Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)

Türkiye'de kamu girişimciliği ülkenin içinde bulunduğu koşullardan ve gereksinimlerden doğmuştur. Kuruluşlarında herhangi bir doktrin esas alınmamakla birlikte o yıllardaki devlet kapitalizmi deneyimlerinden etkilendiğini söyleyebiliriz. Ülkenin ekonomik kalkınması cumhuriyetin ilk yıllarında özel sektörden beklenilmesine rağmen, özel sektörün gelişmemiş olması ve sermaye yetersizliği gibi nedenlerden dolayı başarılı olamaması, kalkınmayı hızlandırmak için devletin bu tür sorumlulukları yüklenmesini gerektirmiştir. Buna bağlı olarak 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. dönemin ilk Kamu iktisadi Teşebbüsü olan bu kuruluş, madencilik alanında faaliyet göstermek ve aynı zamanda kredi kuruluşu niteliğini taşımakta idi. 1929-1930 ekonomik krizinin de etkisiyle sanayimize daha fazla önem vermemiz gerekmiş ve 1933-1950 yılları arasında devlet girişimleri ülkenin bir çok yerinde temel niteliğinde olan mal ve hizmetlerin üretimine yönelmiş, kalkınma ve yatırım bankaları, çimento, cam tekstil, kağıt ve demir çelik fabrikaları kurulmuştur.

Ancak kötü yönetim bürokrasi, deneyimsiz yöneticiler, yersiz yatırımlar nedeniyle kamu iktisadi teşebbüsleri ekonomiyi kemirmeye başlamışlardır. Büyük işgücünü bünyelerinde barındırdıkları halde, üretim ve verimlilik açısından aynı başarıyı göstermemişlerdir. Bir başka deyişle, üretim düzeyi, istihdan düzeyine paralel olarak artmamakta ve geniş bir gizli işsizlik kitlesi bulunmaktadır. Buna karşılık, üretim maliyetlerinin % 70-80'i personel giderlerinden oluşmakta, bu durum KİT'lerin en önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Bu kuruluşların finansman açığının önemli bir kısmı toplu sözleşmelerle saptanan işçi ücretlerinden kaynaklanmaktadır. Hat-

ta bu kuruluşların ödenmiş sermayesinin tümü, bir toplu sözleşmeyle işçi ücretlerine yapılan zamları karşılayamamaktadır.

Ülkemizde son yıllarda, bu kuruluşların işletme açığı vermelerinin bir nedeni de KİT'lerin ürettikleri temel malların fiyatlarındaki ayarlamaların hatalı yapılmış olmasıdır.

1975-79 döneminde KİT zararları 2.255; 6.703; 8.862; 13.233; 7.181 milyon TL olmuştur⁽⁸⁶⁾.

Türkiye'de son yıllarda, bu kuruluşların işletme açığı vermelerinin en önemli nedenlerinden biri de KİT'lerin ürettikleri temel malların fiyatlarındaki ayarlamalarda geç kalınmış olmasıdır. Hükümetler, T.C.Merkez Bankası kaynaklarını aşırı ölçüde kullanarak hızlı bir enflasyonun kaynağını oluşturmuşlar; "fiyatlar artmıyor" kanısını uyandırmak için KİT fiyatlarını düşük tutmaya çalışmışlardır. Bütçe açığının en önemli bölümünü oluşturan KİT açıkları Türkiye'deki Talep Enflasyonunun en başta gelen nedeni olmuştur. Bu nedenle sözkonusu kuruluşların sattıkları malların fiyatlarının yükseltilmesi ve böylece devlet bütçesi açıklarının ortadan kaldırılması enflasyonun en büyük kaynaklarından birini kurutmuş olacaktır⁽⁸⁷⁾.

24 Ocak kararlarının alınmasından sonra fiyat ayarlamaları sonunda KİT'ler biraz olsun serbestlik kazanmıştır. Kamu İktisadi Kuruluşlarını fiyat belirleme politikalarının değişmesi, bu kuruluşları, enflasyonu olumsuz yönde etkileyen kurumlar olmaktan çıkarmadı.

Bir araştırmaya göre, 1982 yılında gerek kamu gerekse özel sektör pek çok sanayi dalında maliyet artışlarının gerek-

(86) Halit Çolakoglu; Stagflasyon 1975-1980 Türkiye Bunalımı, Ekonomi Politika Toplum, Gü.Yay., Ankara, 1983 s.,198.

(87) Osman Z.Orhan, a.g.e., s.137.

li kıldığı artışlar bile gerçekleşmemişken, 1986 yılında gerek kamu kesimi gerekse özel kesim hemen tüm sanayi kollarında maliyet artışlarının gerekli kıldığına çok üzerinde fiyat artışları gerçekleştirmişlerdir⁽⁸⁸⁾.

Bir araştırmaya göre özel ve kamu sektöründe enflasyon şu seyri takip etmiştir⁽⁸⁹⁾.

TABLO: 15

Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (1981 = 100)

Yıl	Genel Endeks (Toplam)	Kamu	Özel
1982	27.0	28.8	26.3
1983	30.5	27.3	31.7
1984	50.3	47.7	51.4
1985	43.2	53.8	39.1
1986	29.6	27.6	82.4
1987	32.0	23.1	35.8
1988	68.3	68.8	68.1
1989	69.6	67.9	70.2

(88) Tansu Çiller, 9 Ağustos 1987, Cumhuriyet.

(89) Türkiye Temel Ekonomik Göstergeler, T.C. Başbakanlık DPT Yay. Ankara Ocak 1991 s.102.

Son yıllarda KİT'lerin satış hasılatı ve maliyetleri aşağıdaki gibi olmuştur⁽⁹⁰⁾.

TABLO:16 16 KİTLERİN SATIŞ HASILATI VE MALİYETİ (1984-1989)

Yıl	Satış Hasılatı (Milyar TL)	Satış Maliyeti (Milyar TL)	Kar (Milyar TL)
1984	6.067.9	5.075.8	992.1
1985	8.760.4	7.128.3	1.632.1
1986	10.661.8	8.600.7	2.061.1
1987	15.432.4	12.718.9	2.713.5
1988 (Tah)	23.455.5	18.769.0	4.686.5
1989 (Tah)	36.530.7	29.083.6	7.447.1

Yanlış fiyat politikası verimsiz işletmecilik, gizli işsizlik gibi nedenler KİT'lerin genel işletme sermayesini, gerekse yatırımlar için fon gereksinimini yıldan yıla arttırmış ve öz kaynaklar dışındaki ek finansman ihtiyacını özellikle 1984 yılına kadar büyük ölçüde Merkez Bankasından karşılama- rı enflasyonu olumsuz yönde etkileyen en önemli nedenlerden bi- ri olmuştur. Bütçeden sağlanan finansman payı 1984 yılında kaynaklar toplamının % 33 oranında iken 1985'te % 18,3 oranına ve 1986'da % 14'e kadar gerilemiştir. Buna karşılık dış proje kredilerinin kaynaklar toplamındaki payı 1984 yılında % 35,7 oranında, 1985 de % 53,7 ve 1986'da %58'e kadar yükselmiş- tir. KİT'lerin finansman kaynakları ve miktarları aşağıda- ki Tablolarda verilmiştir.

(90) TÜSİAD Ekonomik Araştırmaları, 1988., s.95.

TABLO: 17

KİT'LERİN EK FİNANSMAN KAYNAKLARI

Finansman Kaynağı	1975	1976	1977	1978	(milyon TL)
Bütçe	10.749	18.352	31.703	45.375	
Dış Proje Kredisi	1.430	3.811	5.865	12.500	
Devlet Yatırım Bankası	6.968	11.741	12.841	18.000	
Fonlar	9.852	10.549	11.130	11.500	
Dış Borçlanma	1.957	3.775	-	-	
KAYNAKLAR TOPLAMI	30.686	48.228	61.530	87.375	

Kaynak: 1975-1978 Yılları; Nuri Uman, Milliyet Gazetesi, 30 Temmuz 1979, s.5, Tablo 2'den

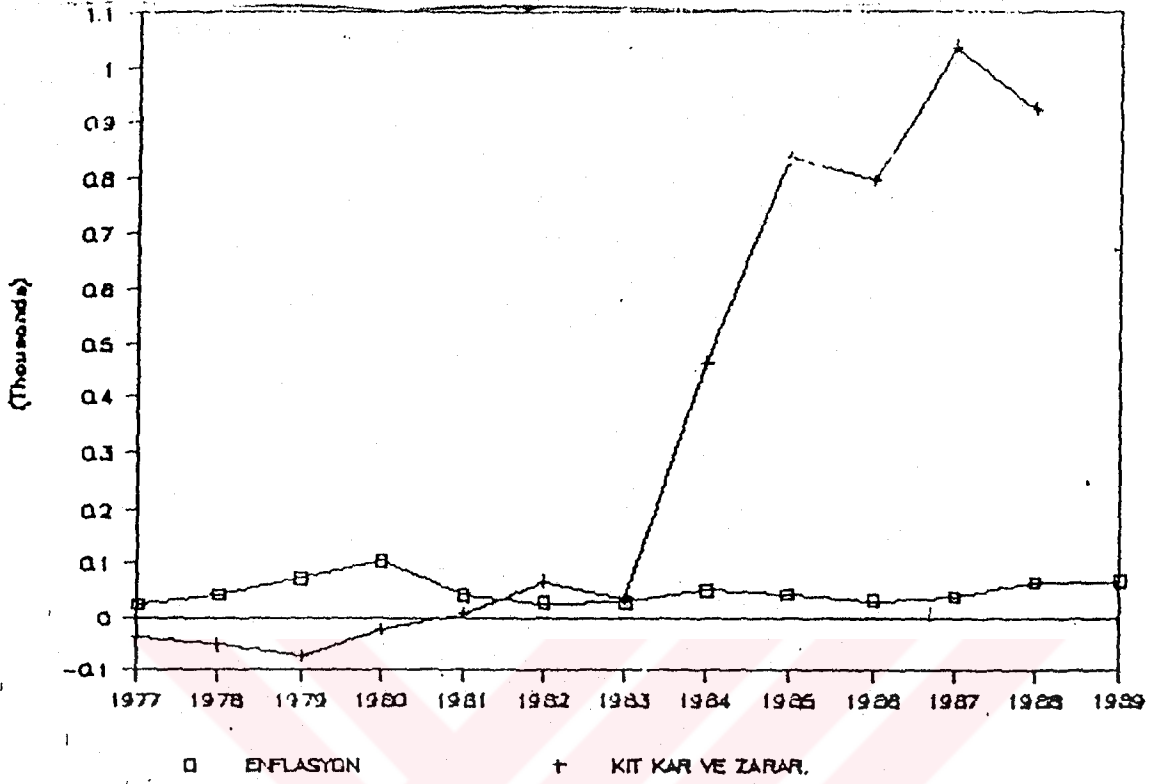
TABLO: 18.

KİTLERİN FİNANSMAN KAYNAKLARI (1980-1986)

Finansman Kaynağı	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Bütçe	153.000	229.600	205.000	292.000	238.000	180.700	150.000
Dış Proje Kre.	82.700	98.800	113.800	154.900	207.800	530.100	625.000
Devlet Yat.Bank.	16.000	51.800	51.900	39.400	51.200	27.900	120.700
Fonlar	53.600	73.800	94.000	108.400	173.000	248.200	176.700
KAYNAKLAR TOPLAMI	305.500	449.000	464.700	594.700	720.800	986.900	1072.400

Kaynak: 1980-1986 Yılları, TÜSİAD, 1987 Yılına Girerken Türk Ekonomisi, S.35

Grafik No: 4

TABLO: 19

KİT KAR VE ZARARLARI VE ENFLASYON

Yıl	Zararları (mil.TL)	Göre Enf.
1977	-36.20	24.5
1978	-52.00	43.7
1979	-71.50	71.7
1980	-23.10	103.8
1981	7.70	41.9
1982	66.70	27.5
1983	34.40	28.0
1984	464.9	50.1
1985	833.7	43.9
1986	794.5	30.5
1987	1036.1	38.6
1988	925.7	65.7
1989		67.8

* Kaynaklar : Osman KILIÇKIRAN, a.g.e.

C. Destekleme Alım Fiyatları

Tarım Sektörünün ekonomik istikrarda olan ilişkisi İncelenirken sorunu çok yönlü bakmak gerekecektir. Tarımsal üretimin seviyesi, üretimin istikrarı, tarımda ticarileşme olayı ve bununla ilgili olarak çiftçilerin sanayi ve ticaret kesimi ile artan ilişkileri de gözönünde bulundurmamız gerekir.

Tarım teknolojimizin gelişmiş ülkelere göre geri olması na rağmen 50 yıllık zaman zarfında küçümsenmeyecek bir gelişme göstermiştir.

Bugün toplam tarımsal üretimin % 80-90'ını piyasaya sunan tarım sektörünün gerek üretim düzeyi gerekse üretimin istikrarı bakımından önemli bir noktaya geldiği gözlenmektedir. Aslında ülkemizde tarımın bu düzeye gelmesinin asıl nedeni gerek fiyat gerekse fiyat dışı araçlar aracılığı ile desteklenmiş olmasıdır. Bu durum üretim teknolojisinin, modern girdi kullanımını, sulama sistemi ve temel altyapısının ulaşılmış olduğu düzeyi; tarımsal üretimin hem miktar hem de çeşit itibarıyla artmasına ve daha istikrarlı bir üretim yapısına kavuşmasını sağlarken, tarımın ticarileşmesini de sağlamıştır.

Ülkemizde kişilerin ve ailelerin tarım ürünlerine harcamalarından ayırdıkları pay %40-45 civarındadır. Yani genel olarak günümüzde kişisel gelirlerin yarıya yakın bir kısmı tarım ürünleri için harcanmaktadır. Özellikle gelir düzeyi arttıkça temel gıda maddelerine (et, süt, peynir, balık) olan talepte artmaktadır. Ülkemizde bu ürünlerdeki gelişme tarımsal ürünlerdeki gelişmenin gerisinde kaldığından, bu ürünlere gittikçe artan bir talep sözkonusu olmaktadır. Artan bu talep yeterli üretimle karşılanmayınca, fiyatları yukarıya doğru çıkmak suretiyle karşılanmaktadır.

Bilindiği gibi ülkemizde karma ekonomi modeli uygulanmaktadır. Bu uygulamalardan doğan ikili talep yapısı diğer alanlarda olduğu gibi tarım sektöründe de vardır. Toplam tarımsal üretimin önemli bir bölümünün fiyatına devlet müdahale etmekte ve taban fiyatı uygulamaktadır. Taban fiyat uygulaması dışında kalan tarım ürünlerinin fiyatları ise piyasada serbestçe oluşmaktadır.

Tarım ürünlerinin çabuk bozulması, tarımsal işletmelerin çok sayıda ve dağınık bir şekilde yapılanmaları, çiftçilerin diğer sosyal gruplar gibi iyi örgütlenmemiş olmaları nedeniyle taban fiyat tesbiti yapılmayan ürünlerde yıkıcı bir rekabet hüküm sürmekte; tarım ürünleri üreticinin elinden düşük fiyatla çıkmasına rağmen, tüketiciye beş altı kat artarak ulaşmaktadır⁽⁹¹⁾. Bu durum tam bir sömürüye dönüşmekte hatta çiftçi ürünü tarladan bile kaldıramamaktadır. Üretici ürünün maliyetini bile kurtaramazken, aracı ve komisyoncular büyük karlar yapmaktadırlar.

Devletin tarımsal malların fiyatlarına müdahale etmesinin başta gelen nedeni, tarımsal kesimde ortaya çıkan çeşitli istikrarsızlık ve belirsizliklerin etkilerini bir ölçüde gidermektir⁽⁹²⁾.

1974 yılına kadar tarımsal ürün fiyatları ve kamu sektöründe destekleme alımı ile üstlenilen tarımsal ürün fiyatları toptan eşya fiyatlarının gerisinde kalmıştır. destekleme alımlarındaki fiyat artışlarına paralel olarak, iç ticaret hadlerinde 1975-76 ve 77 yıllarında tarım ürünlerinin lehine dönmüş,

---

(91) Cemal Uysal, a.g.e., s.195

(92) Reşat Aktan "Tarımsal ürünlerde Destekleme" Politikası Semineri İzmir Ticaret Borsası Yayını. İzmir 1923, s.136.

ancak bu tarihten sonrada tarım ürünleri ve kamu sektörü destekleme fiyatları toptan eşya fiyatlarının gerisinde seyretmeye başlamıştır (93)

1950 lerde başlayan tarım ürünleri destekleme politikasının kapsamı dahada genişleyerek bugün tarım ürünlerinin %60'a yakını taban fiyatı devlet tarafından belirlenmiş hale gelmiştir.

Taban fiyat politikasından istenilen sonucun alınabilmesi için; bizzat devletin belirlenen fiyattan piyasaya girmesini ve alım yapmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durum destekleme alımları için önemli bir kaynağın bulunması gerektiği zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Taban fiyat uygulamasının kapsamının genişletilmesi ile devletin tarımsal alandaki yükümlülüğü artmış ve finansman ihtiyacı çok daha büyümüştür. Hükümetlerde finansman kaynağını en kolay ve en enflasyonist olanını yani Merkez Bankasını kullanmışlardır (94).

Fiyat desteklemesi olarak tanımladığımız, devletin belli ürünlerin alıcısı olarak piyasaya girip yapay olarak o malların talebini yükseltmesi biçiminde görülen müdahalenin amacı saptanan fiyatlarla devletin malın bir kısmı almasıdır. Böylece devlet tarafından tarımsal ürünlerin piyasada ucuza satılması önlenmekte, tarım kesimi ve üretimi korunmaya çalışılmaktadır (95).

Türkiyede destekleme alımlarına 1950'lerden itibaren buğday ve tütün alımlarıyla başlanmıştır. Daha sonra bu reji-

---

(93) Ahmet Ertuğrul Kamu Açıkları Para Stoku ve Enflasyon, YKB yayınları İstanbul, 1982, s.151.

(94) Cemal Uysal, a.g.e., s.197

(95) Tefik Pekin "Destekleme Alımlarında Fiyat Tespit Metalleri Tarımsal Ürünlerde Fiyatlar ve destekleme Politikası" Semineri İzmir 1973 s.148

mi, pamuk, fındık, incir, kuruüzüm, çay, canlı hayvan vb. olmak üzere 22 ürünüde kapsamına almış bulunmaktadır, ilgili kamu kuruluşları saptanan bu fiyatlarla ürünleri satın almaktadır.

Yapılan bir araştırmaya göre, 1973-74 döneminde destekleme ürün fiyatlarının %67 oranında arttırılması, gıda sanayi fiyatlarını % 39, deri sanayi fiyatlarını % 12, içki tütün sanayi fiyatlarını % 9 oranında etkilemiştir. Buna karşılık destekleme ürünlerindeki % 67 lik fiyat artışı lastik, plastik, petrol ürünleri, metal dışı sanayiler, temel metaller elektrik makinaları, taşıt araçları ve enerji gibi sektörlerin fiyatlarını %1'den küçük bir oranda etkilemektedir⁽⁹⁶⁾.

Ülkemizde taban fiyat uygulamasının ekonomiyi olumsuz etkilemesinin asıl nedenini hesapsız, hatalı ve keyfi uygulamalarının nedenlerinden biriside üretim ve bu yoldan fiyat istikrarını sağlamak olduğu halde yanlış uygulamalardan dolayı ters sonuç vermiştir.

Tarım ürünlerine uygulanan yüksek fiyatlar, halkın doğrudan doğruya tükettiği ürünlerin fiyatlarının artması demek olduğu kadar, tarım ürünlerine dayanan sanayinin de maliyetlerini arttırmaktadır. Özellikle buğday, mısır, çeltik, ayçiçeği pamuk gibi ürünlerin taban fiyatlarının yüksek tutulması çiftçilerin gelirini arttırırken dar gelirlilerinde zor durumda kalmasına neden olabilmektedir.

Ülkemizde halkın gelirinin yarıya yakınına harcadığı tarımsal ürün fiyatlarındaki artışlar, geçinme endekslerinin ö-

---

(96) Tefvik Pekin; "Destekleme Alımlarında Fiyat Tespit Metodları Tarımsal Ürünlerde Fiyatlar ve Destekleme Politikası" Semineri İzmir, 1973, s.148

nemli ölçüde yükselmesine; işçi, memur, emekli gibi dar gelirli grupların ücret taleplerinde artmasına neden olmaktadır. Özellikle sendikaların toplu sözleşmelerde üzerinde en çok durdukları konunun gıda sektöründeki fiyat artışları olduğu anlaşılırsa konunun önemi dahada açıklık kazanacaktır.

Taban fiyat uygulamaları ilede çiftçilerin gelirlerinde önemli artışlar olmuştur. Fiyat dışı destek politikasının uygulanması ile tarımda girdi kullanımı hızlanmış, bu durum tarımsal ürünlerin çeşit ve kalitesinin yanında maliyetleride azaltmıştır. Çiftçi gelirlerinin artması ve yol su elektrik ve alt yapı gibi hizmetlerin köyler düzeyinde geliştirilmesinin de etkisiyle tarımsal kesimde yaşayanların tarım dışı lüks tüketim mallarına karşı olan taleplerinde de artışlar meydana gelmiştir. Bu artış fiyatlara baskı şeklinde kendini göstermiştir. Tarımsal kesimin etkili bir şekilde vergilendirilememesi çiftçi gelirlerinin tasarruflara dönüştürülememesinden yatırımlara dönüşmemiştir. Bu durum arımsal kesimde yaşayanları şehirde arsa alımına, bina yapımına altın alımına yöneltmiştir⁽⁹⁷⁾.

Ülkemizde sorunun ekonomik yönünden ziyade sosyal ve politik yönüne önem verildiğinden, taban fiyatları genellikle dışarda ve içerdeki piyasalarda oluşan fiyatların üzerinde tespit edilmekte ve bu ürünlerin çok önemli bir kısmının devlet tarafından alınması zorunluluğu doğmakta, kamu kaynaklarının bu alana tahsisi gün geçtikçe artmaktadır.

Kamu açıklarını doğrudan etkileyen değişkenlerden birisinde kamu sektörünün destekleme alımları olduğunu daha önce açıklamıştık. Taban fiyatı konulan ürünlerin serbest piyasada oluşan fiyatlarının genellikle taban fiyatın altında seyretmesi nedeniyle ürünlerin büyük bir kısmının devlet tarafından alınması kamu harcamalarının artmasına en büyük nedenlerindedir.

(97) Cemal Uysal, a.g.e., s.199.

Destek alımlarının ekonomik istikrarı bozucu etkisi aşağıdaki tabloda daha iyi görülebilmektedir.

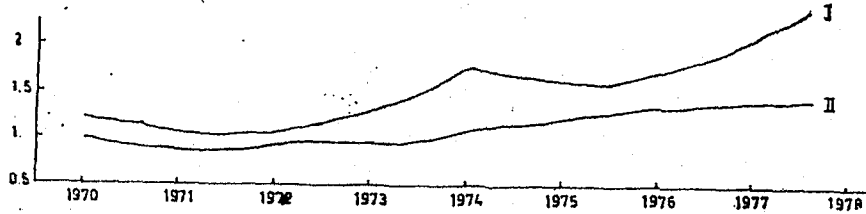
TABLO: 20 Genel Para Arzı ve Emisyon Arzı ile Merkez Bankası Destekleme Kredileri Arasındaki İlişki (milyon TL)

Yıllar	Merkez Bankası Destek Kredileri	Genel Para Arzı	Emisyon Arzı	Destek Kredilerinin Nispi Önemi	
				Para Arzına	Emisyona
1970	5.003	35.268	13.915	914.1	%36.0
1971	5.686	43.587	17.032	%13.0	%33.3
1972	7.123	53.253	20.055	%13.3	%35.5
1973	9.543	70.528	25.332	%13.5	%37.6
1974	21.101	90.045	32.860	%26.4	%64.2
1975	21.422	118.470	40.938	%18.0	%52.3
1976	38.732	151.505	52.061	%25.5	%74.3
1977	67.682	210.642	77.881	%42.1	%86.5
1978	79.483	289.257	113.662	%27.4	%70.0
1979	116.750	423.830	180.318	%27.5	%64.0

Kaynak: TÜSİAD, 1980 Yılına Girerken Türk Ekonomisi Merkez Bankası Yıllık Raporları.

Grafik: 5

Destekleme Fiyatları ve Kamu Sektörü Üretim Zımnı Fiyat Deflatörleri Oranları

Kaynak: Ahmet Ertuğrul; a.g.e.

I. destekleme fiyatları, gıda sanayii üretim zımnı fiyat deflatörleri oranı

II. destekleme fiyatları, sanayi üretim zımnı fiyat deflatörleri oranı.

Devlet adına destekleme alımları yapan kuruluşların öz varlıklarının yetersiz olması devletın yükünü dahada ağırlaştırmıştır (98).

Kalkınma planları ve yıllık programlarla belirtilen ilkelere aksine, uygulamada destek alımlarının finansmanı büyük oranda Merkez Bankası kaynaklarından karşılandığından Türkiye'deki talep enflasyonunun en önemli kaynağını oluşturmuşlardır. Gerçektende ülkemizde destekleme alım politikalarının enflasyonist etkisi merkez bankasına baş vurularak yapılan açık finansman usulünden kaynaklanmaktadır.

Özellikle 1971 yılından sonraki devrelerde emisyonla gitmeden, destekleme alımlarını yürüten kurum ve kuruluşların finansman taleplerinin karşılanması olanaksız hale gelmiştir.

TABLO: 20^a Destekleme Kredilerinin Merkez Bankası Kredileri İçindeki Yeri (Milyon TL)

Yıllar	Merkez Bankasının Toplam Kredileri	Merkez Bankasının Destekleme Kredileri	Destekleme Kredilerinin Genel Krediyeye Oranı
1970	14,565	5.003	%34,3
1971	16,273	5.586	%34,9
1972	19,534	7.123	%36,5
1973	27,886	9.534	%34,2
1974	52,592	21.101	%40
1975	65,198	21422	%32,3
1976	110,621	38.732	%35
1977	189,699	67.682	%35,6
1978	249,094	79.483	%32
1979	371,170	116.756	%31

Kaynak: Merkez Bankası Yıllık Raporları

Not: Tablola gösterilen destekleme kredileri; Tekel Genel Müdürlüğü, Toprak Mahsulleri Ofisi, Et Balık Kurumu, Süt Endüstrisi Kurumu, Çay Kur., Türkiye Şeker Fabrikaları T.A.Ş. ve tarım Satış Kooperatiflerine verilen ve Tarım ürünleri mübayaasıyla kullanılan kredileri kapsamaktadır.

(98) Ahmet Ertuğrul, a.g.e., s.98.

Merkez bankasının destek alımlarına tahsis ettiği kredilerin para ve emisyon arzına oranı giderek yükselmiştir. Tabloları incelediğimizde; 1970 yılında destekleme kredilerinin emisyonu oranı % 36 iken, oran 1979'da % 64'e yükselmiştir. Açıkça görülüyor ki para arzının artmasının en büyük nedenlerinden biri destek alımları olmuştur. Yapılan araştırmalarda para arzındaki % 10 oranında bir artış fiyatlarda en az % 8,8 'lik bir artışın karşılığıdır⁽⁹⁹⁾.

Son yıllara ait tarım ürünlerinin destekleme alımlarında üreticiye yapılan, ödemeler toplamı enflasyon oranlarıyla karşılaştırıldığı zaman aşağıdaki sonuçlar elde edilmektedir⁽¹⁰⁰⁾.

ablo 21

Tarımsal ürünleri Destekleme Alımında Üreticiye yapılan Ödemeler (Mil.TL)	Bir önceki Yıla Göre Yüzde Artış	Kırsal Yerler Tük.Fiy. Gen. Endeksine Göre Enflasyon (1973-74=100)	Kentsel yerler Tük. Fiy.Endeksine (78-79)
28501.3	16,2	16,2	-
36646,9	28,5	16,7	-
47548.3	30	24,5	-
52773,4	11	43,7	-
72828.4	38	71,7	-
22884,7	-68,5	107,8	-
175776,0	668	41,9	37,9
215512,7	22,6	27,5	23,2
27701,7	28,6	28	28,8
388351,7	40	50,1	52,7
461389,9	18,8	43,9	39,9
743958,0	61,2	30,5	32,2
965878,5	29,8	38,6	36,8
1.223.990,2	26,7	65,7	78,7
1.885.429.6	54	67,2	-

(99) İsmail Bulmuş, "Tarımsal Fiyat Oluşumuna, Devlet Müdahalesi", A.İ.T.İ.A Yayınları, 1978, s.205-206.

(100) Osman Kılıçkiran a.g.e., s.31.

Son yıllara ait destekleme ürünleri taban fiyatları endeksi ile fiyat endeksleri arasındaki ilişki aşağıdaki tabloda verilmiştir⁽¹⁰¹⁾.

Tablo 22

Yıl	Destekleme Ürünleri Taban Fiyat. Endeksi	Tarım Girdileri Ortala. Fiyat End.	DİE Türkiye Gen. Fiyat Endeksi
1979	100	100	100
1983	427	775	539
1986	1254	2535	1561
1987	1625	3750	2447

Destekleme alımlarının ve zararlarının Merkez Bankası kaynaklarından karşılanması yerine, özel bir fon kurulup, bu fondan karşılanması veya Genel Bütçeden karşılanmasının daha doğru olacağı ve bu şekilde yapılan finansmanın enflasyonist etkisinin daha az olacağı bir gerçektir. Ancak açık vermeyen bir bütçeden yapılan finansmanın yatırım harcamalarından kısıntı yapılarak gerçekleştirilmemesi gerekir.

D. Kamu Açıkları ve Kamu Harcamalarının Finansmanı

1. Kamu Açıkları :

Bütçe açığı devlet harcamalarının devlet gelirlerini aşmasıyla artaya çıkabileceği gibi, bütçe baştan da açık olarak bağlanmış olabilir. Her ne şekilde olursa olsun açık bütçeler ekonominin genişlemesine neden olacaklarında enflasyonist nitelik taşırlar.

(101) Osman Kılıçkiran, a.g.e, s.32.

Birçok ülkede olduğu gibi bizdede talep enflasyonunu yaratan en önemli faktör, devlet bütçesinde gelir harcama dengesinin bir türlü kurulamamış olmasıdır. Türkiye'de büyüme hızının, ekonomideki tasarruf potansiyelinin üstünde saptanması, harcamaların vergilerden daha fazla arttırılması, kamu kesiminin bilinçsiz bir şekilde büyütülmesi, politik ve siyasal nedenlerle harcamaların sürrekli olarak arttırılması gibi nedenlerle bütçeler sürekli açık vermiş; bu açıklar borçlanma ve T.C.Merkez Bankası kaynaklarından karşılanmıştır.

Kamu açıkları kamu sektörünün net parasal yükümlülüğünü arttırmakta, artan açıkların tahvil satışları ile karşılanmayan kısmı emisyon ile karşılanmakta, bu da para stokunun artmasına dolayısıyla enflasyona neden olmaktadır. Kamu açıkları ile para stoku arasındaki ilişki, enflasyonun en önemli belirleyicilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Enflasyon nedeniyle devletin harcama yükümlülükleri hızla artmakta, buna karşılık enflasyona karşı fazla esnek bir vergi yapısına sahip olmayan ülkemizde kamu gelirleri aynı artışı gösterememektedir. (102)

Bütçe açığı ile enflasyon ilişkisini gösteren bir incelemede 1960-1983 dönemi dikkate alınarak G.D.E.F (Toplam kamu Harcamaları (Cg+Ig+Transferler)-Toplam Kamu gelirleri arasındaki lineer bir ilişkinin olduğu varsayılmış ve bir regresyon analizi yapılmıştır. (103) Sonuçlar aşağıya alınmıştır.

$$\begin{array}{l} G.N.P.D=74.115+5.139 \quad G.D.E.F \\ (1960-83) \quad (0.993) \quad (19.56) \end{array}$$

(102) Ahmet Ertuğrul, a.g.e., s.89-90.

(103) Osman Kılıçkırın, a.g.e., s.23.

Denkleimde F testi olumlu, G.D.E.F'nin katsayısı anlamlıdır. Yüzde değişimler içerisinde ilişkinin doğru olduğunu arsayarsak, bütçe açıklarının G.S.M.H. deflatörüne göre hesaplanan enflasyonu pozitif yerinde etkilediğini söyleyebiliriz.

Aşağıdaki tablolarda hedef enflasyon oranının gerçekleşmesi için gerekli para arzı ve Genel Bütçe açığı artış oranları verilmiştir⁽¹⁰⁴⁾.

TABLO: 23

HEDEF ENFLASYON ORANINI GERÇEKLEŞTİRMEK İÇİN
GEREKLİ PARA ARZI VE GENEL BÜTÇE AÇIĞI ARTIŞ ORANLARI

Hedef Enflasyon Oranı (Yıllık Ortalama)	Emisyon (Yıl Sonu)	Genel Bütçe Açığı
15	14,6	19,8
20	19,5	26,5
25	24,5	32,9
30	29,2	39,6
35	34,1	46,2
40	38,1	52,8
45	43,8	59,5

(104) TÜSİAD, Türkiye'de Enflasyon ve Enflasyon ile Mücadelede Başarı Koşulları, 1986, s.39.

Yüksek enflasyonu besleyen ve ona süreklilik kazandıran ekonomik ve mali yapıda gerekli dönüşüm gerçekleştirilebildiği takdirde, yüksek enflasyonun en önemli nedeni olan kamu açıkları sorununun çözümü de bir ölçüde kolaylaşmış olur. Örneğin KİT'lerin kaynak yaratabilen verimli kuruluşlar haline gelmeleri sağlanırsa bunlar kamu açığına değil, kamu tasarrufuna katkıda bulunacaklardır. Özel kesimde ekonomik birimlerin verimli ve kaynak yaratacak biçimde çalışması sağlanırsa genel olarak ekonomide sübvansiyon ihtiyacı azalacak, hatta vergi gelirlerinin artmasında katkıları bile olacaktır.

Enflasyonun yapısal nedenlerle belirlenen, %30'larda kalmayıp % 70-80'lere tırmanmasının en önemli nedeni olan kamu açıklarının kapatılabilmesi için ekonomideki yapısal dönüşümün sağlanması gerekmektedir. Yapısal dönüşüm gerçekleştirilene kadar alınabilecek mali ve ekonomik önlemlerle kamu açıklarını belirli bir oranda azaltmak mümkün olacaktır. (105)

Ülkemizde kamu açıklarının 1983 sonrasındaki tırmanışına baktığımızda önce kamu yatırımlarındaki hızlı artışın, bu açıkları körüklediğini, ancak daha sonra borç faizi ödemelerinin artan bir şekilde kamu açıklarının nedeni haline geldiğini görüyoruz. Vergilerinde yetersiz olması enflasyonun daha da kabarmasını sağlıyor.

Bu durum bir kısır döngüyü de beraberinde getirmektedir. Kamu kesimi ilk aşamada, yatırımlarını ve diğer harcamalarını arttırıyor. Bu harcamaları karşılayacak miktarda vergi gelirlerini arttıramadığından açıkları da büyüyor. Büyüyen bu açıklar daha sonrada deşineceğimiz gibi vergi gelirlerindeki artış sağlanarak değil, yüksek faizli borçlarla finanse edilir.

---

(105) Osman Ulagay; Enflasyonu Aşmak İçin, Afa Yayınları, 1990, İstanbul, s.235

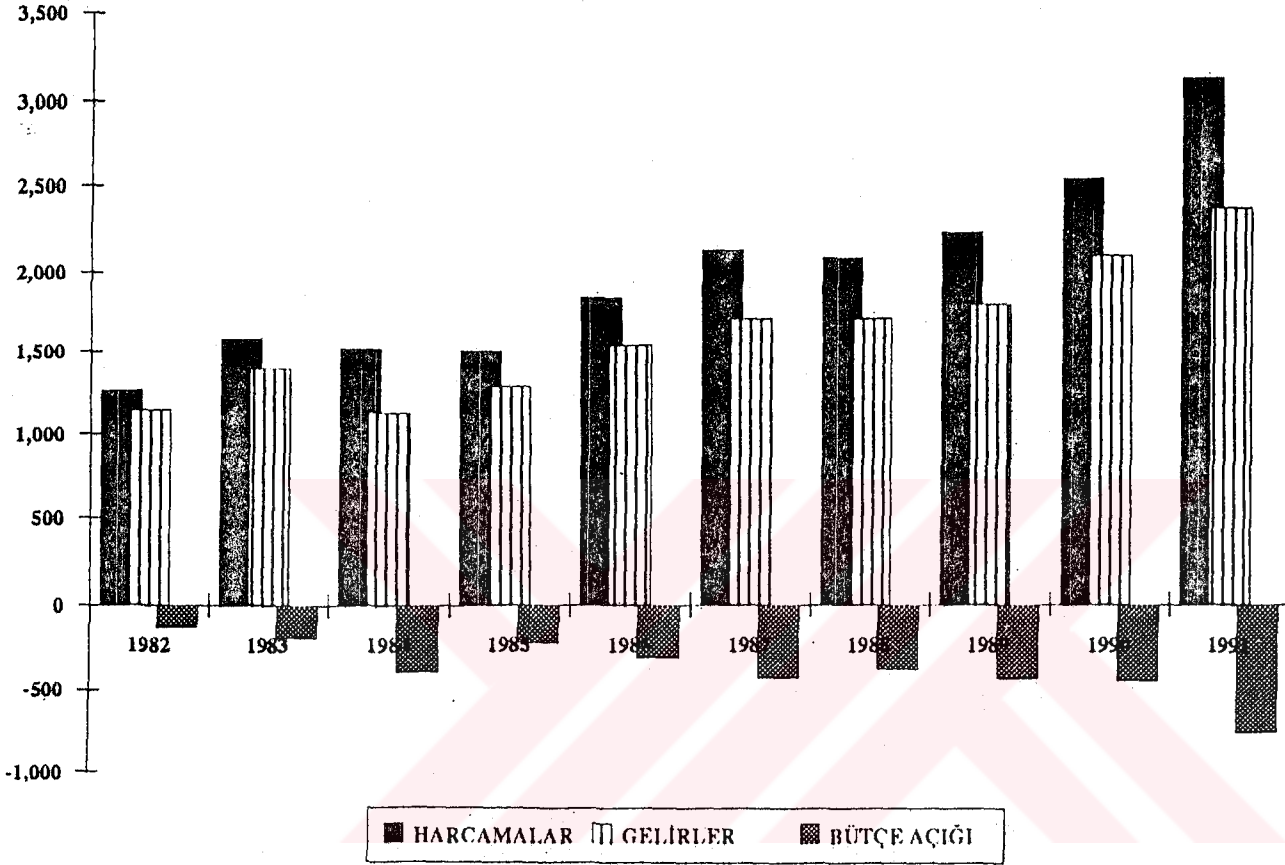
Belirli bir süre sonra borçlar ve borç faizleri kamu kesiminin en önemli sorunu haline geliyor. Bu düzeye geldikten sonra kamu kesimi yüksek düzeyde kamu yatırımı yapmasada, diğer harcamaların, fazla arttırmadasa, yüksek düzeyde açık vermeye devam ediyor. Çünkü; topladığı vergi ve diğer gelirlerin önemli bir kısmını borç ve borç faizlerini ödemek için kullanıyor. Diğer taraftan bu açıkları kapatmak için borçlanmaya devam ediyor, böylece kısır döngü tamamlanmış oluyor. Aşağıdaki tablolarda bütçe açıklarının durumu açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo 24
KONSOLİDE BÜTÇE AÇIKLARI CARİ FİYATLARLA
(Milyar TL)

Yıllar	Konsolide Bütçe Gelirleri	Konsolide Bütçe Harcamaları	Bütçe Açığı	Bütçe Açığının GSMH'ya Oranı
1975	115.1	116.3	- 1.2	0.2
1976	153.8	157.7	- 3.9	0.6
1977	200.3	240.6	-40.3	4.6
1978	326.6	350.6	-24.0	1.9
1979	556.6	612.8	-60.2	2.7
1980	955.7	1.115.5	-159.7	3.6
1981	1.468.3	1.564.7	-96.4	1.5
1982	1.546.5	1.689.6	-143.1	1.6
1983	2.571.8	2.792.3	-220.5	1.9
1984	3.603.8	4.078.0	-474.2	2.6
1985	5.480.5	5.987.4	-506.9	1.8
1986	7.254.0	6.750.0	-504.0	1.3

Kaynak: Maliye ve Gümrük Bk., 1986 Yıllık Ekonomik Rapor, S.83 ve TÜSİAD, 1987 Yılına Giren Türk Ekonomisi, S.31, 1987.

Grafik: 6 KONSOLİDE BÜTÇE (1981 Sabit Fiyatlarıyla)

* Kaynak : T.O.B.B.

Tablo 25

DÖNEMLER İTİBARIYLA BÜTÇE AÇIKLARI, BÜTÇE GELİRLERİ

Dönem	Açık/GSMH (Ortalama %)	Gelir/GSMH (Ortalama %)	TEFE Artışı %	Ortalama Yıllık TEFE Artışı (Ortalama %)
1923/1930	-0.3	12.1	-10	-1.3
1931/1940	0.3	17.0	-5	-0.5
1941/1950	-0.6	16.1	258	14
1951/1960	0.5	14.7	146	9.9
1961/1970	0.6	18.9	60	5.0
1971/1980	1.9	21.6	1499	31.6
1981/1990	2.2	18.7	2614	40.0

2. Kamu Harcamalarının Finansmanı

Türkiye ekonomisi karma nitelikte bir yapıya sahiptir. Kamu sektörü bütün faaliyetlerini dört grupta toplayabileceğimiz daireleri kuruluşları ve kurumları tarafından yürütülmektedir. Devletin her türlü yatırım ve harcamalarını yapan, hizmetlerini gören bu kuruluşlar:

1. Genel bütçeye tabi idareler
2. Katma bütçeli idareler
3. Yerel yönetimler
4. Kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT)

Olarak sayılmaktadır. Devlet bu kuruluşları aracılığı ile aşağı yukarı ekonominin yarısına hakim bulunmakta, genel yatırımların da yarısı devlet tarafından yapılmaktadır. Bu durum, kamunun önemli bir finansman ihtiyacının bulunduğunu, kamu finansman dengesi sağlanmaması halinde, ekonomik denge- nin tümüyle bozulacağını göstermektedir.

Kamu kesiminin ikili fonksiyonu (Kamusal mallar-Özel Mallar) kamu gelirlerini vergiler ve borçlanmalar yanında, vergi dışı normal gelirle ile kamu faktör gelirlerinden ve sosyal fonlardan oluşturmaktadır. Kamu kesiminin yapısından doğan bu gelir grubuna, emisyon (para basma) geliri de katılınca kamu kesimi finansman kaynakları çerçevesi tamamlanmaktadır. Bu şekilde ülkemizde kamu kesimi; ikili fonksiyonla, dörtlü kuruluşla, altılı gelir kaynağı ile ekonomimizde yer almıştır. (107)

Devlet ekonomik ve sosyal alandaki faaliyetlerini yürütürken, kalkınma hızını ve istihdan düzeyini belirli bir seviyede tutmak zorundadır. Bunları ekonomik istikrarı bozmadan gerçekleştirmesi gerekmektedir. O halde devlet, harcamala-

(107) Salih Şanver; "Türkiye Ekonomisi 50.Yıl Semineri", Bursa İ.T.İ.A. Yayını, Bursa 1973, Bursa s.237.

rını vergiler, vergi dışı normal gelirleri, kamu faktör geliri ve sosyal fonları yeterli düzeylere çıkarmak suretiyle finanse etmelidir. Bunu gerçekleştirebildiği ölçüde enflasyona neden olmayacak bir finansman da gerçekleşmiş olacaktır.

Ülkemizde son kırk yıllık dönemde meydana gelen yapısal değişimin de bir sonucu olarak ekonomi hassas bir nitelik kazanmıştır. Türkiye ekonomisi gelişen, değişen, büyüyen dinamik bir ekonomidir. Gelişen bir ekonomi monitizasyonu da beraberinde getirir ve paraya olan duyarlılık artar. Ekonomi-
deki gelişmeleri para yönlendirir. Parayı yönlendirecek olan ise Devlettir. Devletin parayı yönlendirecek kuruluşları ve bu kuruluşların da ellerinde para yönlendirme araçları vardır. İşte bu kurumların tamamının bir bütünlük içinde çalışmasını, ellerindeki araçları bir bütünlük içinde kullanmasını finansman politikaları sağlar. Ekonominin finansman politikasını Merkez Bankası ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı tesbit eder.

Kamu kesimine geniş miktarda kredi sağlayan araçları kullanıp, buna imkan vermeyen uygulamaları sınırlamak şeklindeki politikaya sınırlayıcı finansman politikası denilmektedir.⁽¹⁰⁸⁾ Genel yatırımlar ve harcamalar içinde devletin payının arttırılması yönünde hareket edilirse; bunun yaratacağı zorunlu finansman ihtiyacı, sınırlayıcı finansman politikasının daha da yoğunlaşmasına ve özel kesime giden fonlarında kamuya geçmesine neden olacaktır.⁽¹⁰⁹⁾

Devlet bu şekilde kendisine aktardığı kaynakları verimli bir şekilde kullanmaz veya yatırımların ve hizmetlerin aksamasına neden olursa, bu kaynak israfı, kalkınma hızının ve istihdamın düşmesine neden olacak, bu göze alınmayınca da, her zaman olduğu gibi, enflasyonist finansman yollarına baş-

(108) TÜSİAD 1979 yılına Girerken Türk Ekonomisi.

(109) Cemal Uysal, a.g.e., s.124.

vurulacaktır. Bu durum ise bütçe açıklarına, yani borçlanma ve para basma şeklinde kendini gösteren bir finansman şeklidir. Daha doğrusu enflasyon yaratarak tasarruf sağlama yöntemidir ki; ekonomik realite ve sosyal adalet bakımından son derece olumsuz sonuçlara neden olmaktadır.

Kamu finansmanı, sınırlayıcı finansman politikası ile kapanmaz boyutlara ulaştınca, bu aşamada açığa dayalı finansman politikası uygulamaya konulacaktır. 1960'ların sınırlayıcı finansman politikası, 1970'lerde açığa dayalı finansman politikalarına götürmüştür. Sınırlayıcı finansman politikası enflasyonu, enflasyon sınırlayıcı finansman politikasını etkileyincede kamunun finansman açığı ve enflasyon giderek büyümüştür.

Kamu kesiminin genel olarak; yatırım harcamaları, cari harcamaları ve transfer harcamalarının; enflasyona neden olmayacak bir şekilde sağlam finansman kaynaklarından karşılanması ve bunun içinde; genel bütçe ve yerel yönetim bütçeleri gelirlerinin başta vergiler olmak üzere, gerçek kaynaklardan sağlanması, Ekonomik Kamu Sektöründe özkaynak fonlarının arttırılması büyük bir önem taşımaktadır.

Bu açıklamalardan sonra kamu kesiminin finansman kaynaklarının gelişine ve durumuna bir göz atalım.

2.1.. Türkiye'de Kamu Harcamalarının Finansmanında Vergiler: 1970-1982 döneminde Sabit fiyatlarla 1969=100 toplam vergi gelirleri artış hızı ve GSMH içindeki payı aşağıdaki şekilde olmuştur.

Tablo 26
VERGİ GELİRLERİ REEL ARTIŞI

Yıllar	Vergi Gelirleri (Sabit fiatlar)	Endeks	Artış Oranı (%)	Vergi/GSMH (Faktör fiatları)
1970	21007.2	109.6	+ 9.6	17.2
1971	24532.2	128.0	+16.8	18.1
1972	26377.9	137.6	+ 7.5	18.1
1973	29026.7	151.4	+10.0	18.6
1974	28678.0	149.6	- 1.2	16.8
1975	37538.0	195.8	+30.2	19.6
1976	42793.9	228.2	+14.0	20.9
1977	43872.6	228.9	+ 2.5	20.8
1978	41641.7	217.2	- 5.1	18.6
1980	34677.3	180.5	-12.9	16.9
1979	37957.1	207.4	- 4.5	18.2
1981	39421.2	204.6	13.3	18.1
1982	39537.8	204.6	0.1	17.9

Kaynak: Ömer Faruk Batırel; a.g.e., s.152

Tablodan 1974-1984 yılları arasındaki ortalama vergi geliri artışı % 6 ortalama vergi oranı % 18,4 olarak bulunabilir. Endeks iki katına çıkarılmasına rağmen GSMH'da reel olarak aynı artış gözlenmediğinden vergi/GSMH'da önemli bir değişme yoktur. Nitekim GSMH artış hızı (sabit fiyatlarla) vergi rasyosu arasındaki ilişki şu şekilde belirlenebilir:

$$\Delta T/Y = a + b (\Delta Y) \text{ formülünden hareket ederek}$$

$$\Delta T/Y = 18.15 + 0.0562 (\Delta Y)$$

$$(0,70 = t \text{ değeri})$$

$$R^2 = 0.04$$

$$R = 0.21$$

Regrasyon ilişkisinden de anlaşılacağı gibi 1970-1984 yılları arasındaki gelişmede GSMH artışı ile vergi gelirleri-

nin GSMH içindeki pay artışı arasında hiçbir bağlantı yoktur. Korelasyon ve belirlilik katsayısı çok düşüktür. Dolayısıyla bu yıllarda vergi kapasitesi üzerinde milli gelirdeki değişmelerin etkisi olmamıştır, denebilir.

Bir ekonomide ister enflasyon, ister reel gelirdeki artış sonucu olsun, paasal gelirdeki artışlar vergi sisteminin yapısında ya da vergi bileşiminde değişmelere neden olur. Bir başka deyişle vergi sistemi içindeki ağırlıklarına göre gelir esnekliği yüksek olan vergilerin hasılatı artar, buna karşılık esneklik katsayıları düşük olan vergilerde sağlanan gelir nispi olarak düşer. (110)

Bu otomatik değişmelerin, iradi politikalarla önlenerek belirli ölçüde de olsa sınırlandırılmazsa, genel olarak vergiler/GSMH oranının artacağı varsayım olarak öne sürülebilir. Bu açıklamalara göre, gelir esnekliği yüksek dolaysız vergilerin vergi gelirleri ve GSMH içindeki payı yükselecek, harcamalar üzerinden alınan vergilerdeki düşecek, otomatik esnekliği nisbi olarak daha yüksek olan dolaysız vergiler/GSMH oranı artacaktır.

Ülkemizde 1970-1982 döneminde bu temel varsayım test edilecek olursa, şu sonuçlara varılacaktır (111). Aşağıdaki tabloda 1970-1982 döneminde fiyat artışları ve toplam vergi gelirlerinin faktör fiyatları ile GSMH içindeki payı görülmektedir.

---

(110) Ömer Faruk Batırel, a.g.e., s.158.

(111) Ömer Faruk Batırel, a.g.e., s.159.

Tablo 27
FİYAT ARTIŞLARI VERGİ KAPASİTESİ İLİŞKİSİ

Yıllar	Flat Artış Oranı (%)	Vergi Payındaki Değişme Oranı ($\frac{\Delta}{Y}$) %
1970	9.5	0.6
1971	17.0	5.2
1972	15.5	0
1973	21.0	2.8
1974	26.9	-10.7
1975	11.4	16.7
1976	17.3	6.6
1977	28.5	-0.5
1978	53.5	-11.9
1979	75.3	-2.2
1980	107.2	-7.7
1981	36.7	7.1
1982	25.2	-1.1

Kaynak: Ömer Faruk Batırel, a.g.e., s.159

Tabloda görüldüğü gibi sözkonusu dönemde ortalama fiyat artışı oranı % 34,2 vergi payındaki ortalama artış ise yalnızca % 4'tür. Toplam vergi oranı dönem içinde yalnızca (1) artmıştı. Enflasyon oranının yüksek olduğu 1974-1977, 1980 yıllarında vergi payında gerileme görülmektedir.

Ülkemizdeki kronik enflasyonun en büyük nedeni bütçe açığı olduğuna göre, öncelikle bu açığın düşürülmesi gerekir. Bütçe açığının düşürülmesi için kısa dönemde ya kamu gelirlerinin arttırılması ya da kamu harcamalarının kısılması, ya da her ikisinin birlikte dereye girmesi gerekir. Türkiyede enflasyonun nedeni, bütün diğer ülkelerde olduğu gibi kamu harcamalarının yüksekliği değil, kamu gelirlerinin özellikle vergilerin düşüklüğüdür. Uzun dönemde bütçe açığında kalıcı küçülme ancak kamu gelirlerinde özellikle vergilerde küçümsenmeyecek bir artış sağlanması ile mümkündür. Kronik enflasyon

ve bütçe açığı , kapsamlı bir vergi reformunu işaret eder⁽¹¹²⁾

Kısa dönemde kamu gelirlerinde tek artış yolu dolaylı vergilerin yükseltilmesidir. Dolaylı vergi artışının bir yandan enflasyonu arttırıcı etki yaparak beklentileri olumsuz etkilemesi, diğer yandanda düşük gelirli kesimlere daha çok yansydıklarından gelir dağılımını bozması korkusu vardır. Dolaysız vergilerdeki artışlar ise genellikle bir gecikme ile sonu verirler. Ülkemizde gelir ve kurumlar vergisi tarifelerindeki yükselmelerin vergi hasılatına etkisi sınırlıdır. Bunun yanında ülkemizde geniş boyutlara varan vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi gerekir. Aşağıdaki tablolarda vergi gelirlerinin gelişimi verilmiştir.

TABLO 28
DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN GÖRELİ AĞIRLIKLARI
(1984-1990) (%)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990*
1. Konsolide Bütçe Vergi Gelirleri:	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Dolaysız	58.3	47.7	52.0	49.6	49.6	53.4	53.4
Dolaylı	41.7	52.3	48.0	50.4	50.4	46.6	46.6
2. Toplam Vergi Gelirleri	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Dolaysız	55.2	41.1	42.5	40.6	39.6	42.9	44.0
Dolaylı	44.8	58.9	57.5	59.4	60.4	57.1	56.0

KAYNAKLAR: Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın, a.g.e., s.

ACIKLAMALAR:

- 1) Konsolide bütçe vergi gelirleri dağılımı DPT'nin kamu kesimi genel dengesi (KKGD) hesaplarından çıkarılmakla birlikte Maliye ve Gümrük Bakanlığı (1990-b) verilerinden farklı değildir. Buna karşılık toplam vergi gelirleri dağılımı -ki Bakanlık toplam vergi gelirlerinin dolaysız/dolaylı dağılımını vermemektedir- kamu kesimi genel iç dengesine göre oluşturulduğu için netleştirilmiş büyüklükler üzerinden yapılmaktadır. Bunun anlamı, konsolide bütçe, yerel yönetimler ve fonların dolaysız vergi gelirleri toplamından KİT'lerin ve döner sermayelerin ödedikleri dolaysız vergilerin düşülüyor olmasıdır. Öte yandan sosyal güvenlik kuruluşları dengeye net bakiyeleri itibariyle katıldıklarından, prim tahsilatları vergi gelirleri içinde yer almamaktadır.
- 2) 1984 sonrasında dolaysız vergilerde çok çarpıcı ağırlık kaybının iki temel nedeni vardır: Birincisi, dolaylı vergi ağırlıklı olan fonlar hızla çoğalmıştır ve KDV devreye girmiştir; ikincisi, KKGD içine giderek artan miktar ve önemde fonlar dahil edilmeye başlanmıştır. Dolaysızlarda 1986'daki önem artışı bir peşin vergi uygulaması olan dahili tevkifatın yürürlüğe girmesine, 1989'dan itibaren ise ücretlilerin artan gelir vergisi yüklerine bağlı olmuştur.
- 3) Buradaki toplam vergi gelirlerinde en çok 12 fonun vergisel gelirleri kapsamaktadır. Tüm fonlar kapsanabilseydi, fonların ağırlıkla dolaylı vergisel gelirlere sahip olması nedeniyle tablodaki pay dağılımı dolaylılar lehine daha fazla kayardı.

(112) Ekonomik Yorumlar Dergisi "Kronik Enflasyonla Mücadele: Sorunlar, Çözümler, Tereddütler, Şubat 1992.

Tablo 29
YENİ MİLLİ GELİR SERİSİNE GÖRE MALİ YÜKLER (%)

	RESMİ VERİLER		HES. VERİLER	
	1989	1990	1989	1990
1. Konsolide Büt. Vergi G./GSMH (Eski)	150	159	—	—
Konsolide Büt. Vergi G./GSMH (Yeni)	112	119	—	—
2. Toplam Vergi Gelir./GSMH (Eski)	244	257	257	272
Toplam Vergi Gelir./GSMH (Yeni)	183	192	192	203
3. Toplam Kamu Gelir./GSMH (Eski)	283	282	329	340
Toplam Kamu Gelir./GSMH (Yeni)	212	211	246	254

KAYNAK: Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın, a.g.e., s.

AÇIKLAMA: Resmî veriler 12 fon bazında, hesaplanan veriler tüm fonlar bazındadır.

Tablo 30
KURUMLA VERGİSİNDE İNDİRİMLER, VERGİ KAYIPLARI VE
EFEKTİF VERGİ ORANLARI (1985-1988) (Milyar T1)

Yıllar	İndirim Öncesi Kurum Kazanç 1	Toplam İndirim 2	Tahakkuk Eden Kurumlar Vergisi 3	Vergi Kaybı 4	İndirim/ Kazanç (%) 2/1	Efektif Vergi Oranı (%) 3/1	Vergi Kaybı K.V. (%) 4/3
1985	2545	593	600	273	23.3	23.5	45.5
1986	4412	1647	1201	758	37.3	27.2	63.1
1987	7175	3274	1568	1506	45.6	21.8	96.0
1988	10615	4482	2240	2062	42.2	21.1	92.0

Kaynak: Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın, a.g.e., s.

Tablo 31
KURUMLAR VERGİSİNDE İNDİRİMLERDEN DOĞAN KAYIPLARIN
GELİŞİMİ (1981 Yılı Fiyatlarıyla)

Yıllar	Vergi Kaybı (1981 fiyatlarıyla milyar TL)	Basit İndeks		Zincirleme İndeks
		1981=100	1983=100	
1981	46.9	100	123	100
1982	34.7	74	91	74
1983	38.0	81	100	109
1984	54.3	116	143	143
1985	77.4	165	204	142
1986	164.3	350	432	212
1987	238.2	508	627	145

Kaynak: Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın, a.g.e., s.

2.2 Borçlanma ile Finansman ve Gelişimi:

Kamu bütçesinin sağlam kaynaklarla finanse edilmesi ve bütçe açıklarına meydan verilmemesi ekonomik denge açısından önem taşımaktadır. Kamu bütçesinin açık vermesi demek; gelir bütçesinin harcama bütçesini karşılayamaması; aradaki farkın Merkez Bankası kaynaklarından veya borçlanma ile karşılanması anlamına gelmektedir. Bütçenin bu şekilde borçlanmak suretiyle finansmanı her zaman enflasyonist bir yapıya sahiptir.

Türkiye'de ekonomik istikrarı bozan etkiler büyük ölçüde gelirler ve harcamalar kanallarından gelmektedir. Harcamaların sağlam finansman kaynakları ile finanse edilmemesi sonucu; borçlanma ve Merkez Bankası kaynaklarına başvurulmaktadır. Harcama yönünden de talep arttırıcı cari harcamalar

giderek artmakta ve bu da talep enflasyonuna neden olmaktadır.

Tablo 32
İÇ BORÇLANMA VE ALINAN M.B. AVANSLAR

Yıllar	İç borçlanma (Milyar TL.)	Merkez Bankasından	
		Alınan Avanslar (Milyar TL.)	Toplam (Milyar TL.)
1975	7.4	16.4	23.8
1976	9.9	21.7	31.6
1977	12.5	45.1	57.6
1978	16.8	56.6	73.4
1979	30.0	95.8	125.8

Kaynak: Cemal Uysal, a.g.e., s.131.

Tabloda da görüldüğü gibi kaynak yetersizliği bütçenin gittikçe artan ölçüde enflasyonist kaynaklardan finanse edildiğini göstermektedir. Daha önceki konularda da açıklandığı gibi borçlar doğrudan kişilerden alınsa, yani kamu senetleri kişilere satılabilse enflasyonist bir etki yaratmayacaktır. Oysa çıkarılan hazine bonoları ve tahviller genellikle bankalara ve sosyal güvenlik kuruluşlarına satılmakta ve bu durum enflasyonist etkiyi iyiden iyiye arttırmaktadır. (113)

(113) Talat Soral; "Türkiye'nin Mali Politikası ve Vergi Sistemi" Maliye Dergisi, sayı 42, Kasım 1979, s.59.

Tablo 33

BÜYÜME, ENFLASYON, KAMU AÇIĞI VE FINANSMANI

	1986	1987	1988	1989
Enflasyon (Toptan eşya)	29.6	32.0	68.3	69.6
GSMH (Yeni) Büyümesi	7.5	9.3	1.5	0.9
PSBR/GSMH Eski (%)	4.7	7.8	6.2	7.1
Genel Hükümet	1.3	3.6	3.6	4.5
KİT'ler	3.4	4.2	2.8	2.6
PSBR/GSMH Yeni (%)	3.6	6.0	4.6	5.2
PSBR Finansman Kaynağı (%)				
T.C. Merkez Bankası	14.1	12.9	15.8	3.8
Dış Borçlanma	58.1	44.2	43.3	15.6
İç Borçlanma	27.8	42.9	40.9	80.6

Kaynak: Görüş Ocak 1992

Culkerman, A. ve Liviatan, N. (1990) "The Dynamics of Optimal Gradual Stabilizations", yayınlanmamış çalışma.
Dornbusch, R. Sturzenegger, F. ve Wolf, H. (1990) "Extreme Inflation: Dynamics and Stabilization". *Brookings Papers on Economic Activity* (2), 1-84.

Son yıllarda iç ve dış borçlar hızla artmış, buna bağlı olarak faiz ödemeleri yükselmiştir. Faiz ödemeleri bütçenin "transfer harcamaları" kaleminde yer almaktadır. Yıllık iç ve dış borç taksit ödemeleri ise başka kaynaklarda gösterilmektedir. İç ve dış borçlar üzerinden faiz ödemelerini de içeren transfer harcamalarının toplam konsolide bütçe içindeki payı giderek büyümektedir. Örneğin; 1989 bütçesi toplamını teşkil eden 32.920 milyar TL.'nin 16.394 milyar TL.si transfer harcamalarıdır. Bunun içinde 9.294 milyar TL. (konsolide harcamalarının % 28,2'si) iç ve dış borç üzerinden faiz ödemeleridir. Dış borç faiz ödemeleri ortalama bir döviz fiyatı ile TL.sına çevrilmiştir, bu döviz fiyatı tahmini düşük tutulmuşsa fiili faiz ödemeleri TL.tutarı bu rakamın üzerine çıkacaktır. (114)

(114) Mükkerrem Hiç; Bozulan Ekonomi Nasıl Düzeltilir, Menteş Kitabevi.

1989 bütçesinde 32.920 milyar TL toplam harcamalardan 16.394 milyar TL'si, (Bütçenin % 50'si) transfer ahrcamaları geri kalandan 11.240 milyar TL (Bütçenin % 34'ü) Cari kamu harcamaları, 5.286 milyar TL (Bütçenin % 16'sı) yatırım harcamalarıdır. Transfer harcamaları içindeki ve bütçenin % 28.2'sini teşkil eden iç ve dış borç faiz ödemelerinde kısıntı yapmak şüphesiz ki sökonusu olamaz. Yeniden ve ciddi şekilde ele alınmadan bütçenin %34'ünü teşkil eden cari harcamalarda, faiz ödemeleri dışındaki transfer kalemlerinde değiştirmeler, tasarruflar yapmak çok güçtür. O halde, iç ve dış borç yükü bugün bütçeyi şişirmek, enflasyona yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda bütçeyi düzeltmek ve değiştirmek hususunda manera kabiliyetini de azaltmaktadır.

Devletin iç borç ana para stoku 1985'te 7 trilyon liradan 1990'da 57 trilyon liraya, yıllık anapara ve faiz ödemeleri tutarında 1985'te 1.4 trilyon liradan 1990'da 24 trilyon TL'ye fırlayarak, her yıl devlet bütçesinin en az % 30'unu bağlamıştır.

Ekonomi için tesbit edilen tüm hedefler ve alınan politik önlemlerde dış borç taksit ve faizlerinin vadesi geldiğinde, düzenli olarak ödenmesini sağlamak, bunun için gerekli dövizin kazanılması ve döviz tasarrufunun sağlanması hususu gözönünde bulundurulmalıdır.

Kısa vadede dış borç yükümlülüğünün aksamadan yürütülmesi yanında gerek kısa gerekse uzun vadede dış borçlarımızın GSMH'ya oranı, borçlanma temposunu tedricen yavaşlatmak suretiyle düşürülmesi sağlanmalıdır.

Uzun vadede kamunun devlet tahvili ve benzeri menkul-ler yoluyla Sermaye Piyasası Kurumu imkanlarına ve gönüllü tasarruflara aşırı ölçüde yüklenmemesi ve iç borçların GSMH'ya

oranındaki yükselmeler önlenmelidir. Böylece bütçede iç borç ödemeleri yükü azaltılmalı, özel kesim finansman dengesi düzeltilmelidir.

Ülkemizde enflasyonun baskılarının giderilmesi ve enflasyonun düşürülmesi, kamu kesiminin borç yükünün mutlaka hafifletilmesi, faiz ödemelerinin düşürülmesi, ana para ödemelerinin daha uzun vadeye yayılması gerekmektedir. Bunu başarmadan kamu açıklarını kısa vadede kapatmak çok zor olacaktır. Bu aşamada yapılacak ilk şey, iç borçlarda bir tür konsolidasyona gitmektir. Bu çerçevede ilk akla gelen olanak hemen tamamı bankaların elinde bulunan kamu borçlanma kağıtlarının mümkün merteye büyük bölümünün çok daha düşük faizli ve uzun vadeli kağıtlara dönüştürülmesidir. Kısaca özetlersek borç ödemeleri için ihracat ve turizm gelirleri arttırılmalı, yeni borçlanmalar da sabit faizli borç aranmalı, kamu borçlanma zorunluluğu daha fazla azaltılmalı, cari ödemeler dengesi ile dış borç miktarının azaltılması ve enflasyon oranının düşürme çabaları arasında uyum sağlanmalı, kamu kesimi iç borçlanmaları finansman aracı olarak görülmemelidir.

2.3. Emisyon: Yurtiçi ve yurtdışı para ve kredi işlerini yürütmekle görevli bulunan, bu görevlerini yapabilmesi için de önemli imkanlara sahip olan T.C. Merkez Bankasının ekonominin finansmanında da önemli bir yeri vardır. Bir finansman kuruluşu olarak ekonomik konjonktürü çok iyi izlemekle ekonomik istikrarı sağlayacak önlemleri almada önemli bir konuma sahiptir.

T.C. Merkez Bankası çeşitli kredi işlemleri ile hem kamu kesimini ve hem de özel kesimi finanse etmektedir. Ancak kamu kesimine açılan krediler giderek arttığından, banka da giderek kamu kesimini finanse eder bir duruma gelmiştir. 1979

yılı sonu itibariyle T.C.Merkez Bankası kredilerinin % 84,1 ini kamu kesimi kullanmıştır.

Merkez Bankasının hemen her işlemi emisyon hacminin artmasına ya da azalmasına neden olmaktadır. Kamu kesimine verilen kredilerdeki genişleme ve gelişme, kamu finansman açıklarının gittikçe büyüdüğünü göstermektedir. (115)

Ülkemizde 1211 sayılı Kanun gereğince Merkez Bankası cari yıl genel bütçe ödenekleri toplamının % 15'ini geçmemek üzere Hazineye kısa vadeli bir avans hesabı açar. Bu avans hesabına uygulanacak faiz haddi ile genel ekonomik denge gözönünde tutularak kullanılacak avans miktarı Maliye Bakanlığı ile Banka arasında kararlaştırılır. Son yıllarda bu hüküm Bütçe kanunu ile "Muhasebe-i Umumiye Kanununun 80.maddesinde yazılı ödemeleri zamanında yapabilmek ve tahsilatın göstereceği mevsimlik dalgalanmaların bu ödemeleri olumsuz yönde etkilemesini önlemek amaçları ile mali yılında T.C.Merkez Bankasından yeteri kadar kısa vadeli avans almaya Maliye Bakanlığı yetkilidir." şeklinde uygulanmaktadır. Bu durum siyasi iktidara istikrarı bozacak enflasyonist bir kaynak sağlama bakımından sakıncalı olmuştur. (116) 1970'li yıllarda ve hatta günümüzde enflasyonist kaynakların en başında bu finansman şekli yatmaktadır.

Şüphesiz ki emisyonu etkileyen faktör sadece Hazineye açılan avans değildir. Bilindiği gibi, emisyonu etkileyen başlıca faktörler arttırıcı ve azaltıcı yönde olmak üzere iki bölümde toplanabilir. Arttırıcı faktörlerin en önemlileri Merkez Bankası kredileriyle net altın ve döviz stokudur. Emisyonu azaltan başlıca faktörler ise Merkez bankasındaki mevduat ile karşılıklar ve depozitolardır.

---

(115) Cemal Uysal, a.g.e., s.145.

(116) İsmail Türk, a.g.e., s.195-196.

Emisyonu arttıran faktörlerin en önemlisi olan Merkez Bankası Kredileri; Hazineye açılan krediler, diğer kamu sektörüne açılan krediler, özel sektöre açılan krediler olmak üzere üç bölüme ayrılabilir.

Tablo 34
HAZİNE AVANSI, TOPLAM M.B. KREDİLERİ

Yıllar	Hazine avansı	Toplam Merkez Bankası kredileri	Yüzde Oranı
1963	392	3 151	12,4
1964	603	4 140	14,6
1965	1 136	4 806	23,6
1966	1 438	6 812	21,1
1967	1 951	8 917	21,9
1968	2 181	10 684	

Kaynak: A.İ.T.İ.A.Maliye ve Vergi Hukuku Enst.Yay.1 San Matbaası, Ankara 1970

Tabloda, Hazine avansının Merkez Bankası kredileri arasında 1965 yılına kadar gittikçe önemi artan bir yer tuttuğu bundan sonra oransal öneminin azaldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 35

Yıllar	Hazinenin Merkez Bankasından çektığı net miktar	Tedavüldeki banknot	Emisyon içindeki yüzdesi
1962	263,0	5 122	5,15
1963	654,1	5 581	11,72
1964	978,7	6 611	14,80
1965	1 503,4	7 347	20,46
1966	1 797,4	8 351	21,52
1967	2 227,0	9 948	22,39
1968	2 464,2	9 925	24,83

Kaynak: A.İ.T.İ. a.g.e., s.66

1962 takvim yılı sonunda Hazinenin Merkez Bankasına olan net müracatının toplam emisyon arasındaki yeri % 5 civarında iken 1968 takvim yılı sonunda bu oran % 25'e yaklaşmıştır. 1969 yılında ise bu oran % 34.4'ü bulmuştur. Bu nedenle Merkez Bankasınınca Hazineye verilen net miktarın emisyon üzerine gittikçe daha büyük etki yapan bir faktör haline geldiği söylenebilir. 1954 yılından itibaren başlayan enflasyonun başlıca kaynaklarının, Merkez Bankasından Hazine Kefale-tine haiz bonolarla karşılıksız olarak alınan paralarolduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Türkiye'de fiyat artışlarının değişik nedenleri olmak-la birlikte; dokuz yılda milli gelirdeki artış % 70 civarında olmasına rağmen emisyon miktarındaki artışın % 1200 civarında olmasının etkisi büyüktür. (117)

(117) TÜSİAD-1980 Yılına Girerken Türk Ekonomisi.

Tablo 36

Milli Gelir Endeksi	Emisyon Artışı - M.B. Kredileri					Para Arzı Milyon TL.	Fiyat Endeksi	Milli gelir Artış Yüzdesi
	Milyon		Milyon					
	TL.	Endeks	TL.	Endeks				
1970	100.0	13.915	100.0	14.565	100.0	35.268	100.0	5.8
1971	110.2	17.032	122.4	16.273	111.7	43.587	115.9	10.2
1972	118.4	20.955	144.1	19.534	134.1	53.253	136.8	7.4
1973	124.7	25.332	182.0	27.886	191.4	70.528	164.8	5.4
1974	134.0	32.860	236.1	52.592	361.1	90.045	214.0	7.4
1975	144.6	40.938	294.2	66.198	454.5	118.470	235.5	8.0
1976	155.7	52.061	374.1	110.621	759.5	151.505	272.2	7.7
1977	161.9	77.881	559.7	189.699	1302.4	210.642	337.7	4.0
1978	166.8	113.662	816.8	241.886	1660.7	289.257	515.3	3.1
1979	169.7	180.318	1.295.8	371.169	2548.4	423.830	817.2	1.7

Kaynak: TÜSİAD - 1980 Yılına Giren Türk Ekonomisi - Tablo; 8, 61.

Emisyonun normal artışının belli bir yüzdesi bütçe finansmanında kullanılabilir. Ancak bu alanda ileri gidilmesi ve bütçenin finansmanı için emisyonun anormal şekilde artırılması çok tehlikeli sonuçlar doğurur. Bu nedenle, avansa uygulanacak en yüksek oranın ülkenin ekonomik durumu gözönünde tutularak tayin olanması, mali yıl sonunda hangi hadde indirilmesi gerektiğinin de emisyon artışından o yıl hazineye ayrılacak pay göz önünde tutularak tesbit edilmesi uygun olacaktır.

Yıllık emisyon artışının Hazine K.İ.T. ve özel sektör arasında eşit bölünmesi esası kabul edildiği takdirde Hazine avansına mali yıl sonunda uygulanacak oranı (118):

$$\frac{\text{Emisyon Hacmi} \times \text{Emisyon Artış Oranı}}{\text{Bütçe Hacmi} \times \text{Bütçe Artış Oranı}} \times \frac{1}{3}$$

formülü ile hesaplanabilir. Emisyon hacminin ve emisyon oranının büyütülmesi uygulanacak oranı yükseltecek buna kar-

(118) A.İ.T.İ.A., a.g.e., s.70.

şılık bütçe hacmi ile bütçe artış oranının fazlalaşması, uygulanması gereken oranı düşürecektir. Ancak bu formül tüm koşulların normal gitmesi şekilde uygulanabilecektir.

Emisyonun her yıl ne miktarda **artması** gerektiği konusunda kesin bir formül bulunmamakla beraber milli gelirin artışı, monetizasyon, para değerinin düşüşü ile orantılı bir artış gösterilmesi gerektiği söylenebilir. Emisyonu arttıran ve azaltan nedenler, toptan eşya fiyat endeksi ve parasal taban arasındaki korelasyon ile GSMH, emisyon ve fiyatlar arasındaki ilişkiler ve etkileşimler aşağıdaki tablolardan gözlenebilir.

Tablo 37
EMİSYONU ARTIRAN VE AZALTAN ETKENLER
(1979)

	(Milyon TL.)
Artırıcı Etkenler	(+ 208.102.8)
Hazine Avansı	30.096.3
Hazine Kefaletini Haiz Bonolar	52.907.3
Tahvil Avansı (DYB)	5.177.0
Bankalara Reeskont ve Avans	19.329.6
Tarım Koop. (Ziraat Bankası)	21.556.8
Diğer Aktif Hesaplar	79.035.8
Azaltıcı Etkenler	(— 141.446.6)
Mevduat Karşılıkları	27.460.9
Merkez Bankasındaki Diğer Mev.	12.968.5
İthalât Teminatları	28.584.0
Döviz Azalışı	48.896.3
Diğer Pasif Hesaplar	23.536.9
EMİSYON ARTIŞI	66.656.2

Kaynak : Merkez Bankası ve TÜSIAD.

TABLO: 38

TOPTAN EŞYA FİYAT ENDEKSİ VE PARASAL TABAN
ARASINDAKİ KORELASYON

Gecikmeler	Korelasyon Katsayısı
0	0.904
1	0.866
2	0.866
3	0.837
4	0.853
5	0.857
6	0.854
7	0.824
8	0.813
9	0.840
10	0.832
11	0.827
12	0.823

Kaynak: TÜSİAD, Türkiyede Enflasyon ve Enflasyon ile Savaşta Başarı Koşulları, 1986, s .39.

TABLO: 39

GSMH, EMİSYON VE FİYATLAR

Yıllar	GSMH	Emisyon	Para Arzı	Merkez Bank. Kredileri	Fiyatlar
1970	100	100	100	100	100
1972	118	144	151	134	136
1974	134	236	255	314	214
1976	155	374	430	664	272
1977	161	559	597	1204	337
1978	166	817	807	1653	509
1979	165	1304	1265	2611	834
1980	163	1983	1999	4477	1728
1981	171	2777	2757	5951	2394
1982	179	3900	3806	5855	2999
1983	185	5250	5505	7935	3917
1984	196	6989	6389	5658	5956
1985	205	10015	8962	8357	8335

Kaynak: TÜSİAD

2.4.Fonlar: Bilineceği üzere, kalkınan ülkelerin biricil sorunu kaynak yetersizliğidir. Devamlı ve yeterli sağlamlıkta kaynak bulunmadıkça kalkınma planları ve projelerini gerçekleştirilmesi olası değildir. Düzenli ve sağlam finansman kaynağı bulmanın en önemli yolu tasarrufların devamlı ve istikrarlı bir biçimde teşvik edilmesidir. (119)

Ülkemizde uzun bir süredir kamu yatırımlarının temel kaynağı bütçeden aktarılan fonlar olmuştur. Bütçenin, gittikçe artan ve geniş bir alana yayılan yatırımları yeterince finanse edebilmesi ise, çok ciddi bir vergi politikasına ve reformuna ihtiyaç gösterir. Yeni vergiler koymak, demokrasi ile yönetilen ülkelerde hem çeşitli güçlükler gösterir, hem de toplumun ekonomik tabakaları arasında adil bir uygulama çoğu kez mümkün olmaz.

Bu nedenlerle Türkiye'de 1980'den itibaren hızlı bir fonlaşma olayı başlamıştır. Fon kavramı; belirli bir amacın veya birbirine benzer amaçlar kümesinin gerçekleştirilmesi için belirli kaynakların toplandığı ve harcandığı, bütçe bağlantılı veya bütçe dışı kamusal nitelikte özel bir hesap olarak tanımlanır. (120)

Kamu kesimi genel dengesine dahil edilen 12 fonun toplam gelirleri, 18,8 trilyon TL'yi bulmaktadır. Fon gelirlerinin GSMH'ya oranlanması fonların mali yük olarak nasıl bir gelişme izlediğini gösterecektir. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren fon yükünde hızlı bir tırmanış sürecinin yaşandığı görülmektedir.

---

(119) 1984'den 1985'e Türkiye Ekonomisi, Ankara Sanayi Odası Yayın No:13
İlksen matbaası, 5.6 Nisan 1985, Ankara, s.43.

(120) Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın, a.g.e. s.113.

Yapılan araştırmalarda kamu kesiminin genel dengesine giren 12 fonun GSMH'ya oranı, fon sayısının da artışına bağlı olarak, 1984'de %1.1 iken, 1986'dan itibaren yılda ortalama % 6 nın üzerine çıkmaktadır. 104 fonun gelir tahminine göre düzenlenen toplam fon yükü ise, 1981'de yaklaşık % 1,3 iken, 1984'de % 3,4'tür. 1986-1988 dönemi fon yükünün hızla tırmandığı bir dönemdir.

Bu dönemin fon yükü ortalaması % 8 olup, 1990'de bu oran % 11, 3'e çıkmaktadır. Fon yükündeki artışın büyüklüğü, konsolide bütçe vergi yükünün 1986-1990 durumu gözönüne alındığında daha iyi kavranabilir. Bu dönemde konsolide bütçe vergi yükünün yıllık ortalaması % 15 dolayındadır. 1950-1983 döneminde vergi yükünün % 17-18 civarında dolaştığı ve fon yükünün ihmal edilebilir düzeyde bulunduğu, dikkate alındığında 1983'ten sonraki dönemlerde ise zıt yönlü gelişmeler olduğu, vergi yükü ile fon yükü arasında tam bir yer değiştirme sürecinin başladığı görülmektedir. (121)

1988 yılına kadar sınırlı sayıdaki fonun yıl sonu gelirleri bütçeye nakit akımını başlatan yeni bir uygulama getirilmiştir. Fon gelirlerinin 1988 ve 1989 yıllarında % 30'unun, 1990 mali yılında % 50'sinin ve 1991 için % 60'ının bütçeye gelir kaydedilmesi "bütçe kanunları ile hükme bağlanmıştır.

Tablo (40)'da, iki farklı konsolide bütçe büyüklüğüne kıyasla fonların ne kadar hızlı bir büyüme içinde olduğu görülmektedir. Kamu kesimi genel dengesine giren 12 fonun gelirlerinin konsolide bütçe gelirlerine oranı 1990 yılında %34.9 a çıkmaktadır. Tüm fonlara baktığımızda ise 1990 yılı için % 60'lık bir oran düzeyine ulaşmaktadır. Görüldüğü gibi bütçeden fonlara kaynak aktarılmaya başlandığı 1988 yılından be-

(121) Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın, a.g.e., s.122-123.

ri de fon ekonomisinin hızı kesilmemiştir. Tabloda'da görüldüğü gibi, fonların 1984 yılı sonrasındaki büyümesi, 1987 yılı dışında kesintisiz bir şekilde artmıştır. En büyük fon olan Kamu Ortaklığı Fonu'nun 1987 yılı içinde büyük tutarlarda iç ve dış borçlanmalara başvurması ve bunun fon kaynakları içerisinde gösterilmemesi 1987 yılı oranının düşük çıkmasına neden olmuştur.

Fonlar 1989 yılından itibaren sürekli finansman açığı vererek, düzenli kaynakların ötesinde kaynak tüketmeye başlamıştır.

Tablo 40
FON GELİRLERİNİN KONSOLİDE BÜTÇE GELİRLERİNE ORANI (%)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
1) KKGD'ne giren 12 fon ^b / Konsolide Büt. Gel. (Fonlar dahil) ^c	6.9	13.8	33.6	27.0	31.8	31.3	33.2
2) KKGD'ne giren 12 fon/ Konsolide Bütçe Gel. (Fonlar hariç) ^d	6.9	13.8	33.6	27.0	34.0	31.3	34.9
3) Tüm Fonlar (104 fon) ^e / Konsolide Bütçe Gel. (Fonlar dahil)	22.1	34.8	44.8	41.1	47.1	53.5	56.9
4) Tüm Fonlar (104 fon)/ Konsolide Büt. Gel. (Fonlar hariç)	22.1	34.8	44.8	41.1	50.4	56.6	60.0

KAYNAK: Oğuz OYAN, Ali Rıza AYDIN, a.g.e.

a: Özelleştirilecek KİT faktör gelirleri hariç.

b: Kapsanan fon sayıları, 1984 için 4; 1985 için 7; 1986-1987 için 11; 1988 vd. için 12.

c: Fonlardan bütçeye olan aktarmaların dahil olduğu resmi veriler.

d: Resmi bütçe verilerinden 1988'den itibaren fonlardan bütçeye yapılan aktarmalar düşüldükten sonra kalan veriler.

e: 1990 yılı sonu itibarıyla 104 fon. Rakamlar yaklaşık bulguları göstermektedir.

Tablo 41

KAMU KESİMİ TOPLAM GELİRLERİNİN DAĞILIMI (1981-1990) (%)

KKGD'ne giren kuruluşlar	1981	1988	1989	1990 ^a
1) Konsolide bütçe	86.6	55.2	59.5	60.8
2) 12 Fon ^b	—	17.8	17.7	18.6
3) Mahalli idareler	6.8	11.2	9.8	11.6
4) KİT	5.8	14.8	11.6	7.4
TOPLAM^c	99.2	99.0	98.6	98.4

KAYNAK: Oğuz OYAN, Ali Rıza AYDIN, a.g.e.

(a) Gerçekleşme tahmini.

(b) Özelleştirilecek KİT'lerin faktör gelirleri dahil.

(c) Toplamın 100 olmaması, sosyal güvenlik kuruluşları ile döner sermaye gelirlerinin tabloya dahil edilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Konsolide bütçe büyüklüğünün 1990 yılı itibariyle, % 60'ına konsolide bütçe vergi gelirlerinin % 71'ine ulaşan bir fon sisteminin kamu maliyesinin yapısını ve disiplinini altüst etmesi düşünülemez. Bu karmaşıklık sayısal büyüklüklerle ifade edilemeyecek ölçülere de ulaşmıştır. Çünkü; fonlar kendi sistemleri içinde ve bütçe sisteminden ayrı, bağımsız bir bölüm halinde kalmamıştır. Uygulamadaki temel mali mezuat dışında bir fon mali hukuk mezuatının oluşturulması yönünde atılan adımlar yanında fon sisteminin bütçe sistemi ve bütçe dışı kurum ve kuruluşlarla olan karşılıklı etkileşimleri ve hatta fonların kendi aralarındaki karmaşık transfer mekanizmaları içinden çıkılmaz bir kargaşa yaratmıştır. (122)

(122) Oğuz Oyan, Ali Rıza Aydın; a.g.e, s.126.

Bütün bu açıklamalarda gösteriyor ki hızla artan kamu fonları finansman sıkıntısı çeken ülkemizde bir savurganlığa ve kaynakların düzensiz ve verimsiz bir şekilde kullanılmasına ve kamu mali sisteminin bozulmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda kısa dönemde bu fonların belirli bir düzene sokulması, denetim mekanizmasının net bir şekilde sağlanması, uzun dönemde ise tek tek temizlenerek fonların yerine geçebilecek ve bütçe sisteminde oluşturulacak yeni bir mekanizmanın fon alternatifleri olarak kurulması var olan kaynakların daha verimli ve daha etkin kullanımını sağlayacaktır.

III. TÜRKİYE'DE ENFLASYONUN ÖNLENEBİLMESİ İÇİN ÖNERİLER VE ALINABİLECEK MALİ ÖNLEMLER

Türk ekonomisinde enflasyon diğer ekonomilerde de olduğu gibi, çok sayıda nedenlerden ileri gelmektedir. Enflasyonun nedenlerinin çok olması, enflasyonla savaşta nasıl bir stratejinin izlenmesi gerektiğini de zorlaştırmaktadır. Ancak Türkiye Ekonomisinde yıllardır enflasyonun en büyük nedenleri olarak bilinen, enflasyonunun günden güne artmasını sağlayan, enflasyonist bekleyişleri arttıran etmenler vardır. Bu durum strateji belirlemede öncelikle bu etmenlerin gözönüne alınmasını ve enflasyonda savaşa başlangıç olarak seçilmesine neden teşkil eder. Mücadeleye başlamadan önce enflasyon doğuran ve devam ettiren nedenlerin önem derecesine göre sıralaması yapılmalıdır.

Ülkemizde enflasyonun en büyük kaynağı gelir harcama dengesinin bir türlü kurulamamasıdır. Bu durum bütçe açıklarının beklenenden fazla olmasına sonuçta enflasyonist finasmana yol açmaktadır.

Ekonomimizde fiyat istikrarsızlığı doğuran bütün etmenleri içine alan ve bunların fiyat artışıındaki rollerini, etkileme derecelerini ve mekanizmalarını belirledikten sonra genel bir model kurmak ve ilgili otoritenin bu modeli gerçekleştirebilmek için tüm olanaklarını harcama gerekmektedir.

Ülkemizde enflasyonun önlenmesi için alınabilecek mali önlemleri maddeler halinde açıklamaya çalışalım.

a) Enflasyonu ekonominin bünyesinden söküp atmak istiyorsak ilk hedeflememiz gereken şey ekonominin tüm birimlerinin etkin ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulması gerekir.

b) Ülkemizdeki enflasyonun en büyük nedenlerinden bir tanesi kamu açıklarıdır. Kamu açıklarının kapatılabilmesi için, devlet öncelikle dış ve iç borçlarını azaltmaya çalışmalıdır.

İç devlet borçlarında konsolidasyona gidilerek bu sorun çözümlenmelidir. Bu çerçevede bankaların elinde bulunan kamu borçlanma kağıtları çok daha düşük faizli ve uzun vadeli kağıtlara dönüştürülebilir. Devletin dış borç servis yükünün ilk aşamada manevra alanı kazanmak açısından önemli ama sorunun asıl temeli, devleti borç çıkarmazından kurtaracak bir vergi reformuna gidilmelidir. Öncelikle vergilendirilmeyen vergi kapasitesinin vergilendirilmesi, etkin bir vergi ağı kurulması, vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi vergilerin zamanında tahsil edilmesi gibi temel vergi sorunlarına çözüm bulunmadıkça, bütçe açığını kapatmak olanaksız olacaktır. KİT'lerin kar eden kuruluşlar haline getirilmesi, destekleme alımlarının daha dikkatli uygulanması kamu açıklarını azaltacaktır.

c) Kamu harcamalarında ve kamu yatırımlarında çok dikkatli davranılmalıdır. Kamu yatırımlarındaki altyapı ağırlıklı hız kesilmelidir. Bu tür altyapı yatırımlarını enflasyonla mücadelede sonuç alana dek yavaşlatmak, sonra da sağlam finansman kaynaklarındaki artışa göre arttırmak en doğru hareket olacaktır.

Tüm kamu yatırımları acil bir program çerçevesinde en kısa vadede; genel, orta ve uzun vadeli program çerçevesinde iyi planlamak, bunu için halen bitirilmemiş projeler de dahil yeniden ele alınarak dikkatli bir incelemeye tabi tutulmalıdır. Yeniden planlamada yatırımların verimlilik üzerindeki etkileri döviz etkileri, istihdam etkileri, coğrafi etkileri, finansman dengesi, mali kaynaklar üzerindeki etkileri, enflasyon üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

Özellikle kamu harcamalarında selektif bir politika izlenmelidir. Bazı kamu harcamalarında bir kaç yıl süreyle gerçek bir artış yapmayarak, buradan sağlanan kaynaklarla eğitim finanse edilebilir. Böylece kamu açığını arttırmadan ekonomi

ve toplumumuzun en önemli eksikliği ve kalkınmanın itici gücü olan eğitim hamlesi gerçekleştirilebilir. Memur maaşlarına yapılacak artışlarda bütçede yapılacak tasarruflarla sağlanabilir.

Öte yandan Türkiye'de dünyanın en pahalı devlet yönetimi ve bürokrasisi vardır. Kurulan ve varolan tesislerin ve satın alınan makine araç ve gereçlerin bakımı ve onarım için yeterince ödenek ayrılmıyor ve bunların çoğu çürümeye terk ediliyor. Sağlık Bakanlığının yapmış olduğu bir araştırma göre, Türkiye hastanelerinde 250 Milyar liralık tıbbi cihaz, araç ve gereçlerin çalışmaz durumda bırakıldığı tesbit edilmiştir.

Devlet yatırımlarındaki israf ve yolsuzluklar önlenmeli, ihale kanunu; ihalelere katılan müteahhitler arasında daha gerçekçi ve objektif tercih yapılmasını sağlayacak şekilde düzeltmek suretiyle önlenmelidir.

Yarım kalmış yatırım projeleri dahil, tüm yatırım projelerinde en verimli ve müsbet olana öncelik verilmelidir. Personel maaş ve ücretleri dışındaki kamu harcamalarında ciddi, kararlı, kesin ve basit kıstaslar ve limitler kullanmak suretiyle ilk yıldan tasarruf sağlanmalıdır (Çiçek gönderme, özel yemekler, özel telefon konuşmaları).

Belediye harcamaları da etkin denetime tabi tutulmalı; israf ve yolsuzlukları önlemek üzere devlet ve hükümet denetimi ihmal edilmemelidir. Belediyelerin yatırım ve cari harcamaları, belediye yetkileri, ve hükümet tarafından denetimi, israf ve yolsuzlukları önlemek, verimi arttırmak üzere mümkün mertebe yeniden düzenlemeye gidilmelidir. Kısaca bir belediye reformu şarttır.

d) Bir çeşit dolaysız vergi gibi, finansman kaynağı bulmak amacıyla sık sık baş vurulan KİT zamları dondurulmalıdır. Şüphesiz çok uzun süre için maliyetlerdeki artışları telafi edecek ölçüde ve belirli limitlere uymak şartıyla ölçülü zamlar yapılabilir; fakat bugünkü gibi 1-2 ayda bir ve maliyet artışları üzerindeki zam uygulamaları tamamaen kaldırılmalıdır.

KİT'lerde siyasi ve politik baskı arttıkça bunlar işletmecilik esasından uzaklaşmaktadır. Bazı KİT'ler ise bir ekonomik kuruluş gibi değil bir sosyal yardım vakfı gibi çalışmaktadır. Bu kuruluşların çoğu devlet dairelerine benzemektedir. Bu durum KİT'lerin yatırım kaynağı yaratmalarını önlediği gibi, bütçeyide sömürmek durumunda bırakmakta ve bütçe açıklarının artmasının en büyük nedenlerinden biridir. KİT'lerin çok verimsiz çalışmaları, çok personel ile az iş görmeleri, yıllarca zarar etmiş olmaları Türkiyede yaşanan enflasyonun en önemli kaynağını teşkil etmiştir.

KİT'lerin çoğu piyasada rakibi olmayan yani tekel niteliğinde olan kuruluşlardır. Bir yandan sanayi kesimi için rakipsiz olarak ürettikleri malların fiyatlarına uyguladıkları zamlarla önemli ölçüde bir maliyet enflasyonuna yol açarken, öte yandan sürekli olarak yapılan zamlar ve bu zamların süreceği imajının verilmesi kişileri enflasyon beklentisi içine sokmaktadır. Bu durum enflasyon için uygun bir psikolojik ortam oluşmasına neden olmaktadır.

Bir türlü beceremediğimiz KİT'lerin özelleştirilmesi konusuna değinmemizde yarar vardır. Türkiye'de özelleştirmeye 1986 yılında çıkarılan 3291 sayılı kanunla kurulan Toplu

Konut ve Kamu Ortaklığı Müsteşarlığı, kısaca K.O.İ kurulması ile başlandı. Ancak özelleştirmede İ.M.K.B'ında çalışanlara ve özel sektöre satışta başarılı olunamadı. Bu durumda KİT'ler ve bağlı ortaklıkların ve devlet bankalarının çıkardığı hisse senetlerine; belirli bir dönem için piyasa faiz hadleri veya enflasyon seviyelerinde kâr garantisi verilmeli, kâr garantisi verilen süre içinde bu hisse senetlerini nakte çevirmek isteyenlere ilgili kit tarafından geri alma garantisi verilmesi gerekir verilecek olan kâr ve nakte çevirebilme garantisi hem bu kuruluşların yerli piyasada satılmasını sağlayacak hemde hazinenin yükünü hafifletecektir.

Bugüne kadar özelleştirme nedeniyle KOİ listesine alınan kamu kuruluşları 87 civarındadır. Bunlardan sadece üçü KİT (Petkim, Sümerbank, THY), 23'ü bağlı ortaklık (Çimento fabrikaları, Turban, Tüpraş, Petrol Ofisi vs.) bankalar (Çaybank, Denizcilik Bankası, Etibank, Töbank, T.S.K.B) ve 43'ü iştiraktır. İştirakler, kamunun özel sektör firmalarına iştirak ettiği Arçelik, Fruko Tamek, Gima, İbregaz, Teletaş, Türk Traktör gibi devletin payı KİT'lerde % 92-100, bağlı ortaklıklarda ve bankalarda genellikle % 90-100 iştiraklerde ise % 50'nin altındadır. Devlet hiselerinin %50'sinin üstünde olduğu kuruluşların %90'ı zarar etmekte, iştiraklerinde ise devletin hisseleri %50'nin altında olduğu için hemen hepsi kar etmektedir.

Özelleştirme uygulamasında bir tek kit blok satış yöntemiyle Fransızlara satılmış ve kâr eden kuruluşlardaki iştiraklerde satılarak hazineye bir ölçüde gelir temin edilmiştir. Özelleştirmede esas olan amaç KİT'lerde ve zarar eden kamu kuruluşlarında devlet hissesininin %50'nin altına indirilecek

bir yandan sermaye ve yönetimin özel sektöre geçmesini, öte yandan sermayenin tabana yayılmasını sağlamaktır. Ayrıca özelleştirmede elde edilen gelirler cari harcamaların finansmanı için değil üretim kapasitesini arttıracak yatırımlarda kullanılmalıdır. Şehir içinde geniş alanlar kapsayan KİT fabrika ve tesislerinin yeri kendinden pahalı hale gelmiştir. Bu kuruluşların özelleştirme yerine kiraya verilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyim.

Türkiye'de özelleştirmeye talip olanların sadece yabancılar olması, özel sektörün ve halkımızın mali sıkıntısı özelleştirme yolunu kısa vadede tıkamaktadır. Bu nedenle yapılacak ilk iş en kısa zamanda bu kuruluşların üzerindeki politik bakılları azaltmak ve yöneticilerinin politikacıların oyuncağı olmaktan kurtarırsak bu kuruluşların zararları hızla düşecektir. KİT'ler ve kamu kuruluşlarının yöneticileri ve yönetim kurulları deneyimli ve uzman kişilerden seçilir ve bu yöneticiler istihdam, yatırım, üretim ve fiyatlandırma konularında belirli bir özerkliğe kavuşturulursa, bu kuruluşların zararları en az seviyeye inecek ve sonuçta enflasyonun başlıca kaynağı olan kamu batakları büyük ölçüde kurutulacaktır⁽¹²³⁾.

e) Bütçede, kamu hesaplarında; açıklık şeffaflık samimiyet ilkelerine kesinlikle uyulması ve uygulanması sağlanmalıdır. Bütçe ve kamu hesaplarında fonksiyonların yürütülmesi konusunda gelişmiş otomasyon teknolojisinin de yardımıyla ekonomik etkinlik ve denetim sağlanmalıdır.

f) Geniş bir uygulama alanı bulunan fonlarda selektif bir politika izlenmeli, bir takım fonlar kısa vadede, diğer

---

(123) Emin Çarıkçı; Türkiye'de Ekonomik Güçlükler ve Çözüm Yolları, Adım Yayıncılık Ankara, 1991, S.37.

fonların bağızıları ise ek bir finansman ihtiyacını gerektirmemek için uzun vadede tasviye edilmelidir. Tüm fonlar, farklı nitelikleride göz önüne alınarak sağlıklı bir çözüme kavuşturulmalıdır. Fonlar tümüyle siyasi, idari ve yargısal denetim altına alınmalıdır.

g) Taban fiyatlarının ve destekleme alımlarının ölçüsüz olarak arttırılmaması, destek alımlarının finansmanında Merkez Bankasının kaynaklarına aşırı oranda baş vurulmaması, destek alımlarının açık vermeyen bir bütçe ile finanse edilmesi taban fiyat uygulamasının değişik bir türü olan piyasa ihtiyaçlarından fazla üretimi, arazi sınırlaması ve diğer politikaların önlenmesi, fiyat ayarlamalarının iç fiyat dengesini bozmayacak şekilde özenli yapılması bu yönden gelen enflasyonist baskıyı azaltacaktır.

h) İhracat için verilen primlerin, vergi iadelerinin, vergi indirimlerinin ve sübvansiyonların selektif bir politikaya tabi tutulması; enflasyonist etkiyi yapacak kaynaklardan finansmanlarının yapılmaması, hayali ihracatın önlenmesi ve bu tür suçluların cezalandırılması gerekir.

ı) Ekonomimizin zaman zaman dar boğazlara girmesine neden olan ve ithalatımızın büyük bir bölümünü teşkil eden, başlıca üretim girdilerinden olan petrol, gübre, demir vb. üretiminin arttırılması için var olan olanakların kullanılması ve bu girdilerde dışa bağılı durumdan ekonomimizi kurtarmamız gerekir.

i) Bütçemizin önemli bir kısmını yiyen dış borç ve faiz ödemeleri vadesinde, anti-enflasyon finansman kaynaklarından karşılanmaya çalışılmalı; yukarda açıkladığımız politikalarla meydana getirilecek tasarruflarla dış borç servisinin yavaş yavaş azaltılması bütçemizin yükünü büyük ölçüde azaltacaktır.

SONUÇ VE ÖZET

Fiyatlar genel düzeyindeki hızlı ve sürekli bir artışı belirtmek üzere kullanılan enflasyon günümüz ekonomilerinin en önemli sorunlarından birisidir. Enflasyonla savaşta kamu harcamaları politikası en etkin politikalardan birisi olarak görülür ve uygulanır. Günümüzde denebilir ki, bütün gelişmiş ülkelerde enflasyonun kontrol altında tutulması yönünden kamu giderlerinden büyük ölçüde yararlanılmaktadır.

Anti-enflasyonist maliye politikası içinde, kamu giderlerinde kısıntılara girişmek, ilk ve en önemli önlem olmakla birlikte, uygulamada politik ve ekonomik güçlüklerle karşılaşır. Savunma ve sosyal giderlerde kısıntı yapmak oldukça zordur. Nüfus artışında kamu giderlerinin kısılmasını güçleştirir.

Kısa devrede kamu harcamalarının en etkin yanı toplam talebi kısıtıcı bazı kalemleri içerisinde barındırmasıdır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere yöneticilerin elinde çeşitli olanakları vardır. Büyük bayındırlık harcamalarının uzun yıllara yayılması, küçük bayındırlık projelerinin ertelenmesi en kısa sürede üretime dönüşebilecek yatırımlara öncelik verilmesi ve mali yardımların hem arz arttırıcı etkiye sahip olması hem de fiyat ve maliyet düşürücü etkileri bünyesinde taşıması harcaması politikasının etkinliğini arttırmaktadır. Uzun devrede ise kamu harcamalarının verimliliği arttırılabilir. Toplam arzın arttırılması için transfer harcamalarından yararlanılabilir.

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından birisi, belirli bir ekonomik kalkınma hızının sağlanmasıdır. Hızlı bir ekonomik kalkınmanın ise bir sermaye birikimi sorunu

olduğu açıktır. Bunun sonucu olarak, belirli bir hızdaki ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için gerekli olan yatırımlar tasarruf yetersizliği nedeniyle çoğu kere gerçek tasarruf dışındaki kaynaklarla finanse edilmektedir. Bu da enflasyonist nitelikteki fiyat artışlarının önemli bir nedenini oluşturmaktadır. Ülkemizde son yıllarda fiyatlar hızlı bir artış süreci içine girmiş bulunmaktadır. Talep ve maliyet enflasyonu karışması bir enflasyon ülkemizde fiyat artışları çeşitli kaynaklardan beslenmektedir.

Özellikle Türkiye'de talep ve maliyet enflasyonu doğuran kaynakların başında kamu harcamalarının gittikçe hızlanan bir artış trendi göstermesi, rasyonallikten uzak destekleme alımları, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin her yıl gittikçe artan açıkları ve bunların Merkez Bankası kaynaklarından finanse edilmesi sayılabilir.

Ülkemizde enflasyonun önlenmesinde toplumsal uzlaşmanın "Konsensüs"ün önemide büyüktür. Yüksek enflasyondan temelli kurtulma özlemi toplumda yaygınlaştırılmalı tüm halk kesimi özverilerde bulunmalı ve liderler de halkı bilinçlendirmeli ve aydınlatmalıdır. Geçici bir süre için ücret ve fiyat artışlarının sınırlandırılması gibi somut maddeler üzerinde sağlanacak kısa vadeli bir toplumsal uzlaşma enflasyonu gidermek için diğer önlemlerle birlikte gerekli ve şarttır. Ancak bu yöntemle enflasyonda sağlanan ani yavaşlamanın kalıcı olabilmesi ve arkasından enflasyonsuz kalkınmaya geçişin sağlanabilmesi için daha geniş ve kapsamlı bir "Konsensüs"ün sağlanması, toplumun geleceğine dönük bir gelişme perspektifinin ortaya konması ve topluma benimsetilmesi gerekir. Ülkemizdeki

kronik yüksek enflasyondan kurtulmak için, yüksek enflasyonun hızlı kalkınmanın bedeli olmadığını kabullenmemiz ve hızlı kalkınmadan yana, anti enflasyonist bir kamuoyu oluşturarak bu konuda kesin ve kalıcı bir toplumsal uzlaşma sağlamamız gerekir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akdoğan Abdurahman; Kamu Maliyesi, Gazi Üniversitesi İ.İ.BF
Yayın No: 34, Ankara, 1985.
- Batirel Ömer Faruk; Maliye Politikası ve Gelişmekte olan Ülkeler, Kan Yayıncılık, İstanbul, 1984.
- Bremond, Janine, Geladan Alain; İktisadi ve Toplumsal Kuramlar Sözlüğü, Remzi Kitabevi, 1984.
- Brochier, Hubert-Tabatoni, Pierre; Mali İktisat (Çev.A.Erdaş) İ.Ü.İ.F.Yayını, İst.1971.
- Brochier, H.-Llaur P.-Michalet, Ch.A; Maliye Ekonomisi (Çev.A.Erdaş), A.İ.T.İ.A. Maliye Fakültesi, Maliye ve Vergi Hukuku Ens.Yay., Ankara, 1981.
- Çakıcı Latif; Türk Ekonomisi Nereye Gidiyor, Ankara, 1986, s.87.
- Çarıkçı Emin; Türkiye'de Ekonomik Güçlükler ve Çözüm Yolları, Adım Yayıncılık Ankara, 1991.
- Çolakoğlu Halit; Stagflasyon 1975-1980 Türkiye Bunalımı, Ekonomi Politika Toplum, Gü.Yay., Ankara, 1983, s.198.
- Devrim Fevzi; Maliye Politikası, Mas Ambalaj Ofset, İzmir, 1983.
- Deu John F. Maliye; İktisadi Bir Analiz, (Çev S.Görgün-İ. Önder), Fakülteler Matbaası, İstanbul 1967.
- Edizdoğan Nihat; Kamu Maliyesi I (Kamu Ekonomisi, Kamu Harcamaları ve Bütçe), Ali Bilgiç Matbaacılık, Bursa 1989.
- Erginay Akif; Kamu Maliyesi, 9.Baskı, Turhan Kitabevi Ankara, 1983.
- Ertuğrul Ahmet; Kamu Açıkları Para Stoku ve Enflasyon, Y.K.B. Yayınları, İstanbul, 1982.

Geoffrey Dennis E.J.; Monetary Economica, Logman Gralp Lmt., London, 1981.

Görgün Sevim; Maliye Politikası, İstanbul Üniversitesi Yayınları, çağlayan Basımevi, İstanbul, 1973.

Gürsoy Bedri; Kamusal Maliye I.Cilt, S Yayınları Sevinç Matbaası, Ankara, 1980.

Hançerlioğlu, Orhan; Ekonomi Sözlüğü, Remzi Kitabevi, istanbul 1972.

Hiç Mükerrerem; Bozulan Ekonomi Nasıl Düzeltilir. Mentesh Kitabevi.

İnce Macit; Maliye Politikası, (Ders Notları), Olgaç Batbaası, Ankara, 1980.

Kahn, R.F.; The Relation of Home İvesment to Unemployments Economic Journal, 1931.

Kılıçbay, Ahmet; Her Yönüyle Enflasyon, Boğaziçi Yayınları Kuşak ofset, İstanbul, 1991.

Kılıçkiran Osman; Türkiye'de Enflasyon Analizi ve Model Araştırmaları, Ankara, 1991.

Nadaroğlu Halil; Kamu Maliyesi Teorisi, 6.Baskı, Sermet Matbaası, İst.1985.

Orhan Z.Osman; Başlıca Enflasyon Teorileri ve Türkiye'de Enflasyon okan Yayıncılık, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 1984.

Oyan Oğuz; Aydın Ali Rıza; Türkiye'de Maliye ve Fon Politikaları Altarnatif Yönelişler, Adım Yayıncılık Ankara, 1991

Türk İsmail; Maliye Politikası, 7.Baskı, S.Yayınları, Sevinç Yayınevi, Ankara, 1988.

Uluğay Osman; Enflasyonu Aşmak için, Afa Yayıncılık, 1990, İsatnbul.

Uysal Cemal; Türkiyede Enflasyon Çıkmazı, Çağ Matbaası, Ankara, 1980.

Üsteneel Besim; Makro Ekonomi, Mısırlı Matbaacılık, Ankara 1990.

Yaşa, Memduh; İktisat ve Maliye Politikası, İ.Ü.İ.F., İstanbul 1982.

Zarakoğlu, Avni; Para ve Kredi Bilgisi, Banka ve Ticaret Hukuk Araştırma Ens.(T.İş.B.A.Ş. Vakfı) Afşaroğlu Matbaası, Ankara, 1989.

MAKELELER

A.İ.T.İ.A; Maliye ve Vergi Hukuku Enst. Yanın No:1, San Matbaası, Ankara 1970.

Aktan, Reşat; "Tarımsal Ürünlerde Desteleme Tarımsal Ürünlerde Fiyatlar ve Destekleme Politikası" Semineri, İzmir Ticaret Borsası Yay., İzmir, 1973.

Banka Ve Ekonomik Yorumlar Dergisi; " Dünyada ve Türkiyede Savunma Harcamalarındaki Gelişmeler ve Ekonomik Etkileri"

Bruno Meltzheimi; "Budget de la Defenese, Industrie de l'Armenet et loi de Programmation Militaire (1987-1991)", Problemes Economiques, No: 2082

Bulmuş İsmail; "Tarımsal Fiyat Oluşumuna Devlet Müdahalesi" A.İ.T.İ.A., Yayını 1978.

Çiller Tansu; 30 Ağustos 1987 Cumhuriyet.

Denge Dergisi; Ağustos 1992.

Ekonomik Yorumlar Dergisi; "Kronik Enflasyonla Mücadele: Sorunlar, Çözümler, Teredütler," Şubat 1992.

Görüş Dergisi, Ocak 1992.

Kumbaracıbaşı Onur; Türkiye'de Enflasyon ve Nedenleri A.İ.T.
İ.A Dergisi, Cilt 4, sayı 1, 1972.

Pekin Tefik, "Destekleme Alımlarında Fiyat Tesbit Metodları
Tarımsal Ürünlerde Fiyatlar ve Destekleme Pol" Semineri
İzmir Tic.Borsası, İmir, 1973.

Soral Talat; "Türkiye'nin Mali Politikası ve Vergi Sistemi"
Maliye Dergisi, Sayı 42, Kasım 1979.
Uman Nuri, Milliyet Gazetesi, 30 Temmuz 1979.

RESMİ YAYINLAR, RAPORLAR ve DİĞER KAYNAKLAR

Ankara Sanayi Odası; 1984'ten 1985'e Türkiye Ekonomisi Yay.
No:13 İlksan Matbaası nisan 1985, Ankara.

Başbakanlık D.P.T.Yay; Temel Ekonomik Göstergeler Ankara Ocak
1991.

Başbakanlık Hazine ve Dış Tic. Fiyat Endeksleri 1987.

Başbakanlık İstatistik Gn.Müd; 1959, İstatistik Yıllığı
Yay.No: 380.

Handbook Of International Trade And Development Statistics
1984.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı; Bütçe Gerekçeleri.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı; Yıllık Ekonomik Rapor, 1986.

Merkez Bankası; Yıllık Raporları.

Supplement; Handbook Of International Trade And Development
Statistics, 1987-1988.

T.O.B.B; 1991 Ekonomik Raporu, 30 Mayıs 1992.

TÜSİAD; 1979 Yılına Girerken Türk Ekonomisi.

TÜSİAD; 1980 Yılına Girerken Türk Ekonomisi.

TÜSİAD; Türkiye'de Enflasyon ve Enflasyonla Mücadelede Başarı
Koşulları, 1986.

TÜSİAD; 1987 Yılına Girerken Türk Ekonomisi.

TÜSİAD; Ekonomik Araştırmalar, 1988.